

12252-18

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN
GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DEKİ
ULUSLARARASI BANKACILIĞIN ANALİZİ**

İlker ULUÇAY
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 1997

T.C.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE
1986 YILINA KADAR TÜRKİYE'DEKİ ULUSLARARASI
BANKACILIĞIN ANALİZİ

İlker ULUÇAY
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışmanı: PROF. DR. NÜVİT OKTAY,

ESKİŞEHİR 1997

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi

ÖZET

Çalışmamızın hareket noktası, 1980 yılı sonrasında uygulanmaya başlanan ve ekonominin bütününün dışa açılmasını amaçlayan ekonomi politikasına bağlı olarak Türk bankacılık sisteminin de dışa açılması gerekliliğidir.

Çalışmamızda amaç, Türkiye' de özellikle bankacılık kesiminde son dönemler de yaşanan değişiklikleri Türk bankacılığının uluslararası faaliyetleri bazında ortaya koyabilmektir. Bu nedenle çalışmamızda esas ağırlığı Türkiye' deki uluslararası bankacılık oluşturmaktadır.

Çalışmamızda bir kopukluk olmaması için Türk bankacılık sisteminin gelişimi, uygulanan ekonomi politikaları çerçevesinde günümüze kadar incelenmiştir. Türkiye' deki uluslararası bankacılık faaliyetleri ise, uluslararası bankacılığın fonksiyonel çerçevesi açısından ele alınarak, uluslararası bankacılık piyasasındaki yeri ve gelişme eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle uluslararası bankacılık olgusunda çalışmamızın gerektirdiği sınırlar içinde kalmak koşuluyla kaçınılmaz olarak çalışma kapsamına alınmıştır. ↵

ABSTRACT

The starting point of our work is the necessity of expanding the Turkish banking system out, depending on the economy policy which is aimed the whole economy at expanding out after 1980.

The objective of our work is to find out the changes related to the banking recently, which depends on the international activities of Turkish banking. Therefore, the main basis of our work is to form the international banking in the Türkiye. The development of our Turkish banking system has been researched with regard to the economy policies applied, not to be lacking in our work.

The Turkish international banking activities have been dealt with the functions of the international banking. So, the place and development tendencies of our banking within the international (banking) marketing have been tried to be determined.

Therefore, the banking phenomenon is involved in our work provided it is dependent on only the contents of our work.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BÖLÜM I

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

A Cumhuriyetin Kuruluşundan Önce Ülkemizde Bankacılık	7
1. 1980 Yılına Kadar Türk Bankacılığının Gelişimi	23
a. 1923-1933 Yerel Bankaların Geliştiği Dönem	23
b. 1933-1944 Önemli Devlet Bankalarının Kurulduğu Dönem	29
c. 1944-1960 Çok Şubeli Bankaların Geliştiği Dönem	35
d. 1960-1980 Planlı Dönemdeki Gelişmeler	39
e. 1979 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye' de Bankacılık Kesiminin Mevcut Yapısı	53
2. 24 Ocak 1980 Kararları Sonrası Türk Bankacılığı ve Dışa Açılmanın Gerekliliği	64

BÖLÜM 2

BANKACILIĞIN DIŞA AÇILMASI

A. Uluslararası Bankacılık Olgusu ve Uluslararası Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	77
1. Uluslararası Bankacılık Olgusu	77
2. Uluslararası Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	80
B. Uluslararası Bankacılığa Geçişi Belirleyen Faktörler	90
C. Euro-Piyasa	99
1. Eurocurrency Piyasaları	100
a. Eurodolar Piyasasının Doğuşu ve Gelişimi	101
b. Eurodolar Piyasasının Yapısı ve uluslararası Bankalar	102
c. Euro Merkezler	105
2. Euro Bond Piyasası	106
a. Euro Bond Piyasasının Doğuşu ve Gelişimi	106
b. Euro Bond Piyasasının Özellikleri	107
D. Uluslararası Bankacılık Organizasyonu	109
1. Organizasyon Yapısının Seçimini Etkileyen Faktörler	109
2. Bankaların Yabancı Ülkelerdeki Varlık Şekilleri	110
a. Muhabir Banka İlişkileri	110
b. Temsilcilik Bürosu	112

c. Şube	114
d. İştirakler	115
e. Yan Kuruluşlar	116
f. Bankalar Konsorsiyumu	116
g. Joint-Venture	118
h. Off Shore Bankacılık Birimleri	119
E. Bankaların Uluslararasılaşmasının Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Önemi	120

3. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIĞININ DIŞA AÇILMASI

A. Yabancı Bankaların Faliyetleri	123
1. Yabancı Bankaların Türkiye' ye Geliş Nedenleri	127
2. Yabancı Bankaların Kurumsal ve Mali Yapısı	142
a. Türkiye' de Faliyette Bulunan Yabancı Bankaların Özellikleri	142
b. Yabancı Bankaların Bilanço ve Kar Zarar Hesaplarının özellikleri	146
i. Aktif Pasif Kompozisyonu	146
ii. Geli Gider ve Karlılık Durumu	150
3. Yabancı Bankalar Gurubunun Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi	152

4. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri	157
B. Türk Bankalarının Uluslararası Faliyetleri	161
1. Uluslararası Piyasalardaki Türk Bankacılık Birimleri	161
2. Türk Bankacılık Sisteminde Uluslararası İşlemler.	164
SONUÇ	173
KAYNAKÇA	179

G İ R İ Ő

Gelişmiş ũlkelerde 1960'lardan başlayarak endüstriyel üretimin artması, ticaret hacminin genişlemesi, uydular aracılığıyla telekomunikasyonun sağlanması ve bilgisayarların gelişmesi, euro-para piyasalarının büyümesi uluslararası bankacılığın hızla yayılmasına neden olmuştur. Bu durum 20.yüzyılda uluslararası finansman alanında ortaya çıkan en önemli gelişme olarak kabul edilebilir.

Değişik bankacılık hizmetlerine artan gereksinim sonucunda birçok ũlkenin bankalarının ũlke sınırları dışına taŐarak uluslararası piyasaya girdiği görölmüŐtür. Bu ũlkeler içinde ise Amerika etkin yurt dışı bankacılık birimleri ile uluslararası bankacılık alanında hem liderlik yapmış ve hem de hakim pozisyona geçmiştir.

1970'lerde ise uluslararası bankacılıkta önemli bir gelişme ortaya çıkmıştır. 1973 yılı sonunda petrol fiyatlarındaki artış, bankaların finansman işlevini arttırmıştır. Bu dönemde petro-dolarlar dev boyutlara ulaşmıştır. Petrol fiyatlarındaki artışların sonucunda ise özellikle az gelişmiş ũlkeler büyük boyutta ödemeler dengesi

açığıyla karşılaşmışlardır. Bu dönemde uluslararası bankalar yeni fiyatlara uyum sağlanmasını kolaylaştırmak ve petrol tüketicisi ülkelerin ödemeler dengesi açıklarını kapatmak amacıyla kredi vermeye başlamışlardır. Ayrıca bu gelişmelere paralel olarak 1970'lerden sonra uluslararası finans sahasına Arap-İslâm bankalarının çıktığı görülmektedir.

1980'li yıllarda ise uluslararası bankacılık endüstrisi kriz tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin borçlarını ödeyemeyeceği korkusu, maliyetlerin artışı ve ulusal bankacılık piyasalarındaki rekabetin artışına bağlı olarak 1980'li yıllarda bir kriz tehlikesi ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre içine kapalı bir dönem geçiren uluslararası bankacılık endüstrisi günümüzde yeniden canlanmaktadır.

Uluslararası bankacılık endüstrisinde krizin yaşandığı bir dönemde Türk bankacılığının dışa açılmasının gündeme gelmesi ve Türk bankalarının uluslararası bankacılığa yönelmek zorunda kalması bir talihsizlik olarak düşünülebilir.

Türk bankacılığı 1980 yılına gelinceye kadar ekonomik yapıya bağlı olarak içine kapalı bir gelişim süreci geçirmiştir. Bankaların en önemli kaynağının mevduat olmasından ve faiz haddinin de hükümetçe belirlenmesinden dolayı ortaya çıkan fiyat dışı rekabetin varlığı bankaları hızla şubeleşme yoluna itmiştir. Kısaca Türkiye'de bankacı-

lık, 1980'e kadar mevduat toplamaya yönelik ve çok şubeli bir yapıda gelişmiştir. Bu ise, Türk bankacılık sisteminde maliyetlerin yüksek olmasına neden olmuştur.

24 Ocak 1980 İstikrar Kararları'yla birlikte ekonominin dışa açılması amacıyla ihracata dayalı sanayileşme politikası benimsenmiştir. Bir ülkenin ekonomik yapısı ile bankacılık sistemi arasındaki yakın ilişkinin varlığından dolayı Türk bankacılık sisteminin de dışa açılması sorunu gündeme gelmiştir. Bankacılığın dışa açılması, ülke bankalarının yurt dışında ve yabancı bankaların da ülke sınırları içinde faaliyet göstermeleri şeklinde gelişen iki yönlü bir olgudur. Türk bankalarının uluslararası alana daha yeni ve genel açıdan yönelme çabası içinde olduklarını görmekteyiz. Buna karşılık 1980'den bu yana Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı banka sayısında hızlı bir artış kaydedilmiştir. Türk ekonomisinin dışa açılmasını hedefleyen bir ekonomi politikasının uygulanmaya başlanması.. yabancı bankaların Türkiye'yi kârlı bir piyasa olarak görmelerine neden olmuştur. Bunun yanında, Türkiye'de gerçek anlamda ilk bankacılığın Osmanlı İmparatorluğu döneminde yabancı bankalarla başlaması ve yabancı banka olan Osmanlı Bankası'nın da uzun süre Merkez Bankası fonksiyonunu görmesi, yabancı bankaların önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Çalışmamızın hareket noktası, 1980 yılı sonrasında uygulanmaya başlanan ve ekonominin bütününün dışa açılmasını amaçlayan ekonomi politikasına bağlı olarak Türk bankacılık sisteminin de dışa açılması gerekliliğidir.

Çalışmamızda amaç, Türkiye'de özellikle bankacılık kesiminde son dönemlerde yaşanan değişiklikleri Türk bankacılığının uluslararası faaliyetleri bazında ortaya koyabilmektir. Bu nedenle çalışmamızda esas ağırlığı Türkiye'deki uluslararası bankacılık oluşturmaktadır.

Çalışmamızda bir kopukluk olmaması için Türk bankacılık sisteminin gelişimi, uygulanan ekonomi politikaları çerçevesinde günümüze kadar incelenmiştir. Türkiye'deki uluslararası bankacılık faaliyetleri ise, uluslararası bankacılığın fonksiyonel çerçevesi açısından ele alınarak, uluslararası bankacılık piyasasındaki yeri ve gelişme eğilimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle uluslararası bankacılık olgusu da çalışmamızın gerektirdiği sınırlar içinde kalmak koşuluyla kaçınılmaz olarak çalışma kapsamına alınmıştır. Ayrıca Türkiye'deki uluslararası bankacılığın analizi 1980-1986 yılları ile ve özel ticarî bankalarla sınırlandırılmıştır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Türk bankacılığının gelişimi, Cumhuriyet'in kuruluşundan önce ve Cumhuriyet döneminde bankacılığın gösterdiği gelişmeler şeklinde iki alt bölümde incelenmektedir. Gelişimi Cumhuriyet dönemi öncesinden başlatmamızın nedeni, Türkiye'deki gerçek anlamda bankacılığın Osmanlı İmparatorluğu döneminde yabancı bankalarla başlamasıdır.

Konuyu bu şekilde ele almak, 1980 sonrası ikinci dönem yabancı bankacılık hareketi ile karşılaştırma yapabilmemezi sağlayacaktır. Cumhuriyet döneminde bankacılığın gösterdiği gelişmeler ise, uygulanan ekonomi politikaları çerçevesinde 1980 yılı öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Bu bölümde konu tarihsel gelişimi içinde, ekonomi politikası dönüşümlerine paralel olarak Türk bankacılığının dışa açılması gerekliliğine kadar getirilmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise bankacılığın dışa açılması, çalışmamızın amacının gerektirdiği sınırlar içinde kalmak koşuluyla incelenmektedir. Bu bölümde, uluslararası bankacılık olgusu ve tarihsel gelişimi, uluslararası bankacılığa geçişi belirleyen faktörler, uluslararası bankacılığın gelişiminde önemli bir yeri olan euro-piyasalar, uluslararası bankacılık organizasyonu ve bankaların uluslararasılaşmasının gelişmekte olan ülkeler açısından önemi ele alınmaktadır. Çalışmanın bu noktaya getirilmesi gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan ülkemiz için de daha net analiz yapmamızı kolaylaştıracaktır.

Son bölümde ise, Türk ekonomisindeki uluslararası bankacılık faaliyetleri üzerinde durulmaktadır. İki yönlü bir olgu olan bankacılığın dışa açılması, Türk bankacılığını esas alan bu bölümde Türk bankalarının yabancı ülkelerdeki faaliyetleri ve Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı

bankalar olmak üzere iki alt bölümde incelenmekte ve istatistikî verilerle analiz edilmektedir.

Çalışma, üçüncü bölümde yapılan analizlerin ve elde edilen bulguların ışığı altında, Türk bankacılığının dışa açılmasının bulunduğu noktayı değerlendiren sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

B Ö L Ü M I

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

A. CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN ÖNCE ÜLKEMİZDE BANKACILIK

Cumhuriyet dönemi "Türk Bankacılık Sistemi"ndeki gelişmeleri ve günümüzdeki yapısı ile sorunlarını daha iyi ortaya koyabilmek için Cumhuriyet'in kuruluşundan önceki bankacılık faaliyetlerine kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Ülkemizde bankacılık faaliyetlerinin doğuşu ve gelişimi bu kurumların Avrupa'daki gelişimine benzer şekilde gerçekleşmiştir. Genellikle bankacılık tarihi, Ortaçağ Avrupası'ndaki sarraflıkla başlatılmaktadır. Bu aşamayı, bankerlik dediğimiz para ticareti yapma işlerinin doğuşu ve gelişmesi izlemiştir. Avrupa'daki ekonomik faaliyetlerin hızlanması, ticarî kapitalizmin gelişmesiyle birlikte gittikçe önem kazanan bankerlik faaliyetleri, kurum olarak bankalar dediğimiz para ve kredi ticareti yapan işletmelerin doğmalarına neden olmuştur (1).

(1) Halil Çivi, Türkiye'de Bankacılık, Fon Matbaası, Ankara 1985, s.93.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sarraflık 15. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış ve sarraflar Avrupa'dakilere çok benzer fonksiyonlar görmüşlerdir. Bunlar, önceleri farklı değerlerdeki Osmanlı paralarının ve yabancı paraların birbirleriyle değiştirilmesiyle uğraşmışlardır. Daha sonra, devlet büyüklerinin paralarının işletilmesi, Devlete borç para verilmesi, vergi hasılatına karşı kredi açılması gibi işlemler 19. yüzyılda "Galata Sarrafları"nın, "Galata Bankerleri"ne dönüşmesine yol açmıştır (2). Ancak Sarraf veya Galata Bankerleri'nin işlemlerini modern anlamda bankacılık faaliyeti olarak nitelendirmeye olanak yoktur (3).

Ondokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, halâ Ortaçağ ekonomik yapısının temel özelliklerini koruyan Osmanlı İmparatorluğu'nda sarraflar ya da bankerler o çağlara özgü fonksiyonlar görmeye devam ederken, Avrupa ülkelerinde Sanayi Devrimi süreci ve modern bankacılığın gelişimi hız kazanmaktaydı (4).

Bir ülkede bankacılık faaliyeti ile ekonomik bünye arasında yakın bir ilişki mevcut olduğundan, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Batı ülkelerinde 18. ve 19. yüzyıllarda

(2) Oya Silier, "1920'lerde Türkiye'de Bankacılığın Genel Görünümü" Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Ed:Osman Okyar, Hacettepe Üniversitesi Yayınları/C13, Ankara, 1975, s.486.

(3) Öztin Akgüç, Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara, 1975, s.6.

(4) Silier, op.cit., s.486.

gerçekleştirilen sanayi devriminin aynı devrelerde gerçekleştirilmemesi, hatta İmparatorluğun son yıllarında sınıf ve ticarî hayattaki duraklama, ülkemizde bankacılığın gelişmesini de etkilemiştir. Bankacılığın doğup gelişmesi için gerekli ekonomik koşulların elverişli olmamasının yanı sıra topluma hakim olan değer yargıları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat'a kadar olan devresinde bugünkü anlamda bankacılık, hele ulusal olarak nitelendirilebilecek bir bankacılık faaliyetinin doğmamasına yol açmıştır (5).

Banka, para ve kredi ihtiyacının arttığı yerlerde kurulur. Büyük teşebbüslerin geliştiği, ticarî, sınıf, ve malî sermayenin biriktiği yerlerde para ve krediye ihtiyaç artar. Osmanlı Devleti 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılda Batı Avrupa memleketlerinde gelişen sanayileşmeyi birlikte yapmamış, ancak devletin malî durumu, para işlerinin bir düzene sokulması, tarım kredilerinin organize edilmesi gibi unsurlar banka kurulmasını zorlamıştır (6).

Osmanlı Devletine bankacılık dışarıdan gelmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 İslahat Fermanı ile girişilen çeşitli ıslahat hareketleri, siyasi, idarî, malî ve iktisadî alanda meydana gelen kargaşalıklar, sarayın israfları ve savaşlar devletin paraya olan ihtiyacını arttırmış; öncele-

(5) Avni Zarakolu, Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara, 1975, s.6.

(6) Ibid, s.7.

ri devletin meydana gelen bütçe açıklarını kapamak için izlediği borçlanma politikası; kaime ihracı, sonraları yabancı iş adamları tarafından kurulan demiryolu, liman, maden ihracı, tramvay, tünel, havagazı, su, elektrik, telefon vb. işletmelerin finansman ihtiyacı, yabancılar tarafından ülkemizde banka kurulmasına yol açmıştır. Devletin borçlanmalarından ve kambiyo işlemlerinden spekülâtif kazançlar sağlamak veya kendi vatandaşlarına ait işletmeleri finanse etmek amacıyla kurulan bu bankaların çoğu kısa ömürlü olmuş, memleketin iktisadi gelişmesine hemen hiçbir katkıda bulunmadan tasfiye olunmuşlardır. Bu bankalardan pek azı devamlı bir varlık göstererek zamanımıza kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (7).

Yabancı bankalar akını başlamadan hemen önce, Osmanlı Devleti'nin paranın değerini kararlı kılmak işini Aléon ve Baltazzi adlı Galata Bankerleri'ne ihale etmesi "banka" adlı ilk kuruluşun ortaya çıkmasına yol açtı. Yapılan mukaveleyle göre, Hükümet bankerlere senede 2 milyon kuruş ödeyecek, buna karşılık bankerler de bir yıl süreyle İngiliz Lirasını 110 kuruş civarında tutmaya çalışacaklardı. Mukavelenin daha sonraki yıllarda yenilenmesi üzerine, bu iki banker kambiyo fiyatını koruyabilmek için 1847'de "İstanbul Bankası"nı (Banque de Constantinople) kurdular. Ancak paranın değerindeki sürekli düşüşün önlenememesi İstanbul

(7) Ibid., s.16.

Bankası' nı 1852' de iflase sürükledi(8). Görüldüğü gibi Osmanlı imparatorluğu'nda ilk bankanın ortaya çıkış nedeni, Türk parasının değerinin stabilize edilmek istenmesiydi.

Osmanlı devletinin 19.yy reformları ve dönüşümü içinde, artan harcama taleplerini karşılamakta başvurulan ve sonunda imparatorluğu bağımlılığa götürecek yollardan biri, dış borçlanma olmuştur. 1854 yılına kadar, Osmanlı imparatorluğu, dış borcu olmayan nadir ülkelerden birisiydi. 1854 Kırım savaşı'na kadar da imparatorluğun gelir ve giderlerinin, kısa vadeli borçlanmalarla denge içinde tutabildiği anlaşılmaktadır. Bu hassas dengeyi Kırım savaşı bozmuştur. Kırım savaşının ortaya çıkardığı büyük harcamayı karşılamaya olanak bulamayınca Osmanlı imparatorluğu 1854 yılında ilk dış borçlanmaya gitmek zorunda kalmıştır(9).

Dış borçlanmanın başladığı 1854 yılından Düyun-u Umumiye' nin kurulduğu 1881 yılına kadar süren dönem imparatorluk için " borçlanma fırtınası " dönemi oldu. Yerli ve yabancı bankerlerin borç alınmasını teşvik etmeleri , borçların verilmiş şartları kullanım biçimleri bunların çığ gibi büyümesine yol açarken , bu süreç aynı zamanda Osmanlı imparatorluğu' nda yabancı bankacılığın başlamasını ve gelişimini

(8) Silier, op.cit.,s.487.

(9) İlhan Tekeli, Seli İlkin,Para ve Kredi Sisteminin Oluşmasında Bir Aşama T.C. Merkez Bankası Yayını. Ankara, 1981,s.91-92.

sağladı (10). Kısaca diyebiliriz ki, Kırım savaşı' nı izleyen dönem, ülkemizde borçlanmayla birlikte yabancı bankacılığı getiren dönem olmuştur. Ayrıca bu gelişim sürecinde yabancı bankalar, ulusal bankacılığın olmayışının yarattığı boşluğu doldurmuşlardır.

Kuruluş tarihleri 1847 ile 1910 yılları arasında değişen yabancı sermayeli onbeş tane banka kurulmuştur. Bu bankalar kuruluş tarhlerşne göre sırasıyla;

İstanbul Bankası (1847), Bank-ı Osmani (1856), Türkiye Bankası (1860), Bank-ı Osmanii Şahane (1863), Şirketi Umumiyei Osmaniye Bankası (1864), Şirketi Maliyei Osmaniye Bankası (1866), İtibarı umumi Osmani Şirketi (1869), Avusturya- Osmanlı Bankası (1871), Avusturya-Türk Bankası (1872), İkinci İstanbul Bankası (1894), Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi (1872), Selanik Bankası (1888), Midilli Bankası (1891), Türkiye Ticaret ve Sanai Bankası (1910), (11)

Bu dönemde kurulmuş olup faaliyetleri günümüzde de devam eden iki banka vardır: Birincisi 1863 yılında kurulan Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmanii Şahane) ' dir. İkincisi ise, 1888 yılında Selanik bankası adı ile kurulan ve halen banka-

(10) Ibid, s.487.

(11) Kurulan yabancı bankalarla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Burhan Ulutan, Bankacılığın Tekamülü, Ankara, 1957, s.141-156.

cılık faaliyetlerine ulusal banka olarak devam eden Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası'dır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borç idemelerini 1875 yılında durdurarak iflasını ilân etmesinden sonra, Hükümet, sorunu hamillerle çözümlmek üzere bir proje hazırladı. Bu proje 1880'de tüm hamillere bir notayla sefaretler aracılığıyla bildirildi. Bu notada, Hükümetin sorunları hamillerle anlaşarak çözmek istediği belirtiliyor ve bunun için hamillerin Hükümetle görüşmek üzere temsilci göndermeleri isteniyordu. 1881 yılında, hamillerin temsilcileri İstanbul'da toplandı. Hamiller, borçlarının ödenmesi için tahsis edilen gelirin, uluslararası bir resmi komisyonca idaresini istiyordu. Osmanlı yöneticileri buna yanaşmayınca, hamillerin seçeceği üyelerden meydana gelen bir meclisce yönetilmesi kararlaştırıldı. 20 Aralık 1881'de ünlü "Muharrem Kararnemesi"nin yayımlanmasıyla bir anlaşmaya varılmış oldu. Muharrem Kararnemesiyle bu gelirler hamillerin çıkarlarına uygun şekilde yönetmek üzere Düyun - Umumiye İdaresi adıyla bir idare meclisi kuruluyordu. Kurulacak Düyun-Umumiye İdaresi, tahsis olunan gelirin tahsil ve yönetimiyle görevliydi. Yönetim masrafları çıktıktan sonra kalan parayı Kararname gereğince dağıtacaktı. Bu kuruluş kısa zamanda "devlet içinde devlet" haline gelerek, İmparatorluk kaynaklarından yabancı ülkelere borç verir duruma geldi (12).

(12) Daha geniş bilgi için bakınız:
Tekeli-İlkin, op.cit., s. 89-104.
Silier, op.cit., s. 489.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı borç taksitleri ödemelerini durdurması üzerine 1875 yılında başlayan malî buhran sırasında, daha önce kurulmuş olan yabancı sermayeli hemen bütün banka ve kuruluşlar ya tamamen iflas etmişler veya ergeç tasfiye edilecek duruma gelmişlerdir. 1881 yılında Muharrem Kararnamesiyle Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kuruluşundan sonra, Avrupa devletlerinin ve sermayedarlarının Osmanlı İmparatorluğu ile bu defa daha başka bir zihniyetle ilgilenmeye başladıklarını görmekteyiz (13).

1870'ler Avrupası'nda sermayenin temerküzü, malî ve sınaî sermayenin bütünleşmesi olgusu hız kazanmaktaydı. Mal ihracatının önemi, yerini sermaye ihracına bırakmaktaydı. Sanayi Devrimi sürecine daha geç girmiş ülkeler ve özellikle Almanya, İngiltere'nin ciddi bir rakibi olma yolundaydı. Yine bu yıllar Avrupa ülkelerinin Osmanlı İmparatorluğuna karşı değişen tutumlarına tanık oldu. Artık Osmanlı İmparatorluğu'na sömürülecek bir dış pazar olmaktan çok, paylaşılacak bir alan çözümlenmeye başlandı. Hem Avrupa ülkelerindeki belirtilen iktisadî değişim süreci, hem de Osmanlı devletine karşı alınan yeni tutum, bankacılık alanına da yansdı. 1875 yılından önce, daha önce değindiğimiz gibi, yabancı bankalar Devlet borçlanmalarının spekülatif kazançlarından faydalanmak için Osmanlı İmparatorluğuna gelmekteydiler. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunda kurulan bankalar yine kredilerden azımsanmayacak kârlar sağlamakla

(13) Ulutan, op.cit., s. 156.

birlikte, iktisadî girişimlere daha büyük ölçüde önem vermeye başladılar. İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyan ekonomilerinin çıkarlarını gözeten büyük yabancı bankalar ortaya çıktı. Bunlar kendi çıkarları doğrultusunda, başlıca ulaşım ve madencilik alanında yatırımlara giriştiler veya aracılık ettiler ve kendi ülkeleriyle olan ticaretin geliştirilmesine çalıştılar. Bu arada mevduat toplama ve kredi verme gibi öteki klâsik bankacılık faaliyetlerini de arttırdılar.

Bankaların iktisadi girişimlerine en iyi iki örnek olarak Deutsche Bank ve Türkiye Milli Bankası'nı verebiliriz. Türkiye'deki faaliyetlerine 1909 yılında başlayan Deutsche Bank, ülkemize gelen Alman Bankaları'nın en önemlisidir. Deutsche Bank'ın ülkemizdeki faaliyetleri temelde iki amaca yönelikti: Bağdat Demiryolu ve Konya Sulama Tesisleri.

19. yüzyılın sonlarına doğru demiryolu işletmeciliğinin oldukça verimli bir yatırım durumuna gelmesi, yabancı sermayeyi ülkemize yönelten en önemli etmendir. Trakya'da ve Anadolu'da iki demiryolu hattının inşası için Osmanlı Hükümeti'ne ilk başvurular uzun süre yanıtız kalmış, bundan 34 yıl sonra, yani 1890 yılında ilk kez Selânik'ten Manastır'a kadar uzanan 269 km. uzunluğunda bir demiryolu "imtiyazı" Deutsche Bank grubuna ihale edilmiştir. Bu hat için km. başına Selânik ve Manastır Sancakları'nın âşarı karşılık gösterilerek teminat alınmış ve bu

teminatın yönetimi de yine Düyun-u umumiye'ye verilmiştir(14). İkinci kez 1904 yılında Basra'ya kadar bir demiryolunun inşa ve işletme ayrıcalığı Deutsche Bank'ın kurduğu "Anadolu-Bağdat demiryolları şirketi"ne 99 yıl süre ile verildi. Bu hat için Osmanlı devleti tarafından Deutsche Bank aracılığıyla üç tertipte % 4 faizle toplam değeri 976 milyon kuruş olan tahvil çıkartıldı böylece demiryolu inşasında büyük bir sorun olan finansman sorununda bir yere kadar çözümleniyordu (15).

Literatürde verilebilecek ikinci örnek ise, İngiliz sermayesi ile kurulan Türkiye Milli Bankası'nın amacı Osmanlı ülkesinde ticaret ve sanayinin gelişmesine ve madenlerin işletilmesine ve genel menfaate hizmet eden işleri gerçekleştirmek, taşınır ve taşınmaz mallar karşılığında borç para vermek de dahil olmak üzere itibari ve mali işlemleri yapmaktır. Aslında, Türkiye Milli Bankası Osmanlı bankası'nın bir İngiliz mali kurumu olma niteliğini kaybedip giderek bir Fransız mali kurumu olması üzerine, İngiliz sermayesi tarafından Osmanlı Bankası'na rekabet etmek üzere kurulmuştur. Ana amacı, Osmanlı imparatorluğunda İngiliz ticaretinin ve sermayesinin

 (14) Vedat Eldem, Osmanlı imparatorluğunun iktisadi siyasi şartları hakkında bir tetkik, Türkiye İş bankası yayınları, Ankara, 1970, s.158.

(15) Daha geniş bilgi için bakınız:
 Tekeli-İlkin, op.cit., s.82-88

çıkarlarını korumak ve geliştirmektir. Türkiye Milli Bankası 31 Ocak 1911 tarihinde Deutsch Bank ve Anglo-Saxon Petroleum Company ile birlikte The Turkish Petroleum Company'yi kurmuştur. Türkiye Milli Bankası, ayrıca İstanbul Şehremaneti'ne borç para vermiş; sulama girişimleri için inceleme sözleşmeleri akdetmiş ve Samsun ve Trabzon limanlarının imtiyazlarını almıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra düşman (Alman-Avusturya Macaristan) firmaları tarafından görülen işlere el atarak İngiliz ticaretini Ortadoğu'da genişletmek amacıyla gütme üzere kurulan The Levent Company mütareke döneminde, Türkiye Milli Bankası ile bu parayı kontrol etmeye varan bu yakın bir ilişki kurmuştur (16).

Kısaca 1875' den Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde, yabancı büyük bankalar belli başlı iş merkezlerinde şubeler açma yoluna gitmişlerdir (17).

Bu dönemde şube açmak yoluyla bankacılık yapan yabancı bankalar, şube açış tarihlerine göre sırasıyla; Credit Lyonnais (1875), Deutsche Bank (1899), British Oriental Bank (1900), Anglo-Palestine Company (1902)

(16) Daha geniş bilgi için bakınız: Gündüz Ökçün, "1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar" Türkiye İktisat Tarihi Semineri, Ed, Osman Okyar, Hacettepe Üni. Yayınları C/13, Ankara 1975, s.472

(17) Ulutan, op.cit., s.156

Atina Bankası (1904), Şark Bankası (1904), Wiener Bankverein (1905), Deutsche Orient Bank (1906), Societa Commerciale d'Oriente (1907), Deutsche Bank (1909), Banco di Roma (1911), Banco Commerciale Italiana (1919), Banka Marmaros Blank ve Şürekası (1919), Hollandsche Bank Uni. N.V. (1921), Memaliki Şarkkiye Fransız Bankası (1922), Şarki Karip Ticaret Bankası (1922), İyoniyen Bank Limited (1922) (18). Bu bankalardan Banco di Roma ve Hollandsche Bank Uni. N.V. faaliyetlerine halen devam etmektedirler.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan veya şube açarak faaliyet gösteren yabancı bankalar içerisinde en önemlisi hiç kuşkusuz Osmanlı Bankası'dır. Osmanlı Bankası Kırım Savaşı'ndan sonra Paris ve Londra piyasalarında yapılan borçlanmalar dolayısıyla hükümetle yabancı sermayedarlar arasında aracılık yapacak bir kuruma olan ihtiyaç ve devletin gelirleriyle giderleri arasındaki dengesizlik nedeniyle Hazine'nin bir kaynak sağlamak ihtiyacı sonucu 1863 yılında Bank'ı Osmaniî Şahane adı altında kurulmuştur (19).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir Merkez Bankası fonksiyonu gören Osmanlı Bankası banknot çıkarma imtiyazı ve hazinedarlık hakkına sahipti. Ancak Cumhuriyet'in ilânın-

(18) Akgüç, op.cit., s. 9.

(19) Ibid, s. 9.

dan sonra Osmanlı bankası ile imzalanan 1924 ve 1925 tarihli sözleşmelerle bankanın banknot çıkarma imtiyazı ve hazinedarlık hakkı kaldırılmış ve bankanın ülkemizde faaliyetleride yabancı bir ticaret bankasının faaliyet konularına inhisar etirilmiştir.(20)

Osmanlı imparatorluğu döneminde bankacılık faaliyetlerinin doğuşu ve gelişmesiyle ilgili olarak önemli gelişmelerden biride, 1863 yılından itibaren ulusal bankaların kurulmaya başlamış olmasıdır.

1863 yılında Mithat Paşa, Niş vilayetinin Pirot kasabasında Memleket sandığı adı verilen bir tarım kredi sandığı kurulmasına öncülük etmiş ve bu sandığı kurmuştur. Bu sandıklar başka yörelerde de kurulmaya başlamış, hızla gelişmiş, ancak belli bir süre sonra sermaye yetersizliği ile karşılaşmışlardır. Bu soruna çözüm getirebilmek için tarım kesiminden alınan aşar vergisi % 10 artırılarak, artan kısım sandıkların sermayesine eklenmiştir. kısım sandıkların sermayesine eklenen bu paraya menafi hissesi denildiğinden, bu kurum adıda memleket sandıkları'ndan menafi sandıkları'na dönüştürülmüştür.(21) Ancak Menafi sandığının uygulamasının da arzulanan sonuçları vermemesi üzerine,

(20) Daha geniş bilgi için bakınız:
Ibid., s.8.

(21) Çivi, op.cit.,s.96

uygulamadan doğan sakıncaları gidermek üzere, Ağustos 1888 tarihli bir Nizamname ile bu sandıkların yerine Ticaret ve Nafia Nezaretine bağlı, merkezi İstanbul'da bulunan 10 milyon lira sermayeli Ziraat Bankası kurulmuştur (22).

Birçok bankacılık işlemini yapmaktan uzak olmasına ve salt tarımsal kredi vermek amacıyla kurulmasına karşın, Ziraat Bankası'nı ve bu Banka'nın kökenini oluşturan Memleket ve Menafi Sandıkları'nı ulusal bankacılığın başlangıcı olarak nitelemek olasıdır (23). Ziraat Bankası'nın çekirdeğini oluşturan memleket sandıklarından sonra, kurulan ikinci ulusal banka Emniyet Sandığı'dır. Mithat Paşa, yalnızca Ziraat Bankası'nın çekirdeğini oluşturan Memleket Sandıkları'nın kurulması girişiminde bulunmakla kalmamıştır. Halkın küçük tasarruflarını değerlendirmek, ülkede tasarruf alışkanlığı yaratmak amacıyla 1868 yılında İstanbul Emniyet Sandığı'nın kurulmasına da öncülük etmiştir(24).

Ülkemizde ulusal bankaların kuruluşu özellikle II. Meşrutiyet'in estirdiği yeni cereyanların etkisi ile 1908 yılından sonra hızlanmış ve I. Dünya Savaşı yıllarında ulusal bankacılık hareketi daha da kuvvetlenmiştir (25).

(22) Akgüç, op.cit., s. 10.

(23) Tuncay Artun, İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık, 2. Basım, Tekin Yayınevi, Ankara, 1983, s.23.

(24) Çivi, op.cit., s. 96.

(25) Akgüç, op.cit., s. 11.

Ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkışında ilk amaç, ülke içinde birikmekte olan sermayenin yabancı ve/veya azınlıkların iktisadi hakimiyetinden kurtarmak ve ulusal ticareti geliştirmek üzere örgütlenmesi biçiminde belirlemektedir. Ancak bu örgütlenme biçimi ticaret sermayesi aşamasındadır. Bu nedenle, ulusal bankacılık hareketi bu daha çok ticari kredi, esnaf kredisi ve tüketim için kredi sorununu çözmek amacıyla gütmüş, yatırımların, özellikle sınai yatırımların finansmanına yönelmemiştir(26). Ayrıca bu bankaların büyük bir bölümü, bölgesel ihtiyaçlara cevap veren tek şubeli bankalar olmuşlardır.

1911-1923 yılları arasında ulusal sermaye ile kurulan bankalar kuruluş tarihlerine göre; İstanbul bankası(1911), Konya iktisadi milli bankası(1913), Emvali gayrimenkule ve ikrazat bankası(1914), Milli Aydın bankası(1914), Akşehir bankası(1916), İtibari Milli bankası(1917), İktisadi Milli bankası(1917), Konya Ahali bankası(1917), Ticaret ve İtibari Umumi bankası(1919), Adapazarı Emniyet bankası(1919), Konya Türk Ticaret bankası(1920), İktisat Türk A.Ş. (1920), Borzürre ve Tüccar bankası(1922), İstanbul (Dersadet) Küçük İstikraz Sandığı (1923) (27).

(26) Ökçün, op.cit., s.472.

(27) Ağuç, op.cit., s.10.

Özetle, Cumhuriyet'in ilânından önce, ülkemizde bankacılığın doğup gelişmesi üç aşamayı izlemiştir. Birinci aşamada, yabancı sermayeli bankalar kurulup gelişmiş, ikinci olarak merkezleri çeşitli Avrupa ülkelerinde bulunan yabancı bankalar ülkemizde şube açarak faaliyet göstermişler ve üçüncü aşamada da yabancı bankalara tepki olarak ulusal bankacılık hareketi ortaya çıkmıştır. Dönem içinde, onbeş yabancı banka ile merkezi dışarıda olan onsekiz yabancı banka şubesi ve yirmibir tane de ulusal banka kurulmuştur (28). Ancak ulusal bankalar, genellikle yerel gereksinimleri dikkate alarak örgütlenen tek şubeli bankalar olduklarından bu dönemin bankacılık faaliyetlerinin daha çok yabancı bankaların gözetim ve denetiminde olduğunu söyleyebiliriz.

Denilebilir ki, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilânı ile biten bu dönem bir tecrübe dönemi olmuştur. Bu dönemde ulusal bankacılığın önemi ve Devlet teşvikinin zorunlu olduğu anlaşılmıştır (29).

B. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BANKACILIĞIN GÖSTERDİĞİ GELİŞMELER

Bir ülkede uygulanan ekonomik politikayla bankacılık kesimi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Çünkü, bir ülkenin ekonomik yapısıyla banka sisteminin görev ve işlevleri

(28) Ökçün, op.cit., s.412-458.

(29) Zarakolu, op.cit., s.16.

birbiriyle içiçedir. Zira bir ekonominin finansal yapısı, o ülkenin büyümesine, sanayileşme sürecine etki eder. Finansal kesim, kaynakların optimum dağılmasını temin eden araçtır. Eğer finansal kesim ekonomik politikayla aynı biçimde gelişmiyorsa, bir uyumsuzluk vardır ve bu uyumsuzluğun ekonomik yapıdan soyutlanarak düzeltilmesi de olanaksızdır (30).

Ekonomik politika ve bankacılık kesimi arasındaki bu yakın ilişkiden dolayı ve Cumhuriyet döneminde bankacılık alanındaki gelişmeleri belirgin olarak ortaya koyabilmek için, gelişmeleri uygulanan ekonomi politikaları çerçevesinde inceleyeceğiz. İncelemeyi ise belirli dönemler içinde gelişmeleri ele alarak yapacağız. Bu dönemlemeyi çalışmamızın gerektirdiği şekilde, 1980 yılı öncesi ve sonrası şeklinde yapmak, günümüzü değerlendirirken daha sağlıklı yorumlar yapabilmemizi sağlayacaktır.

1. 1980 Yılına Kadar Türk Bankacılığı'nın Gelişimi

a) 1923-1933 Yerel Bankaların Geliştiği Dönem

Kuruluş yılları dediğimiz bu dönem, özellikle ekonomi politikasının başlıca ilkelerinin belirlenmesi ve yeni kurumsal ve yasal düzenlemeleriyle daha sonraki gelişmeleri

(30) Akın İkin, "Türk Banka Sistemi Kalıcı Çözümler Bekliyor"
Ekonomide Diyalog Dergisi, Cilt:2, Sayı:12, 1984, s.46.

belirleyici niteliktedir. Olağanüstü koşullarda, ekonomik ve toplumsal değişimin hız kazandığı, mülk edinme ve sermaye birikimi süreçlerinin değişik boyutlar aldığı ve bu gelişmelerin yeni kurumsal düzenlemelerle tamamlandığı bu dönem, ileri düzeyde bir yeniden düzenleme dönemidir (31).

İdare şekli olarak Cumhuriyeti benimseyen yeni Türk Devleti sadece memleketin iç ve dış güvenliğini, adaleti, halkın eğitim ve sağlığını sağlamak gibi Devletin var olması için zorunlu olan ana görevlerle yetinmedi. Uzun süren savaşların meydana getirdiği maddi zararları telâfi etmek, iktisadî kalkınmayı sağlamak amacıyla bir yandan özel girişimleri teşvik etmek öte yandan genel ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı altyapı yatırımlarına girişmek, ekonomik gelişme için gerekli, fakat özel sektörün giremediği, güç gelişen veya ekonomide dar boğazlar yaratan sanayi alanlarına müteşebbis olarak girmek suretiyle ekonomik hayata geniş ölçüde müdahalelerde bulundu (32).

Cumhuriyet'in ilânından önce ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye'de bankacılık sistemine daha önceki bölümde de açıkladığımız gibi yabancı bankalar hakim durumdaydılar. Bu nedenle, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde o dönemin ekonomi bakanı Mahmut Esat Bozkurt, ulusal ekonominin kuru-

(31) Yakup Kepenek, Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, Savaş Yayınları, Ankara, 1984, s.33.

(32) Zarakolu op.cit., s.17.

labilmesini ancak ulusal bankacılığın gelişmesine bağlı olarak gördüğünü ve ulusal bankacılığı geliştirebilmek için devlet desteğinin zorunluluğunu vurgulamıştır (33).

1923 yılında İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde ulusal bankacılığın geliştirilmesi yönünde alınan kararlar kâğıt üzerinde kalmadı. Ziraat Bankası'nın sermayesi arttırılarak uğraşları yeniden düzenlendi. Banka'ya yeni bir görünüm verildi. Kongre'nin bir "ana ticaret bankası" kurulmasına ilişkin kararının sonucu olarak 1924 yılında Türkiye İş Bankası, bir sanayi bankası kurulması yönündeki öneri üzerine de 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu. Bir başka deyişle, Cumhuriyet yönetimi, kuruluşundan hemen sonra ulusal banka-kredi sisteminin gelişmesine büyük bir önem vererek bir yandan tarımsal kredileri yeniden örgütlemiş, diğer yandan da sanayi ve ticaretin geliştirilmesine yönelik olmak üzere bankaların kurulması için büyük bir çaba harcamıştır (34). 1927 yılında ülkenin hızla imarı ve inşaat sektörüne kredi sağlanması amacıyla Emlâk ve Eytam Bankası, 1930 yılında ise Osmanlı Bankası'nın temel işlevlerini yükümlenmek üzere bir emisyon bankası olarak T.C. Merkez Bankası kurulmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1933 yılına kadar geçen dönemi bir derlenme toparlanma, alt yapı düzenleme, ekonomiyi

(33) Çivi, op.cit., s.97.

(34) Zarakolu, op.cit., s.26.

yeniden organize etme dönemi olarak kabul etmek mümkündür. Bu dönemde tarımsal üretimin arttırılması, tarımda verimliliğin yükseltilmesi için çaba harcanmış, demiryolu inşasına önem verilmiş, ekonomideki yabancılaşmayı önlemek için imtiyazlı yabancı şirketler elinde bulunan demiryolları ve limanlar, maden işletmeleri ile büyük şehirlerin su, elektrik, havagazı, haberleşme ve taşıt ihtiyacını gideren işletmeler devlet tarafından satın alınarak millileştirilmeyi başlanmış, iktisadî kalkınmanın finansmanı için gerekli kredi müesseselerinin kurulması ve etkili bir organizasyona kavuşturulmasına çalışılmıştır (35).

Türkiye'de 1923-1933 döneminde bankacılık alanındaki en belirgin özelliklerden biri de çok sayıda yerel bankanın kurulmuş olmasıdır. Saptanabildiği kadarıyla bu dönemde yirmiyedi tane yerel banka faaliyete geçmiştir. Aslında Türkiye'de yerel bankaların, Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında kurulmaya başlandığına daha önceki bölümde değinmiştik. Bu hareketi, mahallî tüccarların banka hizmetlerini ve özellikle kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendi aralarında bazı teşekküller meydana getirmeye çalışmaları şeklinde yorumlamak mümkündür.

1923-1933 yılları arasında kurulan yerel bankalar kuruluş tarihlerine göre sırasıyla: Akhisar Tütüncüler Ban-

(35) Zarakolu, op.cit., s.26.

kası (1924), Türk Ticaret ve Sanayi Bankası (1925), Karaman Çiftçi Bankası (1925), İstanbul Esnaf Bankası (1925), Afyon Terakki Servet Bankası (1926), Aksaray Halk İktisat Bankası (1926), Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası (1926), Eskişehir Bankası (1926), Akseki Ticaret Bankası (1927), Nevşehir Bankası (1927), Ermenek Ahali Bankası (1927), Denizli İktisat Bankası (1927), Trabzon Tasarruf ve İkras Sandığı (1928), Trabzon İktisat Ltd. Şirketi (1928), Türkiye İmar Bankası (1928), İzmir Esnaf ve Ahali Bankası (1928), İlazığ İktisat Bankası (1929), Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası (1929) Mersin Ticaret Bankası (1929), Üsküdar Bankası (1929), Mersin Ticaret Bankası (1929), Üsküdü Bankası (1929), Kastamonu Bankası (1930), Diyarbakır Bankası (1931) Kırşehir Ticaret Bankası (1931) (36).

Bölgesel ihtiyaçların karşılanmasında olumlu rolleri olan bu bankaların büyük bir bölümü, 1930 Dünya Buhranının bankacılık üzerindeki olumsuz etkisi ve ülkemizde şube bankacılığının gelişip yaygınlaşması üzerine faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır (37).

1923 yılında ülkemizde faaliyette bulunan onüç yabancı bankaya ilave olarak, 1923-1933 döneminde altı yabancı banka daha şube açmıştır. Bu bankaların kuruluş tarihlerine göre; Banque Chrisovéloni (1924), Banque Général pour le

(36) Daha geniş bilgi için bkz.: Akgüç, op.cit., s.19-20.

(37) Ibid., s.21.

Commerce Etranges (1924), Umumi Ticareti Hariciye Bankası (1925), S.S.C.I. Ticareti Hariciye Bankası (1925), İtalya Şark Bankası (1925), Banque Franco Asiatique (1929). 1929-1930 Dünya Ekonomik Buhranı, ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların faaliyetlerini de etkilemiş ve söz konusu dönemde İyoniyen Bank Limited (1929), Banka Marmaroş Blank ve Şürekâsı (1929), Banque Général pour le Commerce Etranges (1929), İtalya Şark Bankası (1931), Crédit Lyonnais (1933), Umumi Ticareti Hariciye Bankası (1933), Banque Franco Asiatique (1933) yanlarında gösterilen tarihlerde ülkemizdeki faaliyetlerini tasfiye etmişlerdir. American Express Company'de 1933 yılında faaliyetini bir süre durdurmuş olduğundan, 1933 sonunda ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların sayısı ona düşmüştür (38).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında bankacılığın boyutlarına gelince: 1926 yılı sonunda 3'ü özel kanunla kurulmuş banka, 3'ü ticaret bankası, 18'i yabancı ve 18'i de yerel toplam 42 banka uğraş gösterirken, bu sayı yerel nitelikli banka sayısındaki artışla 1929 yılında 59'a yükselmiştir. 1932 yılında ise banka sayısı, 4'ü özel kanunla kurulmuş, 4'ü ticaret bankası, 15'i yabancı banka ve 36'sı yerel banka olmak üzere yine 59'dur. 1932 yılı sonu itibarıyla, yabancı bankalar dışında kalan bankaların şube sa-

(38) Ibid., s.22.

yısı 370'e (yabancı bankalarla 389), sermayeleri 74.149.500 TL.'sına, ödenmiş sermayeleri 57.161.500 TL'na, ihtiyatları 6.930.500 TL.'na, toplam mevduatları 132.806.300 TL.'na, kredileri de 120.147.800 TL.'na ulaşmıştır (39). 1923 yılında tasarruf mevduatının % 59.7'si ulusal bankalar, % 40.3'ü de yabancı bankalar tarafından toplanmışken, 1932 yılında bu oranlar sırasıyla % 94.6 ve % 5.4 olarak değişmiştir. Mudi sayısında da ulusal bankalar lehine belirgin bir değişiklik gözlenmektedir. Nitekim mudi sayısının ulusal ve yabancı bankalar arasındaki dağılımı, 1923 yılında 3184-4874 iken 1932 yılında 116407-2873 olmuştur (40).

Kısaca diyebiliriz ki, 1923-1933 dönemi Türk Bankacılığı'nda bir arayış ve atılım, ulusal bankacılık açısından bir örgütlenme dönemi olarak dikkate alınabilir.

b) 1933-1944 Önemli Devlet Bankalarının Kurulduğu Dönem

Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk yıllarında gerek dış ve gerekse iç ekonomik politikalar açısından oldukça liberal bir uygulama başlatmış olan Türkiye, 1929 ekonomik bunalımını takip eden yıllardan hemen sonra kalkınma için devletçilik ilkesini benimsemiştir (41).

(39) T.C. Merkez Bankası, Bülten No: 14-15-16.

(40) Haldun Derin, Türkiye'de Devletçilik, İstanbul, 1940, s.51.

(41) Çivi, op.cit., s.100.

1930'larda devletçilik çerçevesinde, yüklendiği sanayileşme amacına ulaşmak için, devlet bazı sanayi plânları hazırlamıştı. Örneğin, ilk Beş Yıllık Sanayi Plânı 1934'de uygulamaya konmuştur. Bu plânda daha çok tüketim malları üzerinde duruluyordu. Birinci Plân'ın oldukça başarılı uygulama sonuçları üzerine İkinci Sanayi Plânı hazırlanmışsa da ertesi yıl patlak veren İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla uygulanamamıştır. Bu plânlarda iç piyasanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ve hammaddesi yurt içinden sağlanabilen endüstrilerin kurulması ana ilkedir. Kurulacak endüstriler, ilk kez 1929 yılında bağımsız bir biçimde yükseltilecek ulusal gümrük tarifeleri ve yine bu yıllarda uygulanmasına başlanılan kambiyo denetimi önlemleriyle korunacaktı. Görülüyor ki o dönemin siyasal ve ekonomik koşulları içinde düşünülen bu politikalar, bugünkü kalkınma terminolojisiyle ithal ikâmesidir (42). Bu şekilde uygulamaya başlanılan ithal ikâmesi politikası ondan sonraki dönemler boyunca 1980 yılına kadar olan sanayileşmenin temel özelliğini oluşturmuş ve Türk ekonomisinin dışa kapalı bir yapı göstermesine neden olmuştur. Buna paralel olarak bankacılık da gelişimini bundan sonraki dönemler boyunca dışa kapalı bir şekilde sürdürmüştür.

Bankacılık açısından, 1933-1938 yıllarını karakterize eden olay önemli devlet bankalarının söz konusu dö-

(42) Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982, s.442-443.

nemde ardı ardına kurulmuş olmasındır. Bu dönemde devlet bankalarının kuruluş ve gelişmesiyle, hazırlıklarına 1932 yılında başlanıp 1934 yılında uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı arasında organik bir ilişki vardır. Gerçekten Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı'nda, ekonomik gelişmenin özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi stratejisinden ayrılınarak devletçilik görüşü önem kazanmış bulunmaktaydı. Devlet bankalarının kuruluşunu ekonomik kalkınma açısından izlenecek temel politika değişikliğinin doğal ürünleri olarak kabul etmek gerekir (43).

1933-1944 döneminin ilk kurulan kamu bankası Sümerbank (3 Haziran 1933). olmuştur. Sümerbank birçok sınıfta tesisi kendisi kurmuş, bir kısmının da sermayelerine katılarak Birinci Beş Yıllık Sanayi Plânı'nın gerçekleşmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Sümerbank'ın kuruluşundan hemen sonra, şehir ve kasabalarda kamu hizmetleriyle ilgili tesis, inşaat ve diğer işlerin yapımını krediyle desteklemek; şehir imar plânlarının yapımına yardımcı olmak için Belediyeler Bankası (23 Haziran 1933) kurulmuştur. Bu banka 1945 yılında İller Bankası adını almıştır.

(43) Akgüç, op.cit., s.23.

Bu dönemde kurulan diğer önemli bir kamu bankası da Etibank olmuştur. Etibank (20 Haziran 1935) ülkenin toprak altı servetlerini işleterek değerlendirmek, devletin madencilik ve elektrifikasyon alanındaki teşebbüslerini kurmak, işletmek ve finanse etmek amacıyla kurulmuştur.

Devletin sanayi, madencilik, elektrifikasyon alanlarındaki teşebbüslerini kurmak, işletmek ve finanse etmek amacıyla kurulan Sümerbank ve Etibank'tan sonra denizyolları işletmelerini yönetmek, yenilerini kurmak ve finanse etmek amacıyla Denizbank (30 Kasım 1937) kurulmuştur. Denizbank'ın yükümlendiği bu işler, 1952 yılında kurulan Denizcilik Bankası'na devredilmiştir. Bu kamu bankalarına ilaveten, ekonomik ve malî gücü zayıf olan küçük esnaf ve sanatkârların kredi ihtiyacını karşılamak üzere Türkiye Halk Bankası (18 Haziran 1933) kurulmuştur.

Yerel banka döneminin kapandığı, önemli devlet finansman kurumlarının faaliyete geçtiği bu 10 yıllık dönemde, ülkemizde 16'sı yerel biri devlet bankası ve biri de yabancı banka olmak üzere 18 banka faaliyetine son vermiştir. Kısa bir sürede çok sayıda bankanın tasfiyesi 1929/1930'da başlayan dünya ekonomik buhranının Türk ekonomisini de olumsuz yönde etkilemesiyle açıklanabilir (44). 1929/1930'da başlayan dünya ekonomik buhranı, Türk ekono-

(44) Akgüç, op.cit., s.27.

misini de olumsuz yönde etkilemiş, tarım sektöründe gelirlerin düşmesi, ticarî faaliyetin daralması özellikle Cumhuriyet kurulduktan sonra hızlı bir artış gösteren yerel küçük bankalardan bir kısmının faaliyetini tatil ederek kapanmasına neden olmuştur (45). 1933-1944 döneminde faaliyeti sona eren bankalar sırasıyla: İstanbul Bankası (1934), Karaman Çiftçi Bankası (1934), İstanbul Esnaf Bankası (1934), Aksaray Halk İktisat Bankası (1936), Kayseri Millî İktisat Bankası (1937), Trabzon Bankası (1937), Karadeniz Bankası (1937), Karaman Millî Bankası (1937), Kastamonu Bankası (1938), Diyarbakır Bankası (1939), Kırşehir Bankası (1939), Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası (1940), Mersin Ticaret Bankası (1940), Ermanak Ahali Bankası (1940), Denizbank (1940), Emvali Garyimenkule ve İkrazat Bankası (1942), Konya Türk Ticaret Bankası (1943) (46). Ayrıca bu dönemde merkezi Bükreş'de bulunan Hrisoveloni Bankası (Banque Chrisovéloni) 1936 yılında faaliyetine son vermiştir.

1938 yılı sonunda;

- Türk bankacılık sistemi çok büyük ölçüde ulusallaşmıştı.

- Az sayıdaki kamusal bankalar, sistem içinde çok önemli bir yer tutuyordu.

(45) Zarakolu, op.cit., s.49.

(46) Akgüç, op.cit., s.28.

- Özel sermaye ile kurulan bankalar büyük çoğunlukla küçük ölçekli ve yerel nitelikli idi.

- Şube bankacılığı henüz yaygınlaşmamıştı.

- Bankacılık sistemi üzerindeki devlet denetimi yoğunluk kazanmıştı (47).

1938 yılı ile 1944 yılı arasında kalan yıllar Türk Bankacılığı bakımından bir durgunluk dönemidir. II. Dünya Savaşı'nın gölgesi bu yılları büyük ölçüde etkilemiştir. Ancak 1944 yılından başlayarak bankacılığımız yeni bir gelişme dönemine girmiştir (48).

Bu dönemdeki bankacılığın gelişimini istatistikî verilerle inceleyecek olursak, 1932 yılında 59 olan banka sayısı, 1943 yılında 33 tanesi ulusal ve 9'u yabancı olmak üzere toplam 42'ye düşmüştür. Yine bu dönemde banka şube sayısı da 486'dan 404'e düşmüştür. Banka ve banka şubesi sayısındaki bu azalmaya rağmen, ulusal bankaların öz kaynakları 1933 yılındaki 64 milyon liralık düzeyinden 1943 yılı sonunda 220 milyona yükselmiştir. Bu durum büyük devlet bankalarının faaliyete geçmesine bağlanabilir (49).

(47) Gürgân Çelebiçan, "Bankacılık Sistemi, Yapısı, Sorunları ve Çözüm Yolları", 2. Türkiye İktisat Kongresi İç Ticaret ve Hizmetler Komisyonu Tebliğleri, DPT Yayını, Ankara, 1981, s.4.

(48) Ibid., s.5.

(49) T.C. Merkez Bankası Bültenleri.

c) 1944-1960 Çok Subeli Bankaların Gelistiği Dönem

Bu yıllar, ülkemizde en önemli bir siyasi iktidar değişikliğinin olduğu, bunun da ötesinde yeni bir ekonomik ve sosyal politika anlayışının uygulandığı bir dönemi kapsamaktadır. 1950-1960 dönemindeki siyasi iktidarın ekonomik politika anlayışı daha önceki dönemde uygulanan devletçilik politikası nedeniyle oldukça cılız bir düzeyde bulunan özel girişimciliğin özendirilip desteklenmesi ve liberalizmin güçlendirilmesi olarak özetlenebilir. Bu yıllar genel çizgileriyle ekonomide parasallaşma sürecinin hızlandığı, ulusal sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşmesinin arttığı, ticari faaliyetlerin önemli ölçülerde genişlediği ve sanayi atılımının canlanmaya başladığı dönemdir (50). Özel girişimciliği desteklemek, özellikle tüccar ve köylü sınıfını hoşnut etmek, tarım kesimindeki gelişmelere paralel olarak gittikçe genişleyen ekonomik faaliyetlerin ve hızlandırılan altyapı hizmetlerinin artan likidite gereksinmesini karşılamak için 1950'li yılların büyük bir kısmında genellikle genişletici bir para ve kredi politikası uygulanmıştır (51).

Böylesine bir ekonomik gelişme ve genişleme ortamının, başlıca faaliyetleri para ve kredi ticaretiyle uğraşmak olan bankalar açısından oldukça elverişli bir zemin yaratması

(50) Çivi, op.cit., s.102.

(51) Zarakolu, op.cit., s.63.

doğaldır (52). Gerçekten bu dönemde uygulanan genişletici para ve kredi politikası ile açık finansman, emisyon ve kredilerde büyük artışa neden olmuş, bu artışlar da mevcutteki artışa kaynaklık etmiştir.

Bu dönemde, özel sermaye ile kurulan bankaların sayısında hızlı bir artış, sisteme giren ve sistemden çıkan ya da birbirleriyle birleşen banka sayısında çoğalma, şube bankacılığına geçiş yönünde güçlü bir eğilim, yabancı banka sayısında azalma görülmektedir (53).

1950-1960 döneminde bankacılığın gösterdiği iki önemli özellikten birisi, bankaların ticaret ve sanayi sermayesi ile giderek bütünleşmesidir. Banka sermayesi ile sanayi ve ticaret sermayesi arasındaki bütünleşme, devlet öncülüğünde kurulan İş Bankası ile başlatılmış ve kurulan diğer özel bankalarla sürdürülmüştür. Dönemin bankacılık kesiminin ikinci özelliği ise, özel amacı sanayi kuruluşlarıyla kredi ve hisse senedi aracılığıyla organik bir ilişki kurmak olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın kurulmasıdır.

Bu dönemde, özel bankaların sayısında artış kaydedilmiştir. Gerçekten bu dönemde, 3'ü özel kanunlarla olmak üzere saptanabildiği kadarıyla (bankalararası birleşmeler de dahil olmak üzere) 30 tane yeni banka kurulmuştur. 1944-

(52) Çivi, op.cit., s.103.

(53) Çelebican, op.cit., s.5.

1960 yılları arasında kurulan yeni bankalar, kuruluş tarihlerine göre sırasıyla: Yapı ve Kredi Bankası (1944), Türkiye Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Türkiye Kredi Bankası (1948), Tutum Bankası (1948), Niğde Bankası (1948), Türkiye Eski Muharipler Bankası (1950), Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950), Göynük Sanayi ve Kredi Bankası (1951), Doğubank (1952), Denizcilik Bankası (1952), Türk Ekspres Bankası (1953), İstanbul Bankası (1953), Demirbank (1953), Türk Yapı Bankası (1954), Şekerbank (1954), Türkiye Vakıflar Bankası (1954), İşçi Kredi Bankası (1954), Buğday Bankası (1955), Türkiye Turizm Bankası (1955), Pamukbank (1956), Raybank (1956), Esnaf Kredi Bankası (1957), Türkiye Mualimler, Memurlar ve Subaylar Bankası (1957), İzmir Halk Sandığı (1957), Sanayi Bankası (1958), Maden Kredi Bankası (1958), Çaybank (1958), Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası (1959), Türkiye Öğretmenler Bankası (1959) (54).

1944-1960 dönemi, kendisinden önceki dönemin aksine, kamu bankalarının değil özel bankaların kurulduğu, özel bankacılık faaliyetlerinin gelişip serpildiği bir dönem olmakla beraber, söz konusu dönemde özel kanunlarla Denizcilik Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Türkiye Öğretmenler Bankası kurulmuştur.

Bankacılık sektöründeki bu gelişmelere karşılık, anılan yıllar arasında dördü yabancı banka olmak üzere 14

(54) Daha fazla bilgi için bkz.: Öztin Akgüç, op.cit., s.20 - 30.

banka tasfiye olmuş veya faaliyetlerini durdurmuşlardır. 1944-1960 yılları arasında faaliyetleri sona eren ulusal bankalar: Konya Ahali Bankası (1945), Nevşehir Bankası (1948), Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası (1949), Bor Esnaf Bankası (1950), Göynük Sanayi ve Kredi Bankası (1957), Türk Yapı Bankası (1958), Konya İktisadî Millî Bankası (1959), Akseki Ticaret Bankası (1959), Türkiye Eski Mu- haripler Bankası (1959), Türkiye Muallimler, Memurlar ve Subaylar Bankası (1959). Ele alınan dönemde faaliyetleri sona eren yabancı bankalar da Deutsche Orient Bank (1945), Deutsche Bank. (1945), S.S.C.I. Ticareti Hariciye Bankası (1951), Şarki Karip Ticaret Bankası (1956) (55).

Bu dönemi kısaca, özel bankacılık faaliyetlerinin gelişip serpiildiği, şube bankacılığının yaygınlaştığı ve banka sayısında da önemli artışların olduğu bir dönem olarak niteleyebiliriz. 1959 yılı sonu itibariyle bir değer- lendirme yapacak olursak: 1943 yılında 33 olan ulusal ban- ka sayısı 1959'da 52'ye yükselmiştir. Buna faaliyette bu- lunan 6 tane yabancı banka da eklenirse 1943'de toplam 42 olan banka sayısının 58'e ulaştığı görülmektedir. 1943 yılın- da 404 olan şube sayısı ise bu dönemde 1.662'ye ulaşmıştır. Bu rakamlar dönemin temel karakteristiklerini göstermekte- dir. Şube sayısının hızla artmasının nedeni olarak ise, ban-

(55) Daha fazla bilgi için bkz.: Öztin Akgüç, op.cit., s.32-33

kaların başlıca kaynağının mevduat olması ve mevduat toplamadaki rekabetlerini şube sayılarını arttırmaya dayandırmaları gösterilebilir. 1943 yılında 220 milyon Lira olan özkaynaklar ise 1959 sonunda 2 milyar Liraya yükselmiştir.

d) 1960-1980 Plânlı Dönemdeki Gelişmeler

1948'den sonra savaş sonrası sıkıntılarının giderilmesi ve dış yardımların başlamasıyla dinamik bir döneme giren ekonomide, 1950 yılında işbaşına gelen Hükümetin uyguladığı liberal iktisadî politikanın etkisiyle de 1954 yılına kadar bir bolluk dönemi yaşanmıştır. Bunun nedeni, bu dönemdeki olumlu konjonktür koşullarıdır. Savaş yıllarında seferber olarak tutulan askerler işlerinin başına, topraklarına dönmüşlerdir. Traktör sayısının artışı, işlenen toprak miktarını dolayısıyla üretimi arttırmıştır. Bunlara, Kore savaşının yarattığı talep ve hava koşullarının iyi gitmesi de ilave edilmelidir. Amerika'nın bağış niteliğinde yardımları da gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak bu olumlu konjonktürel koşulların sona ermesiyle "1953'ten sonra giderek enflasyon baskısının artması sonucu dış ödemeler bilançosu açıklarının artması, mal darlığı ve çeşitli sıkıntılarının meydana gelmesi sebebiyle 1950'den itibaren gerek iç gerekse dış piyasada izlenmeğe başlanan oldukça liberal iktisadî politikada bazı değişiklikler yapılmış, çeşitli müdahale ve kontrol tedbirlerinin alınması zorunlu hale gelmiş, savaştan sonra kuvvetlenen plânlı kalkınma düşüncesi yeniden

canlanmaya başlamıştır" (56). Alınan istikrar tedbirlerine rağmen ekonomik durum iyiye gitmemiş, ekonomik bunalım ardından siyasi bunalımı da getirmiştir. 1961 Anayasa'sı devleti kalkınma plânları yapmakla görevlendirmiştir. "Kalkınma plâni iktisat politikalarının bir aracı olup kendi kendine işleyen piyasa düzenininin zayıf ve noksan taraflarını iyileştirmek, kendi kendine işleyen piyasa düzeninde temin edilmeyen iktisadî, sosyal ve politik menfaatlerin sağlanması için yapılmaktadır"(57).

1960'lı yılların başında Türk Ekonomisi oldukça durgun bir yapı göstermektedir. Bu durgunluğun iki önemli nedeni vardır. Birincisi 1958 istikrar politikasıyla birlikte aşırı genişletici bir para ve kredi politikası döneminin sona ermiş olmasıdır. İkincisi de 27 Mayıs 1960 Devrimi'nin ekonomik yaşam üzerinde yaratmış olduğu kararsızlık ve özellikle de bankacılık kesimi üzerinde olumsuz etkileridir. Bu yıllar bankacılık kesimi için önemli bir sarsıntı dönemi olmuş, bankalardan fazla miktarda mevduat çekilmiş ve birçok banka için tasfiye dönemi başlamıştır (58).

1963 yılında başlayan plânlı dönemde Türk Bankacılığı, farklı kredi ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kurulan ihtisas bankalarının gelişmesine tanık olmuştur. Bu dönem-

(56) Zarakolu, op.cit., s.66.

(57) Ibid., s.67.

(58) Çivi, op.cit., s.105.

de bankaların sayısı bir ölçüde azalmış, özkaynakları genişlemiş, çok şubeli bankacılığa doğru yönelinmiştir (59). Diyebiliriz ki, 1960 sonrası dönemde yeni kurulan banka sayısında fazla artış olmamış, tersine bankalar arası birleşme ya da tasfiyeler bariz olarak görülmüştür. Yeni kurulan bankalar daha çok ihtisas bankaları olmuştur. Bu da Türkiye'deki banka işletmeciliğinin, çok sayıda küçük ve orta büyüklükte banka yerine, az sayıda büyük ve çok şubeli bankacılık yapısına doğru gitme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

1960-1979 yılları arasında faaliyetlerini durduran bankalar: Niğde Bankası (1960) Akşehir Bankası (1960), Doğu Bank (1961), Esnaf Kredi Bankası (1961), Sanayi Bankası (1961), Bor Zürra ve Tüccar Bankası (1961), Türk Ekspres Bankası (1962), Buğday Bankası (1962), Tutum Bankası (1963), Ankara Halk Sandığı (1963), İstanbul Halk Sandığı (1963), İzmir Halk Sandığı (1963), Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası (1964), Raybank (1964), Türkiye Kredi Bankası (1966), Adapazarı Emniyet Bankası (1971), Zonguldak Efes Bankası (1972), Maden Kredi Bankası (1973), Türkiye Maden Bankası (1974), Sağlık Bankası (1979) (60).

Bankacılık alanında diğer gelişme de, daha önce yerel banka niteliğinde faaliyet gösteren ve 1926 yılında kurulmuş olan Afyon Terakki Servet Bankası'nın 1979 yılında

(59) Çelebican, op.cit., s.5.

(60) Daha geniş bilgi için bkz.: Öztin Akgüç, op.cit., s.40

Hisarbank adını alarak ulusal nitelikte faaliyet göstermeye başlamasıdır. Bu bankaya ilave olarak, 1929 yılında kurulan Elâzığ İktisat Bankası da 1980 yılında Orta Doğu İktisat Bankası (ODİBANK) olarak örgüt yapısını değiştirecektir.

Bu dönemde tasfiyeye giren bankaların bolluğu, plânlı dönemde mümkün olduğu kadar yeni banka kurulmaması yönündeki bir politikaya dayanak olmuştur. Bu nedenle, yeni kurulan banka sayısının dönem boyunca daha öncesi dönemlere göre az olduğu gözlenmektedir.

Türk bankacılık Sistemi'ne katılan başlıca bankalar ise şunlardır: T.C. Turizm Bankası (1960), Anadolu Bankası (1962), Sinaî Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), sermayesinin % 24'ü Bank of America ile Banca d'Americae d'Italiana'ya ait Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964), Devlet sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976) ve Arap-Türk Bankası (1977)'dir.

1923-1980 dönemini kapsayan 57 yılda bugün de uğraşlarını sürdüren yabancı sermayenin de katıldığı ilk banka kurulmuştur. Bunlardan birisi, Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve ikincisi de, Arap-Türk Bankası'dır. 1964 yılında kurulan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası önce ismini Türk Dış Ticaret Bankası olarak değiştirmiştir. Sonra da yabancı ortaklar çekilerek paylarını ana ortak Türkiye İş Bankası ile bu bankanın ortaklarına bırakmışlardır. Dolayısıyla 57

yıllık dönemde yabancı sermayenin de katılmasıyla kurulan ve bugün uğraşlarını sürdürmekte olan tek yabancı banka Arap-Türk Bankası Olmaktadır. "Selânik Bankası"ndan (1888), Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankasına dönüştüren yabancı sermayenin de bulunduğu bankanın sermaye yapısı da 1978 yılında tümüyle ulusallaşmış ve Türkiye 1980 Ocak ayına, bankacılığında yalnızca dört yabancı bankanın bulunduğu bir ülke olarak girmiştir" (61). Bu bankalar: Osmanlı Bankası (1856), Banco di Roma (1911), Holantse Bank (1921) ve Arap-Türk Bankası (1977)'dir.

Planlı dönemde bankacılık sisteminin sorunlarını ise kalkınma plânlarından ortaya koymak mümkündür.

1963-1967 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Plânında, kredilerle ilgili sorunlara yer verilerek, enflasyona yol açmayacak bir para ve kredi politikasının izleneceği, kredilerin ekonomi içinde optimum dağılımının sağlanacağı belirtilmektedir (62). Ancak bankacılığımızın yapısının bu amaçları gerçekleştirmeye uygun olmadığı, bankalarımızın mevcut yapısından dolayı kredilerin kısa orta ve uzun vadeli olarak dağılmasında önemli aksaklıklar olduğu vurgulanmaktadır (63).

(61) Tuncay Artun, "Türk Mali Sistemi 1980-1984", Bırakınız Yapsınlar Bırakınız Ceçsinler İçinde, 2.Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s.40.

(62) DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Ankara,

(63) Ibit., s.113-114.

1950-1960 döneminde başka çeşit krediler sağlayan yeterli müesseseler olmaması dolayısıyla ticaret bankalarının bir kısım fonları dolaylı yollardan orta ve uzun süreli kredi ihtiyaçlarına ayrılmıştır (64) Bu nedenle, ticaret bankaları esas görevleri olan kısa dönemli kredileme işlevlerini yerine getiremez durumdadırlar. Yine DPT'nin tespitlerine göre, ülkemizdeki uzun vadeli kredi yapısı da düzensiz ve yetersizdir. Gelişmiş ülkelerde özel kesim için uzun vadeli kredilerin normal kaynağı olan sermaye piyasası ülkemizde gelişmemiştir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın sadece özel kesime sanayi kredisi vermesi, diğer kesimlerin uzun vadeli kredi gereksinmelerini karşılayacak bankaların yokluğu, tarım kesiminin uzun vadeli yatırım kredisi olanaklarından yeterince faydalanmaması önemli birer eksikliklerdir (65).

Bankacılık sistemindeki belirtilen yapısal eksiklikleri gidermek için I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın önerdiği çözüm yolları ise şunlardır: KİT'lerin şiddetle eksikliğini duydukları orta ve uzun vadeli kredi gereksinmelerinin karşılanması için bu işletmelerde yaratılan tüm fonları toplayacak ve tek elden yönetecek olan Devlet Yatırım Bankası'nın kurulması. Özel kesimin orta vadeli işletme sermayesi gereksinmesini karşılamak üzere bankaların iştirakiyle bir orta vadeli kredi bankasının kurulması. Sanayi ke-

(64) Ibid., s.502.

(65) Ibid., s.503-504.

simi dışında kalan diğer kesimlerin yatırım kredisi gereksinmelerini karşılayacak yatırım bankalarının kurulması, bu amaçla madencilik kesimi için Maden Bankası'nın devreye sokulması, T.C. Turizm Bankası'nın yatırım kredisinin artırılması, tarım kesiminde yatırım kredilerinin genişletilmesine olanak verecek yeni bir düzenlemeye gidilmesi gereklidir (66).

I. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın amaçları doğrultusunda, bu dönemde özel kesime orta vadeli kredi vermesi amaçlanan Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963) ile Devlet Yatırım Bankası (1964) kurulmuştur.

1968-1972 dönemini kapsayan II. Beş Yıllık Kalkınma Plânında ise bankacılık kesiminin sorunları şöyle dile getirilmektedir: Son yıllarda bankacılık kesiminde küçük ve çok sayıda banka yerine az sayıda büyük bankaların egemen olacakları konusunda önemli gelişmeler görülmektedir. Gözlemler, bankacılığımızın hemen tamamen mevduata dayanmasından dolayı sınırlı fonlarla yeni kredi kurumlarının kurulamayacağını, kaynağın artış hızının sınırlı olması nedeniyle, yeni kuruluşlara gitmekle kredi sisteminde gelişme sağlanamayacağını ortaya koymuştur (67). Bu nedenlerle, sabit maliyetler ve personel masrafları gibi diğer etkenler de dikkate

(66) Ibid., s.502-504.

(67) DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Ankara. 1968, s.603.

alınarak banka sistemindeki büyümeler olumlu karşılanmaktadır. Fakat bu hareketin tekelleri sonuçlar meydana getirecek yönde gelişmesini engelleyecek önlemlerin alınması zorunludur (68).

Yine II.Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda örgütlenmemiş kredi piyasasının Türkiye'de yaygın olarak varlığını sürdürdüğü, I. Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde alınmış olan önlemlerin bu alandaki yasalara aykırı faaliyetleri önlemeye yetmediği belirtilmekte, söz konusu yasa dışı faaliyetleri önlemeye yetmediği belirtilmekte, söz konusu yasa dışı faaliyetler, ekonomideki kredi yetersizliğinin ve kredi dağılımındaki dengesizliklerin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (69). Ayrıca, özel kesimin orta ve uzun vadeli kredi gereksinmelerini karşılayacak, bu alanda sağlıklı bir kredileme işlevi yapacak bir bankacılık yapısının oluşturulamaması da sistem açısından önemli bir aksaklık olarak vurgulanmaktadır (70).

Yukarıda özetlediğimiz bankacılık kesimi ile ilgili sorunlara karşı alınması gereken başlıca önlemler ise II.Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda şöyle yer almaktadır: Banka sayılarındaki artışın özendirilmemesi, küçük bankaların birleşmesi suretiyle daha güçlü kuruluşların doğmasına yol açacak olanak-

(68) Ibid., s.603.

(69) Ibid., s.36.

(70) Ibid., s.37.

ların araştırılması, yeni kaynaklar bulunmadan sınırlı fonlarla özel uzman bankaların kurulmasından kaçınılması, Bankalar Yasası'nda ekonomik gelişmenin gereklerine ve geçmiş uygulamaların ortaya çıkardığı gereksinmelere uygun değişikliklerin yapılması, Merkez Bankası'nın kamu ve özel kesimlere verdiği avans ve krediler arasında, hacim ve esneklik bakımından ekonomik gereksinmelere uygun bir denge sağlanması, özel kesimin kalkınma plânlarıyla öngörülen hedeflere ulaşabilmesi için yeterli kaynaklara sahip Özel Sektör Yatırım Bankası kurulması, Merkez Bankası'nın bankacılık kesimini etkin bir şekilde denetleme olanaklarının sağlanması, Banka Kredileri Tanzim Komitesi'nin bankacılık ve parakredi konusunda temel politikayı izleyebilecek güçte yüksek düzeyde bir uzmanlık kuruluşu halinde yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır (71).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı da gözden geçirildiğinde, o dönemin mevcut bankacılık sisteminin ekonomimizin gereksinmesini karşılayacak bir yapıda olamadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

I. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda yer alan sorun ve önlemleri yinelemesi dışında II. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın kredi politikası açısından getirdiği yenilik, özel sektör yatırımları için özendirici bir politika izleneceğini

(71) Ibid., s.606.

ilân etmesidir. Görüldüğü gibi I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Plânları'nda ana çizgileriyle aynı sorunlara değinilmiş olmasına karşın, sorunlar geniş ölçüde aynı kalmış, saptanan önlemlerin büyük bir kısmı gerçekleştirilememiştir (72).

1973-1977 dönemini kapsayan III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nın para - kredi politikası ile ilgili genel amaçları şöyle ifade edilmektedir: Para-kredi politikasının genel hedefleri bir yandan fiyat istikrarını bozmayacak ödemeler dengesinde baskı yaratmayacak ve verimsiz faaliyeti teşvik etmeyecek bir uygulama ile ekonominin ihtiyacı olan finansmanı sağlamak, diğer taraftan para-kredi sisteminin kontrollü ve etkin bir şekilde işlemesi için gerekli olan düzenlemeleri gerçekleştirmektir (73). Para Kredi sisteminin bu genel amaçlara ulaşmadaki yetersizlikleri ise şöyle ifade edilmektedir : Düşük düzeyde de olsa, yapılan tasarrufların kalkınmaya katkısı büyük olan üretken sektörlerle yöneltilmesini istenen ölçüde sağlayacak etkinlikte bir kamu maliyesi ve malî kurumlar düzeni geliştirilememiştir. Örgütlenmiş sermaye piyasasının kurulamamış olması biriken fonların sanayi yatırımlarına dönüştürülmesini güçleştiren bir etken olmuştur. Bu bakımdan kredileme sisteminin, ekonomide yapısal değişmeye yardımcı olacak bir esnekliğe sahip bulunmadığı ve

(72) Tuncay Artun, loc.cit., s.50

(73) DPT, Yeni Strateji ve Kalkınma Plânı Üçüncü Beş Yıl, Ankara 1973, s.876.

kendini yenileyemediği ortaya çıkmaktadır (74). Orta ve uzun vadeli krediler konusunda da şunlar belirtilmektedir: Sanayinin orta ve uzun vadeli kredi ihtiyacının karşılanmasında Ticaret Bankalarının kısa vadeli kredileri yetersiz kalmakta, sermayedar-müteşebbis birey ve aile gruplarının özkaynaklarına dayalı sanayi girişimlerinin ortasına kadar müteşebbisin yeterli ve düzenli orta ve uzun vadeli krediye ihtiyacı olduğu, yeterli kredi bulmanın kredi fiyatından daha büyük önem taşıdığı görülmüştür (75).

III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda açıklanan sorunlara karşı getirilen önlemler ise şunlardır: Kredi politikasının, ferdî ve kurumsal tasarrufların örgütlenmiş aracı malî kurumlarda toplanmasını ve bu kurumlar eliyle ekonominin gerçek kredi gereksinmesini karşılayacak nicelik ve nitelikte kullandırılmasını teşvik edecek yönde uygulanması, banka kredilerinin kalkınma plânı ve yıllık programlara uygun olarak öncelikli kesim ve yörelere yöneltilmesi olanağının arttırılması amacıyla Merkez Bankası'nın ticaret bankalarıyla olan reeskont ilişkilerinin geliştirilmesi, kredilemenin örgütlenmiş aracı malî kurumlarca yapılmasını amaç edinen bir faiz politikasının uygulanması ve teminat sisteminin yeniden düzenlenmesi, kredi fiyatının ucuzlatılması, gerektiği hallerde faiz farkı iadesine dayanan açık sübvansiyon uygulamasına gidilmesi, ancak bu uygulamanın yaygınlaştırılmaması, belirli

(74) Ibid., s.114.

(75) Ibid., s.886-887.

kesimlerin ve yörelerin geliştirilmesi için bir özendirme aracı olarak kullanılması, mevduat toplama yetkisi bulunmayan uzman bankaların, özellikle orta ve uzun vadeli sanayi kredisi veren kurumların kredi faiz oranlarını borçlu ile anlaşarak saptayabilme olanağının araştırılması istenmiştir (76).

III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde bankacılık kesiminde, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976) ile Arap-Türk Bankası (1977) olmak üzere iki yeni banka faaliyete geçmiştir.

III. Beş Yıllık Kalkınma Plânı ile onbeş yıllık beş yıllık planlı kalkınma politikası dönemi sona erdiği halde, ülkemizdeki bankacılık kesimi ekonominin gereksinmelerine uyum sağlamada genellikle yetersiz kalmış, özellikle yatırımlar ve kalkınma hareketleri için kaçınılmaz olan orta ve uzun vadeli kredilerle ticarî krediler arasında bir denge kurulamaz. Ticarî kredilerin şişkinliği ekonomiyi olumsuz yönde etkilerken yatırımlar açısından orta ve uzun vadeli kaynak bulma sorunu sürekli olarak bir darboğaz oluşturmuştur (77)

1979-1983 dönemini kapsayan IV. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda, ticaret bankaları için önemli bir kaynak olan mevduat sorunu ise şöyle dile getirilmiştir: III. Plân döneminde emisyonun, buna bağlı olarak bilfiil tedavül eden paranın

(76) Ibid., s.877.

(77) Çivi. op.cit., s.117.

lı yükselişine karşın özellikle fiyatlarda artışların sürekli olduğu kanısının giderek yerleşmesi bankalara mevduat yatırma eğilimini azaltmıştır. III. plan döneminde ticari mevduatın artış hızı, diğer mevduat türlerine göre önemli bir artış göstermiş ve bu tür mevduatın parasal payı yükselmiştir. Bu durum bankaların karlılıklarını arttırmak amacıyla mevduat blokajı yapmalarının ve bu tür mevduatı yapay olarak şişirmelerinin sonucudur(78). Aynı planda mevduat kabul eden kamu bankalarının sorunları hakkındaysa şu açıklamalar yapılmıştır: Kamunun mevduat toplayan TC Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye Emlak Kredi Bankasını kapsayan ihtisas bankaları genellikle özel kesim bankaları ile yarışacak esnekliğe sahip bulunmadıklarından kaynaklarını görevlerinin gerektirdiği ölçüde arttıramamışlardır. Kaynakları diğer bankalarla eşit maliyetlerde edinmelerine karşın, düşük fiyatlarla ödünç verme durumunda kalmaları, bundan doğan görev zararlarının hazine tarafından yeterince ve zamanında ödenmemesi, kendilerine ihtisas alanları dışındaysa görevler yüklenmesi bu bankaları kaynak kayıplarına uğratmış, ihtisas alanları içinde kredileme güçlerini azaltmıştır(79).

IV.Beş yıllık Kalkınma Planında Bankalar Yasası'nın değiştirme isteğinde şöyle açıklanmaktadır:
7129

(78) DPT, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara , 1978, s.108.
(79) Ibid.,s.110

Sayıllı Bankalar Yasasında, sınırlı sayıdaki kişi ya da sermaye gruplarının banka kaynaklarına egemenliğinden doğan sorunları giderecek; banka kaynaklarının Plan hedef ve amağlarına y6neltilmelerini sağlayacak; kalkınma ve yatırım bankaları da dahil t6m bankalar 6zerinde bankacılık muameleleri ve kaynaklarının y6nlendirilmesi ağılarından kamu denetiminin etkinleştirilmesine olanak verecek değişiklikler yapılacaktır (80). B6ylece, bazı 6zel ticaret bankalarının sınırlı sayıdaki kişi ve sermaye guruplarının denetiminde olduğu kabul edilmiş olmaktadır.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Pl6nı'nda alınması istenen başlıca diğer 6nlemler ise: Merkez Bankası reesk6nt kaynağının uzman bankalar ve kalkınma bankalarınca kullanılabilmesi i6in gerekli yasal d6zenlemelerin yapılması; T6rkiye Sınaf Kalkınma Bankası'na ticaret bankalarından ve uluslararası para piyasalarından boru alma olanağı verecek yasal d6zenlemelere gidilmesi, bu banka 6zerinde işletmecilik ve kaynak kullanımı açısından kamu denetiminin arttırılması, sermayesi hazine ve diğer bazı bankalarca karşılanmak 6zere dışsatımı desteklemek i6in KİT niteliğinde bir Dışsatım Bankası'nın kurulması gereklidir (81).

Beşer yıllık kalkınma pl6nları ve yıllık programlarda bankacılık kesimi açısından 6ok sayıda konuya yer ve-

(80) Ibid., s.260.

(81) Ibid., s.260-262.

rilmekle birlikte özellikle şu dört önemli sorun devamlı olarak dile getirilmiş ve çözümlenmeleri için gerekli girişimlerde bulunulması istenmiştir. Para ve kredi düzeniyle bankacılık sisteminin sağlıklı yapısından kaynaklanan enflasyonist baskının azaltılması, sermaye piyasası yasa-sının çıkartılması, kısa vadeli ticari kredilerle orta ve uzun vadeli kredilerin dağılımındaki dengesiz ve sağlıklı yapının iyileştirilmesi ve nihayet Bankalar Yasası'nın günün koşullarına ve planlı bir ekonominin gereklerine göre yeniden düzenlenmesi (82). Ancak dört plânda da banka-kredi sistemindeki sorunlar aynen tekrarlanırken getirilen çözüm yolları da ancak lafta kalmıştır. Bankacılık kesimi yapılan plânlara karşın, plânsız gelişimini sürdürmeye devam etmiştir.

e) 1979 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye'de Bankacılık Kesiminin Mevcut Yapısı

Türk Banka Sistemi, 1979 yılı sonunda, 14'ü özel yasalarla kurulmuş banka, 2'si kalkınma ve yatırım bankası, 24'ü ticaret bankası ve 4'ü yabancıbanka olmak üzere toplam 44 bankadan oluşmaktadır.

1979 yılı sonu itibariyle tüm bankaların şube sayısı toplamı 5.769'a ulaşmıştır.

(82) Çivi., op.cit., s.121.

TABLO: 1

1979 Yılı Sonu İtibariyle Bankalarımızın Şube, Personel ve Özkaynak Yapısı

Bankanın İsmi	Kuruluş Tarihi	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Ödenmiş Sermaye ve İhtiyatları (-000-TL.) (*)
Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar				
T.C. Merkez Bankası	1930	21	5.431	
Denizcilik Bankası	1952	46	849	6.598.940
Devlet San. ve İşçi Yatırım Bankası	1976	1	170	1.025.260
Devlet Yatırım Bankası	1964	1	203	5.608.408
Etibank	1935	104	2.326	11.593.379
İller Bankası	1931	1	3.782	2.104.662
İ. Emniyet Sandığı	1868	50	720	14.273
Sümerbank	1933	41	662	7.096.622
T.C. Turizm Bankası	1962	1	401	1.498.902
T.C. Ziraat Bankası	1863	999	31.009	4.788.963
T. Emlak Kredi Bankası	1927	238	5.129	1.129.813
T. Halk Bankası	1838	517	9.229	1.146.018
T. Öğretmenler Bankası	1959	111	1.935	220.592
T. Vakıflar Bankası	1954	243	4.570	385.394
T O P L A M		2.374	66.507	43.211.096
Kalkınma ve Yatırım Bankaları				
Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası	1963	1	74	449.547
T.Sınai Kalkınma Bankası	1950	5	305	1.954.438
T O P L A M		6	379	2.403.985
Ticaret Bankaları				
Akbank	1948	571	9.597	2.519.503
Anadolu Bankası	1962	97	1.637	265.969
Çaybank	1958	3	17	2.892
Demirbank	1953	23	199	23.278
Denizli İK. Bankası	1927	7	78	28.516
Egebank	1928	14	276	107.718
Elâzığ İktisat Bankası	1929	2	31	12.561
Eskişehir Bankası	1927	24	330	53.825
Hisarbank	1926	2	82	100.483
İstanbul Bankası	1953	84	1.390	268.676
İşçi Kredi Bankası	1954	2	32	10.975
Kocaeli Bankası	1924	6	88	11.039
Millî Aydın Bankası	1913	19	255	96.327
Pamukbank	1955	147	1.870	967.692
Şekerbank	1954	134	2.328	328.231
Türk Dış Ticaret Bankası	1964	5	291	105.370
Türk Ticaret Bankası	1913	404	6.404	614.665
T. Bağcılar Bankası	1917	8	69	5.000
T. Garanti Bankası	1946	254	3.921	633.008
T. İmar Bankası	1928	8	226	260.206
Türkiye İş Bankası	1924	857	19.074	3.069.060
T. Tütüncüler Bankası	1924	28	234	22.235
Ul. End. ve Tic. Bankası	1888	9	320	60.558
Yapı ve Kredi Bankası	1944	577	10.467	1.230.508
T O P L A M		3.285	59.216	10.798.355
Yabancı Bankalar				
Arap-Türk Bankası	1977	1	65	241.818
Banco di Roma	1911	4	112	15.291
Holantse Bank Uni N.V.	1921	2	73	353.356
Osmanlı Bankası	1863	97	1.568	306.609
T O P L A M		104	1.818	917.074
G E N E L T O P L A M		5.769	127.920	57.330.510

(*) Ödenmiş sermaye ve ihtiyatlardan zararlar düşülmüştür.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1979 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilât, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara 1980.

Banka grupları açısından, "Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar" ın şube sayısının toplam banka şubeleri içindeki payı, % 41.2, "Ticaret Bankaları" şubelerinin % 57, "Yabancı Bankalar"ın ise % 1.8'dir. Görüldüğü gibi Ticaret Bankaları'nın şube sayısı toplam içinde en yüksek paya sahip bulunmaktadır.

Mevcut bankalar içinde en fazla şubeye sahip olan bankalar sırasıyla: 999 şube ile tüm banka şubeleri toplamının % 17.3'ünü T.C. Ziraat Bankası, 857 şube ile toplam şube sayısının % 14.9'una sahip İş Bankası, 557 şube ile toplam şube sayısı içinde % 10 paya sahip Yapı ve Kredi Bankası ve 571 şubesi ile toplam içinde % 9.9'luk bir paya sahip Akbank'tır.

Bankacılık sistemimizde şube sayılarının hızla artışına paralel olarak, personel sayısı da büyük ölçüde artmış ve 1979 yılı sonunda 127.920'ye yükselmiştir.

Banka grupları açısından, "Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar"ın personelinin toplam personel içindeki payı % 51.9, "Ticaret Bankaları"nın % 46.3, "Yabancı Bankalar"ın ise % 1.4'tür.

Personel sayısı açısından en fazla personele sahip bankalar ve toplam personel sayısı içindeki payları sırasıyla: T.C. Ziraat Bankası'nın 31.009 personelle % 24.2, İş Bankası'nın 19.074 personelle % 14.9, Yapı ve Kredi Bankası'

nın 10.467 personelle % 8.2, Akbank'ın ise 9.597 personelle % 7.5 pay aldıkları görülmektedir.

1979 yılı sonunda, ödenmiş sermaye ve ihtiyatlarından oluşan özkaynak toplamı 57.330.510.000 TL. olarak gerçekleşmiştir.

Banka grupları açısından, "Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar"ın özkaynaklarının toplam özkaynaklar içindeki payı % 75.4, "Ticaret Bankaları"nın % 23, "Yabancı Bankalar"ın % 1.6'dır. Böylece en yüksek paya Özel Yasalarla Kurulmuş Olan Bankalar'ın sahip olduğu gözlenmektedir.

Özkaynakları toplam içinde en büyük paya sahip bankalar ise, 11.593.379 TL. ile ve toplam içindeki % 20.2'lik payı ile Etibank'tır. Bunu sırasıyla 7.096.622.000 TL. ile % 12'lik paya sahip Sümerbank, 6.598.930.000 TL. ile % 11.5 pay alan Denizcilik Bankası, 5.608.408.000 TL. ile % 9.8'lik paya sahip Devlet Yatırım Bankası izlemektedir. Dört büyük Ticari Banka'nın ise toplam içindeki payları sırasıyla; T.C. Ziraat Bankası'nın % 8.3, İş Bankası'nın % 5.3, Akbank'ın % 4.4, Yapı ve Kredi Bankası'nın ise % 2.1'dir.

Banka denildiğinde akla ilk gelen öğelerden biri olan mevduat, para benzeri likidite olarak tanımlanmaktadır.

İç ve dış kaynaklardan özel fonları ikraz eden kalkınma bankaları bir tarafa bırakılacak olursa, bankaların

TABLO: 2

1979 Yılı Sonu İtibariyle Bankalarımızın Mevduat ve Kredileri (000 TL.)

Banka İsmi	Mevduat Toplamı	Krediler Toplamı
<u>Ozel Yasalarla Kurulmuş Bankalar</u>		
Denizcilik Bankası	1.996.962	3.628.200
Dev. San. ve İst. Yat. Bankası	-	1.283.257
Devlet Yatırım Bankası	-	79.059.347
Etibank	6.011.980	2.652.131
İller Bankası	150.905	9.066.974
İstanbul Emniyet Sandığı	1.720.601	880.492
Sümerbank	2.028.742	9.416.877
T.C. Turizm Bankası	-	1.017.147
T.C. Ziraat Bankası	99.698.224	114.445.527
T. Emlâk Kredi Bankası	15.135.006	14.582.067
T. Halk Bankası	19.803.189	29.848.198
T. Öğretmenler Bankası	4.897.109	3.026.426
T. Vakıflar Bankası	20.486.713	13.210.927
T O P L A M	302.929.431	302.117.570
<u>Kalkınma ve Yatırım Bankaları</u>		
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası	-	2.432.026
T. Sınai Kalkınma Bankası	-	21.399.208
T O P L A M		23.831.234
<u>Ticaret Bankaları</u>		
Akbank	63.686.349	42.956.080
Anadolu Bankası	5.715.200	3.494.994
Çaybank	7.129	8
Demirbank	318.290	254.180
Denizli İktisat Bankası	175.247	139.327
Egebank	1.152.269	1.087.466
Elâzığ İktisat Bankası	62.949	24.669
Eskişehir Bankası	634.844	385.221
Misarbank	509.142	358.231
İstanbul Bankası	4.726.136	3.221.567
İşçi Kredi Bankası	207.147	119.343
Kocaeli Bankası	178.963	81.146
Millî Aydın Bankası	619.766	403.309
Pamukbank	15.115.776	10.643.937
Şekerbank	4.796.636	2.352.900
Türk Dış Ticaret Bankası	944.135	1.036.798
Türk Ticaret Bankası	25.178.046	15.989.400
T. Baççılar Bankası	67.937	32.698
T. Garanti Bankası	17.196.713	10.370.714
T. İmar Bankası	1.234.221	950.224
T. İş Bankası	108.860.160	79.968.311
T. Tütüncüler Bankası	337.525	220.577
Ul. End. ve Ticaret Bankası	1.539.822	1.296.943
Yapı ve Kredi Bankası	54.668.387	32.175.362
T O P L A M	307.926.789	207.564.025
<u>Yabancı Bankalar</u>		
Arap-Türk Bankası	998.545	439.201
Banko di Roma	405.509	280.008
Holantse Bank Uni. N.V.	136.725	147.230
Osmanlı Bankası	8.620.456	7.563.949
T O P L A M	10.161.235	8.430.388
G E N E L T O P L A M	490.017.455	541.943.217

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1979 Sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1980.

ana kaynağı mevduattır. Mevduat denilince, istenildiği zaman veya belli bir vade sonunda geri alınmak üzere bankalara tevdi edilen para anlaşılır (83). Tüm banka sistemlerinde olduğu gibi, Türk Bankacılık Sistemi'nde de kaynaklar öz ve yabancı kaynak olmak üzere ikiye ayrılmakta, yabancı kaynakların özkaynaklara göre önemi belirgin bir ağırlık taşımaktadır. Yine gözlenen önemli bir olgu da mevduatın tüm yabancı kaynaklar içindeki öneminin oldukça fazla olmasıdır. Bir diğer anlatımla bankalar, öz kaynaklardan çok yabancı kaynaklara ve özellikle topladıkları mevduata dayanarak uğraşta bulunan parasal kuruluşlardır (84).

Bankalar Sistemimizde kredi fonu yaratan toplam mevduat hacmi 1979 yılı sonunda 490.017.455.000 TL.'sına ulaşmıştır.

"Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar"ın toplam mevduat içindeki payı % 35.1, "Ticaret Bankaları"nın % 62.8, "Yabancı Bankalar"ın % 2.1 olduğu görülmektedir.

Mevcut bankalar içinde büyüklük sırasına göre, mevduattaki payları mutlak rakamlar ve yüzdeler cinsinden şöyledir: İş Bankası 108.860.160.000 TL. ile toplam mevduat içinde % 22.2'lik paya, T.C. Ziraat Bankası 99.698.224.000 TL. ile % 20.3, Akbank 63.686.349.000 TL. ile % 13, Yapı ve Kredi Bankası 54.668.387 TL ile % 11.2'lik paya sahip bulunmaktadır.

(83) Zarakolu, op.cit., s.115.

(84) Artun, loc.cit., s.117.

Mevduat toplayan banka sayısının 38 olduğu dikkate alındığında, bu rakamlardan ülkemizdeki bankacılık kesiminin önemli ölçüde az sayıdaki büyük bankanın egemenliği altında olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'de bankalar kaynaklarının büyük bir bölümünü ise kredi olarak plase etmektedirler. Genellikle iktisatçılar krediyi, "hazır bir servetin ileride doğacak bir servetle değişimi" veya "bir malın bedeli olan başka bir malın yahut paranın hemen verilmeyerek daha ileride ödemesi vaadi olarak tanımlamışlardır. Aynı şekilde para da bir müddet sonra iade edilmek üzere verilebilir yahut ikraz edilebilir (85). Bankalar verdikleri krediler yoluyla bir yandan üretime, diğer yandan da kaynak dağılımına yön verebilmektedir.

Türk Bankacılık Sistemi'nde 1979 yılı sonunda bankalarımızın ulaştığı toplam kredi hacminin 541.943.217.000 TL. olduğu görülmektedir.

Toplam kredilerin banka grupları arasındaki dağılımı ise, "Özel Yasalarla Kurulmuş Bankalar" da % 50.8, "Ticaret Bankalarının" da % 47.3, "Yabancı Bankalar" da % 1.9 olduğu görülmektedir.

Bankaların toplam krediler içindeki payları incelendiğinde ise, 134.445.527.000 TL. ile % 24.8 paya sahip T.C.

(85) Mükerrer Hiç, Para Teorisi, İstanbul, 1969, s.41.

Ziraat Bankası, 79.968.311.000 TL. ile % 15 paya sahip İş Bankası, 79.069.347.000 TL. ile % 14.5 paya sahip Devlet Yatırım Bankası 42.956.080.000 TL. ile % 7.9 paya sahip Akbank ve 32.175.982.000 TL. % 5.9 paya sahip Yapı ve Kredi Bankası, ön sıralarda yer alan bankalar olmaktadır.

Şimdiye kadar yapmış olduğumuz analizlerin ışığı altında 1979 yılı sonu itibarıyla Türk Bankacılığının temel özelliklerinin bir değerlendirmesini yapacak olursak;

Cumhuriyetin ilanından önce egemenliklerini sürdüren yabancı bankaların sayısı gittikçe azalmış ve yerine ulusal bankalar etkin duruma gelmiştir. Bankacılık sistemimiz uluslararası pazar koşullarına kapalı biçimde gelişmiştir. Yurt içinde faaliyet gösteren dört yabancı banka, uluslararası para piyasalarında çok sınırlı çalışması olan bankalar olduğundan, diğer ticaret bankalarımız gibi yurt içi çalışmalara yönelmişlerdir.

Türk bankacılığı, Devlet sermayesi ve bankaların ortaklığı ile kurulan kalkınma bankaları ile Devletin sanayi, madencilik, elektrifikasyon, ulaştırma alanlarındaki teşebbüslerini kurmak, yönetmek ve finanse etmek amacıyla kurulan finansman bankaları hariç, mevduat ve ticaret bankacılığı şeklinde gelişme göstermiştir (86).

(86) Zarakolu, op. cit., s.75.

Türkiye'de şube bankacılığı sistemi geçerlidir. Az sayıdaki mahalli bankalar ihmal edilirse, genelde çok şubeli büyük bankalar Türk bankacılık sistemine hakimdir (87). Dönemler boyunca ticarî banka şubelerinin sayısı hızla artış göstermiştir. Bankaların en önemli kaynağı mevduat olduğundan, özellikle 1960'larda bankaların şube sayılarını hızla arttırmalarında mevduatı arttırma çabası büyük rol oynamıştır.

Bankaların mevduat toplama konusundaki rekabetlerini geniş ölçüde şube sayılarını arttırmaya dayandırmaları kaynak israfına neden olmaktadır. Özellikle kaynak yaratmada sınırlı katkıları olan şubeler banka masraflarını arttırmakta ve kredi maliyetleri yükselmektedir (88). Şube sayısının gereğinden fazla arttırılması sonucu yüksek maliyetli bir bankacılık yapısı oluşmuştur.

Türk Bankacılık Sistemi'nde piyasa modeli, firma sayısının ikiden çok, ancak bunlardan üç-beş adedinin piyasayı etkileyecek büyüklükte olduğu; piyasaya giriş ve çıkışların büyük ölçüde kısıtlandığı ve de fiyat dışı rekabetin var olduğu bir modeldir ve bu özellikler, tümüyle olmasa da eksik rekabetin "oligopolist" biçimine ait özelliklerdir (89).

(87) 1984'e Girerken Türkiye Ekonomisi, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, 1983, s.15.

(88) Cahit Aydoğan, "Türk Bankacılık Sistemi", 2. Türkiye İktisat Kongresi İç Ticaret ve Hizmetler Komisyonu Tebliğleri, DPT Yapını, Ankara, 1981, s.35.

(89) Artun, loc.cit., s.59.

Türk Bankacılık Sistemi'nde dört banka (T.C. Ziraat Bankası, T.İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası) 1979 yılı sonunda toplam şube sayısının % 52'sine, personel sayısının % 55'ine, mevduatın % 66'sına ve kredilerin % 53'üne sahiptir.

Ayrıca ticaret bankalarının büyük bir kısmı, holding bankaları durumuna dönüşmüşlerdir. Diğer bir deyişle Türkiye'de ticaret bankalarının hemen hemen tümü, birer sanayi ya da ticaret sermayesi grubuyla bütünleşmiştir. Akbank (Sabancı Holding), Yapı ve Kredi Bankası (Çukurova Holding), Pamukbank (Çukurova Holding), Garanti Bankası (Sabancı Holding ve Koç Holding), Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası (Çukurova Holding), Tütüncüler Bankası (Yaşar Holding), İmar Bankası (Doğuş Holding), İktisat Bankası (Ergür Holding), Egebank (Özakat Holding), Eskişehir Bankası (Zeytinoğlu Holding), Türk Ekonomi Bankası (Çolakoğlu Grubu), Demirbank (Cingilloğlu Grubu), İstanbul Bankası (Has Holding), Hisarbank (Kozanoğlu-Çavuşoğlu Grubu), İşçi ve Kredi Bankası (Nişkoz Holding), T. Bağcılar Bankası (Sürmen Grubu), T.Ticaret Bankası (Ercan Holding-kısmen) (90).

Ulusal bankalarımız arasındaki rekabet, yurt içinde yok denecek düzeydedir. Bütün faiz hadleri devletçe saptandığından, faiz hadleri (diğer deyişle fiyat) ile rekabet yoktur. Fiyat rekabeti olmadığı gibi, hizmet rekabeti de

(90) Daha geniş bilgi için bkz: Artun, op.cit., s.47-48. Selçuk Abaç, Turkey's Banks and Banking System, Euromoney Publication, London, 1986, s.20.

sınırlı kalmıştır. İşlemlerdeki farklılık ve hız açısından birbirleri arasında pek az fark vardır. Bankalarımızın sermaye sahipleri arasındaki dağılımı da bu alanda rekabeti önleyici özelliktedir. Son yıllarda aynı kişi ya da ailelerin birden fazla bankada pay sahibi olmaya başlamaları bu alanda hizmet rekabetinin de azalması olasılığını yaratmış bulunmaktadır (91).

Özetle, 1960 sonrasında banka sayısında önemli bir artış olmamış, buna karşılık ticarî banka şubeleri hızla artmıştır. Bu artışta, banka kaynaklarının büyük ölçüde mevduata dayanması ve bu alandaki rekabetin şubeleşmeye dayandırılması etkili olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak sistemin kaynak maliyeti de yüksek olmuştur. Bankacılık alanında bir yoğunlaşma olmuş ve sistem oligopolistik bir yapıya bürünmüştür. T.C. Ziraat Bankası, T.İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası sisteme egemen olan dört banka olmuşlardır. Bunun yanısıra ticarî bankaların önemli bir bölümünün aile ya da holding bankalarına dönüştüğü gözlenmiştir.

(91) Mustafa Aysan, "Dışa Açılmanın Gerektirdiği Politikalar", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, 1979, s.26-27.

2. 24 Ocak 1980 Kararları Sonrası Türk Bankacılığı ve Dışa Açılmanın Gerekliliği

Türkiye, plânlı kalkınma dönemine bir ekonomik ve siyasî bunalım sonucu girmişti. Ancak, ekonomi plânlı dönem boyunca da bunalımlardan kurtulamamış ve bunalımlar dönemler boyunca giderek ağırlaşarak kendini göstermiştir. I. Beş Yıllık Kalkınma Plâni Dönemi'nin sonlarına doğru Türkiye'de şiddetli bir döviz darboğazı ortaya çıkmıştır. Bu bunalım 1970 devalüasyonundan sonra döviz gelirlerinde sağlanan artışlarla atlatılmıştır. Daha sonra OPEC'in 1974 yılı başında petrol fiyatlarını hızla arttırması, petrol tüketiminin büyük bir bölümünü ithalatla karşılayan Türkiye üzerinde şiddetli etkilere neden olmuştur. Yurt dışında çalışan işçilerin sağladıkları döviz miktarının giderek azaldığı ve petrol fiyatları artışının oluşturduğu ortamda, dış ticaret açığı hızla büyümüştür. Hükümet dış açığı kısa vadeli borçlanmayla karşılama yoluna gitmiş, bu ise Türkiye'nin uluslararası piyasada "kredi değerliliğini" iyice azaltmıştır. Bu gelişmelere, Kıbrıs Harekâtı ve Türkiye'nin ekonomik ilişkide bulunduğu ülkelerde enflasyon ve işsizliğin birarada görülmesiyle yaşanan ekonomik bunalım, ilave edildiğinde diyebiliriz ki Türkiye gittikçe ağırlaşan ekonomik bunalım içine girmiştir.

Ağırlaşan ekonomik bunalıma çözüm olarak 1978 İstikrar Tedbirleri alınmıştır. İstikrar önlemleri, (a) TL'nin

devalüe edilmesini, (b) temel mal ve hizmet fiyatlarının yükseltilmesini (c) faiz oranlarının arttırılmasını ve girişimlere bağlı olarak (d) dış borç ve kredi olanakları sağlanmasını içeriyordu. 1978 istikrar uygulaması, dış ticaret açığının kapatılmasının dışında ekonomik bunalımı durdurmada yetersiz kaldı. Benzer önlemleri içeren yeni bir istikrar programı 1979'un Mart'ında yürürlüğe kondu ve aynı yılın Haziranında genişletildi. Ancak istikrar programlarının çok kısa aralıklarla yürürlüğe girmesi de ekonomik bunalımın daha da ağırlaşmasını engelleyemedi (92).

Bu gelişmeler, Türkiye'yi sonunda 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri'nin alınmasına götürmüştür. Tedbirlerin başlıca amacı ise, enflasyonu kontrol altına almak ve dış ticaret açığı sorununa çözüm bulmak olmuştur. Sorunların arz-talep mekanizması içinde çözüleceği noktasından hareketle serbest piyasa ekonomisine geçiş sağlanmaya çalışılmıştır.

24 Ocak 1980 kararları ile başlatılan dönemle birlikte, ülke içinde tam anlamıyla serbest piyasa sistemine geçebilmek için, dış dış dünyaya daha fazla açılma gereği savunulmaktadır. Dışa açılmada ihracatın arttırılması kalkınmanın temel koşulu olarak belirlenirken, bir yandan ih-

(92) Kepenek, öp.cit., s.45.

racatı kolaylaştırıcı, teşvik edici önlemler alınmış, bir yandan da dış finansman kaynaklarının geliştirilmesi amaçlanmıştır (93).

Kısaca, yürürlüğe konan istikrar tedbirleriyle, Türk Ekonomisi'nin üretim ve dolayısıyla ihracat yönünden dışa açılması temel hareket noktası olmuştur.

1980 yılında uygulamaya konulan iktisat politikasının gereklerine paralel olarak, bankacılık alanında revizyon yapılması gerekli olmuştur. Bu duruma, değişen iktisat politikasına bankacılık kesiminin de ayak uydurması gerekliliği kaynaklık etmiştir de diyebiliriz. Bu amaçla bankacılık kesimini düzenleyici bir takım kararlar alınmıştır. Alınan kararların özünü iki noktada toplayabiliriz: faiz oranlarının serbest bırakılması ve bankacılığın dışa açılmaya doğru yönlendirilmesi.

Öncelikle bankalar arasında rekabeti sağlayabilmek amacıyla 1 Temmuz 1980 gününden itibaren geçerli olmak üzere, bankacılık kesiminde faiz oranlarının oluşumu serbest bırakılmıştır. Bu karar ile bankacılığımızda "Temmuz Bankacılığı" denilen dönem başlamıştır. Ancak Türk Bankacılığı'nın oligopolistik yapısı, faiz oranlarının enflasyon dikkate alınarak sürekli düzeltilmesini reddetmiştir.

(93) Mustafa Sağcan, "Türk Bankacılığında Uluslararası Bankacılığa"
Ekonomide Diyalog Dergisi, Sayı:12, Mayıs 1984, s.49.

Dört büyük bankanın (T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası) önderliğinde 19 Haziran 1980 tarihinde Ankara'da bir araya gelen bankaların "serbest" bırakılan faiz oranlarını birlikte ve varolan enflasyon oranının altında saptamaları üzerine, ekonomik politikayı yönlendirenler faizlerin yükselmesini sağlamak için yeni bir yöntem başvurdular. İzlenen yöntem, gerek Malî Sistem ve gerekse Banka Sistemi içinde faiz rekabetini oluşturacak malî araçların her tür araç kullanılarak harekete geçirilmesiydi (94). Bu yöntemin amacının, Bankacılık Sistemi'ndeki faizlerin yükselmesine engel olan oligopolistik yapıyı kırmaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Bu amaçla, Malî Sistem'de bankalara karşı bankerler, Bankacılık Sistemi'nde ise büyük bankalara karşı yerel bankalar kullanıldı. Bu yöntem oldukça başarılı oldu ve bankalar birbirleriyle adeta faiz yarışına girdiler. Hernekadar yöntem başarılı olduysa da Sistem'de "Likidite krizi" meydana geldi ve Sistem'e müdahale edilmek zorunda kalındı. Bankerlerin tasfiye dönemi başladı ve bunun yanı sıra yüksek faiz uygulayan İstanbul Bankası, Hisarbank, Odibank, Bağbank ve İşçi ve Kredi Bankası sistemden silindiler. Malî durumları bozulan ve güç durumda kalan birkaç küçük banka ise bir rehabilitasyondan geçirilerek dış ticaret bankacılığına yöneltiler. Bu bankalar, yeni iktisat politikası ile kârlılığını

(94) Artun, op.cit., s.55.

artan sektörleri finanse ederek kârlarını arttırdılar ve mali bünyelerini düzelttiler.

Kredi ve mevduat faiz oranlarının rekabetçi bir ortam yaratılarak serbestçe belirlenmesinin yarattığı 1982 mali bunalımının bir daha tekrarlanmaması için faiz oranları yönetimce güdümlü bir şekilde belirlenmeye başlandı. Ancak bu belirlemede mevcut enflasyon oranı göz önüne alınmaktaydı.

Türk Bankacılığı'nın 1980 öncesinde gösterdiği oligopolistik yapının bir özelliği de sistem'e giriş ve çıkışın kısıtlanmış olmasıydı. 1980 sonrasında bankacılığımıza ilişkin bu özellik, biraz önce bahsettiğimiz 1982 bunalımı sonucunda çıkışlar açısından zorunlu olarak, girişler açısından ise uygulanan politika gereği değiştirilmiştir. Fakat sistemden silinen beş bankanın tüm yükünün kamu bankaları tarafından devralınmasını (İstanbul Bankası, Hisarbank, Odi-bank/T.C. Ziraat Bankası; Başbank/T. Vakıflar Bankası; İşçi ve Kredi Bankası/ T.İş Bankası) sistemden çıkışın zorluğuna kanıt olarak gösterebiliriz. Sistem'e yeni girişlere izin verilmesini de oligopolistik yapıyı kırma çabasının bir göstergesi olarak kabul edebiliriz. Dönem boyunca, 1986 yılı sonuna kadar, Türkiye İthalat ve İhracat Bankası, Adabank, Koç-Amerikan Bank olmak üzere üç özel bankanın kurulmasına izin verilirken, ondört tane de yabancı bankaya faaliyet izni verilmiştir. Bu aynı zamanda bankacılığı dışa açma politikasının da bir parçası olmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse diyebiliriz ki 1980 öncesi Türk Bankacılık Sistemi'ne oligopolistik özelliği veren iki önemli unsur bulunmaktaydı: Her bankanın yaptığı tüm bankacılık hizmetlerinin benzerliği ve bu hizmetlerin fiyatlarının yönetim tarafından saptanması. Sistem'e giriş-çıkışların kısıtlı olması. İşte bu özellikler alınan kararlarla değiştirilmeye çalışılmıştır. Fakat uygulama süreci içinde, 1986 yılı sonu itibariyle bir değerlendirme yapacak olursak durumun pek fazla değişmediğini ortaya koymuş olacağız.

1986 yılı sonu itibariyle tüm bankaların şube sayısı 6372'ye ulaşmıştır. Toplam şube sayısının % 18.3'üne T.C. Ziraat Bankası, % 14.4'üne T.İş Bankası, % 9.6'sına Akbank, % 9.1'ine Yapı ve Kredi Bankası sahip bulunmaktadır.

151.200 olan toplam personelin, % 25.8'i T.C. Ziraat Bankası % 14.5'i İş Bankası, % 6.5'i Akbank ve % 6.2'si de Yapı ve Kredi Bankası'nda istihdam edilmektedir.

2.288.621.000.000 TL. olan banka öz kaynaklarının % 11.8'ine T.C. Ziraat Bankası, % 7.7'sine T.İş Bankası, % 5.3'üne Akbank, % 2.5'ine Yapı ve Kredi Bankası sahiptir.

15.827.771.000.000 TL.sına ulaşan mevduat hacmi içinde dört büyük bankanın payı ise, T.C. Ziraat Bankası'nın % 24, T. İş Bankası'nın % 19, Akbank'ın % 10.2 ve Yapı ve Kredi Bankası'nın % 9.8'dir.

2.084.078.000.000 TL'yi bulan banka kredileri içinde de, T.C. Ziraat Bankası'nın payı % 21, T. İş Bankası'nın % 8, Yapı ve Kredi Bankası'nın % 7, Akbank'ın ise % 0.3'dür.

1986 sonu itibariyle dört büyük banka için bir değerlendirme yapacak olursak, 1979 yılına nazaran bu bankaların sistem içindeki oransal önemlerinin azaldığı görülmekle beraber, ağırlıklarının devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu da, alınan kararlara rağmen bankacılık kesiminin oligopolistik yapısının halen devam ettiğinin bir kanıtı olmaktadır.

Buna ilaveten, 1980 sonrasında alınan tüm önlemlere rağmen ticaret sermayesi ile banka sermayesinin bütünlüşmesi süreci engellenememiştir. Bu durum üretimdeki tekelleşmenin, malî sistemdeki tekelleşmeyi doğurmasından kaynaklanmaktadır.

1980-1986 döneminde, bankaların kaynak toplama (mevduat) ve dağıtma (kredi) maliyetleri kısır döngü şeklinde yükselmiştir. Mevduata yüksek faiz uygulaması mevduat faiz maliyetini yükseltmiş ve bu da büyük oranda kredi müşterisine yansıtılmıştır. Donuk/batık kredilerin (tahsili gecikmiş alacaklar) toplan krediler içindeki payı ise giderek artmıştır. Donuk/batık krediler, kredi maliyetlerinin

her tür koşul altında artmasının bir nedeni olarak gösterilebilir. Bankalar, donuk/batık kredilerinden sağlayamadıkları faiz-komisyon gelirlerini, diğer kredi müşterilerine yükleyerek kâr/zarar dengesizliklerini gidermeye yönelik bir politika izlemek durumunda kalmışlardır. Bu yüke katlanamayan kredi müşterileri ise ya malî durumu iyi birkaç ulusal bankaya ya da büyük çoğunlukla yabancı bankalara yönelmişlerdir.

Görüldüğü gibi altı yıllık dönem boyunca Türk Bankacılığı'nın yapısından kaynaklanan sorunlar çözümlenememiştir. Aksine bu sorunlara yenileri ilave olmuştur.

Bankacılığın dışa açılması konusuna gelince:

Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararları öncesindeki dönemde uygulanmakta olan ithal ikâmecî politika, içe dönük bir ekonomik yapının oluşumuna neden olmuştur. Enflasyonist finansman politikaları, uzun aralarla ayarlanan sabit döviz kuru sistemi, ihracat gelirlerinin yeterli ölçüde arttırılmayışı gibi faktörler, içe dönük ekonomik yapının oluşumunu hızlandırmıştır (95). Türkiye ekonomisinin bu yapısının doğal sonucu olarak, Türk Bankacılığı da uzun yıllar kapalı ekonomi bankacılığı özelliğini taşımıştır. Dışa kapalı bankacılık döneminin ise Türk Banka Sistemi üzerinde birçok olumsuz etkisi olmuştur.

(95) Nazım Ekren, "Bankacılıkta Uluslararasılaşma Motivasyonları", Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Sayı:84, 1986, s.13.

Bankalar uzun yıllar statik ve klâsik bir yapı içinde toplanan fonların plase edilmesinde bir sıkıntı olmadığından mevduat toplamaya öncelik vermişler ve bunu sağlamak amacıyla yaygın bir örgüt ağına sahip olmayı hedeflemişlerdir (96). İzlenen bu politika Türk Bankacılığı'nda maliyetlerin yüksek olmasına neden olmuştur.

1980 yılından itibaren izlenmeye başlayan iktisat politikasında ise ihracatın arttırılması herşeyin kili-di olmuştur. Herşey dışsattım için seferber edilirse Türkiye'nin büyük kaynağa kavuşacağı düşüncesi modelin özüdür. Bu öz 1980 doktrinin amacına da denk düşmektedir (97). Bu arada ithalat ve kambiyo sistemine getirilen büyük serbestilerle birlikte uluslararası mal ve hizmet alım satımında dış dünya ile bütünleşmenin kaçınılmaz gereği olarak dünya bankacılık sistemi ile ilişkileri geliştirmek konusu gündeme gelmiştir (98).

Dışa açılmanın veya başka bir deyişle dünya ekonomisi ile bütünleşmenin parasal ölçülerinden en önemlisi ulusal ticaret bankalarının yabancı ülkelerde gösterdiği toplam faaliyet hacmidir. Bu faaliyet hacmi ne kadar yüksek ise, söz konusu ülke uluslararası sermaye hareketleri açısından o kadar serbestliğe sahip demektir. Türkiye açısından bu ko-

(96) Aydın Esen, "Türk Bankacılığında Uluslararası Bankacılığa", Ekonomide Diyalog Dergisi, Sayı:84, 1986, s.13.

(97) Bilsay Kuruç, Bırakınız Yapsınlar Bırakınız Geçsinler Türkiye Ekonomisi 1980-1985, 2.Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara,1985, s.10.

(98) Mustafa Sağcan, op.cit., s.6

nunun önemini ayrıca vurgulamaya gerek yoktur. Dünya ekonomisinin koşulları gelişmekte olan ülkelerin dış borçlanma limitlerine yaklaştığını haber vermektedir. Yakın gelecekte bu ülkelerin ve doğal olarak Türkiye'nin bu tür doğrudan borçlanma ile uluslararası mali bütünleşmeyi devam ettirmelerine olanak kalmayacaktır. Geriye kalan tek akılcı seçenek, Türk bankacılığının dışa açılarak bu bütünleşmeyi sürdürbilmesidir (99).

Türk bankacılık sisteminin dışa açılmasının Türkiye ekonomisi bakımından önemini ve gerekliliğini ise birkaç noktada toplayabiliriz.

Türk banka sisteminin ihracatın gelişmesinde önemli katkıları olabilir. İhracatın hızlı bir şekilde artışı büyük ölçüde ihracatçılara sağlanan ucuz krediler ve vergi iadeleri yoluyla olmuştur. İhracatın arttırılabilmesi hiç kuşkusuz sağlanacak ucuz kredi imkânlarına bağlıdır. Bankalar yurt dışındaki şubeleri yoluyla euro-currency piyasalarından belli ölçülerde kredi alarak bu sorunu kısmen çözebilirler (100). Buna ilaveten yurt dışındaki Türk bankalarının şubeleri aracılığıyla ihraç ürünlerine yeni pazarlar ve müşteriler bulunabilir. Çünkü uluslararasılaşan bir banka, haberleşme kanalları aracılığıyla tüm dünyadan haberdar ola-

(99) Hüsnü Özyeğin, "Türkiye'de Bankaların Dışa Açılması", 2. Türkiye İktisat Kongresi, İç Ticaret ve Hizmetler Komisyonu Tebliğleri (VII) DPT Yayın No: 1783, Ankara, 1981, s.27.

(100) Nahit Töre, Türk Bankacılığının Dışa Açılması, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 122, Ankara, 1982, s.20.

bilmektedir. Diğer yandan, yabancı ülkelerdeki şubeler, bölgelerinde Türk malı ithal etmek isteyenlerle ilgili bilgileri toplayıp Türk ihracatçılarına bildirebilirler. Böylece, yabancı ülkelerdeki şubeler Türk ihracatçılarla yabancı ithalatçılar arasında köprü olarak görev yapabilmektedirler.

Yurt dışındaki şubeler, Türkiye'nin ihraç ürünlerini satın alacak yabancı kuruluşlara kendi para birimleriyle ödemede bulunabileceğinden ve uluslararası piyasalarda geçerli bazı kıymetli evraklara dayalı ithalatın da Türkiye'den yapılmasını sağlayabileceğinden ihracat artışına olumlu katkıda bulunabilir (101).

Türk bankalarının yurt dışında, özellikle Türk işçilerinin yoğun olduğu bölgelerde şube açmaları, ödemeler bilançosunun en önemli kalemlerinden biri olan işçi dövizlerini büyük boyutlarda arttırabilir. Yurt dışındaki Türk bankalarının yetersizliğine rağmen, halen bu dövizlerin büyük boyutlara ulaşması, şube yoluyla daha da arttırılabileceğinin açık bir kanıtı durumundadır. Çünkü bu yolla, Türkiye'de ilgili düzenlemeler zamanında ve doğru bir şekilde işçilere aktarılacaktır. Bu dövizlerin Türkiye'deki yatırımlara plase edilmesi için banka şubeleri alternatifler sunabilecektir. Yurt dışındaki Türk işçilerinin hesapları Türk banka şubelerinde tutulabilir ve bu fonlar Türk işadamlarının kullanımına

(101) Özyeğin, op.cit., 27.

sokulabilir. Ödemeler dengesi de dolaylı olarak olumlu yönde etkilenmiş olur.

Türk müteahhitlerinin teminat mektubu sorunları Türk bankalarının dışa açılmalarıyla çözümlenebilir. Böylece müteahhitlik hizmetleri de gelişeceğinden ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenecektir. Teminat mektubu sorunu, Türkiye'deki yabancı bankalarla Türk bankalarının birlikte faaliyet göstermesiyle daha çabuk çözümlenebilir. Türk bankaları da bu ilişkiden doğacak tecrübeleriyle ve itibarlarıyla bu işi daha sonraları tek başlarına üstlenebilirler. Çünkü teminat mektubu sorunu yurt dışında şube açmakla kesin şekilde çözümlenemeyebilir. Burada en önemli değişken, ilgili ülkenin ve teminat mektubu veren bankanın itibarıdır. Bu nedenle, bankacılığın dışa açılmasında en önemli dayanaklardan biri olan müteahhitlik hizmetlerinin teminat mektubu sorununu, Türk Banka sistemi optimal bir uluslararası bankacılık büyüme modeli bularak çözmek zorundadır. Çünkü, Türk bankalarının yurt dışındaki itibarı bölgesel değil uluslararası özellikte olmalıdır.

Bankacılık açısından uluslararası malî piyasalarla bütünleşme ise iki yönlü-bir gelişmeyi gündeme getirmektedir: Türk Bankaları'nın yurt dışında şube açmaları ve yabancı bankaların şube açarak ülkemize gelmeleri.

24 Ocak Kararları'ndan sonra, Türkiye'de birçok yabancı banka şube açmış ve Türk Bankacılığı da dışarıya açılma gereğini duymuştur (102).

(102) Mehmet Topçu, "Türkiye'nin Dışa Açılması ve Bankacılığımızın Görev ve Fonksiyonları", Yeni İş Dünyası Dergisi, Sayı : 44, 1983, s.22.

B 3 L Ü M II

BANKACILIĞIN DIŞA AÇILMASI

A. ULUSLARARASI BANKACILIK OLGUSU VE ULUSLARARASI
BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ1. Uluslararası Bankacılık Olgusu

Uluslararası bankacılığın tarihsel gelişimine geçmeden önce uluslararası bankacılık olgusunun ne olduğuna değinmekte fayda vardır. Uluslararası bankacılık literatürüne bakıldığında, kullanılan terminolojideki farklılıklar göz önüne alındığında, genel kabul görmüş bir bankacılık tanımının yapılamadığı sonucuna varılabilir. Örneğin, uluslararası, uluslarötesi, çokuluslu ve uluslarüstü banka kavramları literatürde aralarında herhangi bir fark gözetilmeksizin kullanılmaktadır. Bankacılığın uluslararasılaşma sürecini açıklamaya yönelik mevcut yaklaşımların üzerinde durduğu iki özellik vardır: Endüstriyel organizasyon ve uluslararası finansman (1).....

(1) Robert Z. Aliber, "International Banking: A Survey" Journal of Money Credit and Banking, November, 1984, s.661

Uluslararası bankacılığın bu iki özelliği birbirleri ile çok yakın ilişki içindedir. Her iki tür özelliğe dayalı bir çok uluslararası bankacılık tanımı yapılmıştır (2). Çünkü uluslararası bankacılıkta kullanılan değişik endüstriyel organizasyonlar, bankanın uluslararası alanda genişleme stratejisinin bir göstergesi olmaktadır.

Endüstriyel organizasyon, bankaların değişik örgütsel yapıları kullanılarak yurt dışına açılması ve bu örgütsel yapıların ev sahibi ülkelerdeki bankalara nazaran sahip oldukları avantajlarla ilgilidir. Gerçekten de uluslararası bankacılıkta bir dizi örgütsel şekil vardır: Uluslararası bankacılık departmanı muhabir banka ilişkileri, temsilcilikler, şubeler bağlı veya yan kuruluşlar, bankacılık konsorsiyomu (joint-venture) gibi

Uluslararası finansman olayı ise, hem merkezleri hem de yurtdışındaki diğer bankacılık birimleri ağı ile bankaların yabancı finansal piyasalarda, yabancı para birimleri ile gerçekleştirilen finansal akımlar içindeki yeri ile ilgili olmaktadır. Uluslararası bankaların bu fonksiyonu son derece karmaşıktır. Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bankalar, fon transferleri, mevduat kabul etme, kredi verme, döviz ticaretinden oluşan klâsik uluslararası bankacılık işlem-

 (2) J. Gray and P. Gray, "The Multinational Bank: A Financial MNC", Journal of Banking and Finance, March 1981, s. 39.
 Laure S. Goodman, "Comment on International Banking: A Survey", Journal of Money, Credit and Banking, November 1984, s. 669.

leri yapabilmektedirler. Bunların yanısıra, uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar, danışmanlık ve yönetim hizmetleri gibi bilgi aktiflerini kullanmaya dayalı hizmetler de sunabilmektedirler. Bunlara ilaveten, bu tip bankalar ekonomik ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan, tahvillere satış ve ihraç güvencesi sağlama, kiralama, alacağın devredilmesiyle finansman sağlama ve kıymetli madenlerin alım-satım veya korunması gibi değişik hizmetler de sunabilmektedirler.

Bankalar, uluslararası faaliyetleri yoluyla farklı finansal ihtiyaçları olan ekonomik birimler arasında, uluslararası finansal aracı olarak faaliyet göstermektedir. Bu özellikleri ve ilişkileri göz önüne alarak uluslararası bankacılığı şöyle tanımlayabiliriz: Uluslararası bankacılık; bankaların değişik örgütsel şekilleri ve para birimlerini kullanarak uluslararası çerçevede değerlendirilebilecek fonları arzedenler ve talep edenler arasında bir bağlantı oluşturarak, iki tarafın değişik konulardaki (vade-risk-faiz gibi) tercih ve bekleyişlerini uyumlaştırma işlemidir. Bu tanım, hem endüstriyel organizasyon hem de fonksiyonel açıdan uluslararasılaşmanın farklı aşamalarındaki bankacılık türlerini içermektedir.

2. Uluslararası Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Uluslararası bankacılık aslında yeni bir olgu değildir. Bugünkü özellikte olmasa bile, ticaretin başladığı dönemlerden beri değişik toplumlar arasında yapılan uluslararası bankacılık temelde ulusal bankacılığın yurt dışına yönelmesiyle ortaya çıkmıştır. Hem mevcut bilgi düzeyi, hem de modern bankacılıkla ilişkisini ortaya koyabilme düşüncesi, uluslararası bankacılığın doğuşunu Merkantilist dönemden başlatmayı zorunlu kılmaktadır. Bankacılık konusunda Ortaçağ'a kadar uzanan bir uluslararası alanda faaliyette bulunma geleneği vardır.

Ortaçağ'da ve yirminci yüzyılın başlarına kadar, uluslararası bankacılık Avrupa finansal kurumlarının hâkimiyetindeydi. 15. yüzyılda, İtalyan bankaları uluslararası finansda hakim durumdaydı. Bu gelişme, Bizans İmparatorluğu ve İslâm ülkelerinin büyümesi ile İtalyan kıyı şehirlerinin, Avrupa'nın iç kısımları ile ticaret için önemli kanallar olarak ortaya çıkmasına yardım etti. İtalyan bankacılık kurumlarının faaliyetleri tacir bankacılık niteliğindedi ve mevduatları kabul etmesinin yanısıra, dış ticaret finansmanı, döviz ticareti, girişimcilerin, yöneticilerin, asilzadelerin ve rahiplerin kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılama, endüstriyel ve ticari risklere yatırım yapmayı kapsıyordu. Bu hizmetler, Avrupa'nın başlıca merkezle-

rine şubeler yoluyla uzandı. Dönemin en önemli bankacılık kurumu, merkezi Floransa'da bulunan ve Roma, Venedik, Lyons, Catalonia, Cenevre, Bruges ve Londra'da şubelere sahip olan Medici Bank'dı. 16. yüzyılda Alman bankaları, uluslararası finansda lider oldular. Alman bankacılık kurumlarının yükselişinde ilk hareket, ülkenin güney kısmından özellikle Augsburg ve Nuremberg şehirlerinden geldi. Bu bölgenin olağanüstü başarısı, bu şehirleri önemli duruma getirdi ve bu şehirler Avrupa'nın büyük üretim ve tüketim merkezlerine uzanan ticarî ve finansal ağıın ortasında yer aldı. Alman bankacılık kurumlarının en ünlüsü Fugger ailesinindi. Fuggerler'in en önemli müşterilerininin birkaçı, İngiltere'nin Tudorlar'ı ve Hapsburglar'ı. Bunların kredi ihtiyaçlarını yüzelli yıl boyunca Fuggerler finanse etti. 18. yüzyılın başında İngiltere, büyük ölçekli endüstri ve kapitalist girişimin büyümesinin sonucu olarak gelişmeye başladı ve buna bağlı olarak İngiliz bankaları uluslararası finansda lider oldu. İngiliz bankaları uluslararası finansda, iki dünya savaşı arasındaki dönem esnasında da liderliklerini sürdürdüler (3).

Uluslararası bankacılık olgusu alt bölümünde değindiğimiz tanım ve fonksiyonlara sahip uluslararası bankacılığın gelişimi ise II. Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamak-

(3) Daha geniş bilgi için bkz.: Emmanuel Roussakis (Ed.), International Banking, Principles and Practices, Preager Publishers, USA, 1983, s.3-4-5.
Nazım Ekren, op.cit., s.9.

tadır. Önceki dönemlerde, bankalar sadece uluslararası ödemelerde aracılık yaparken, özellikle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası ödeme akımlarından bağımsız olarak çeşitli kredi işlemlerine katılmaya başlamışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllar özellikle 1960'dan sonraki dönem hem uluslararası doğrudan yatırımların çok büyük bir hızla büyümesi ve hem de bankacılığın uluslararasılaşması açısından önemlidir.

1960'ların ikinci yarısı dünya ekonomisinde bazı dönüşümlerin etkili olduğu dönemdir. Hızla büyüyen gelişmiş ülkelerdeki sermaye, eskiye oranla daha büyük oranda uluslararası düzeyde yayılmaya başlamış, üretim uluslararası nitelik kazanmıştır. Çok uluslu şirketler bu gelişmede önemli rol oynamışlardır (4).

20.yüzyılın sonlarında genel bir trend olarak ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerin artan oranda uluslararası özellik kazanması, bankacılık sektörünü de etkilemiştir (5).

Ticari bağların ve aynı zamanda doğrudan yatırımların büyümesi ile kendini gösteren Batı ekonomilerinin ekonomik entegrasyonundaki artış ile bankacılık sektöründe de uluslararasılaşmaya doğru güçlü bir eğilim olması doğal bir gelişmedir. Bununla beraber endüstriyel girişimler vasıta-

(4) Taner Berksoy, Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanavileşme, Belge Yayınları, İstanbul, 1982, s.131.

(5) Ekren, op.cit., s.12.

şıyla denizaşırı doğrudan yatırımlar esnasında da uzun zaman önemli bir rol oynayan bankacılık esasen son otuz yılda değişmeye başlamıştır. 1960'ların başına kadar muhabir banka ilişkileri dışardaki işlerin idare edilmesinde etkin bir yoldu. Ancak 1960'dan sonra şube ağları ve/veya bağlı kurumlarıyla veya ortaklıklarıyla bankalar çeşitli ülkelerde uluslararası bankacılığın gelişmesine neden oldular. Bankacılık sektöründeki iş politikasının yönündeki bu değişme çeşitli nedenlerle meydana geldi. Ulusal sınırların dışına taşan endüstriyel girişimlerin büyümesi, bir şirketin başka bir şirketle birleşmesi ve idaresini ele alması yoluyla daha büyük şirket birimlerine doğru hareket ve büyük çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması bänkalara ve bankacılık hizmetlerine nicel (quantitative) ve nitel (qualitative) talebi de beraberinde getirdi. Nicel talep, endüstriyel girişimlerin finansal ihtiyaçlarının artmasının yansımasıdır. Bunun nedenleri sırasıyla, yatırım faaliyetlerindeki artış ve yatırımın sermaye yoğun olmasıdır. Kendi kendine finanse etme oranının daha düşük olmasından dolayı, şirketlerin kendi kaynakları yeni yatırımları finanse etmede yeterli olmamıştır ve sermaye ihtiyacının büyük bir kısmı, büyük ölçüde kredi alma vasıtasıyla dış kaynaklardan sağlanmıştır. Nitekim çokuluslu girişimler gittikçe artan ölçüde değişik ülkelerin sermaye piyasalarından finanse edildi. Uluslararasılaşmanın artması karşısında, bankalar da niteliksel taleplerindeki büyük değişmeye

karşılık, ulusal sınırların dar kısıtları ötesinde faaliyetlerini genişletme ihtiyacıyla bulunduğundan emin oldular. Bankalara talepteki niteliksel değişimin nedeni kısmen şirketlerin dışarıdaki doğrudan yatırımlarındaki artıştır. Şirketler bankalardan alışılmadık hizmetlerinin dışında hizmetler beklemeye başladılar. Özellikle yabancı piyasalar hakkında geniş danışmanlık hizmetine ihtiyaç duydular (6).

Coğrafi sınırlamalarla engellenemeyen bu bankalar uluslararası işlemlerle aktif olarak meşgul olmaya ve dışarda evrensel bir ağı yaratmaya başladılar. Bu bankaların uluslararası genişlemesi, ulusal finans piyasalarının, evrensel bankacılık sistemine artan entegrasyonunu beraberinde getirdi (7).

Uluslararası bankacılığın büyüme ve genişlemesinin göstergeleri ise şunlardır:

1- Yabancı banka şubelerine izin veren ülkelerin sayısı artmıştır.

2- Londra ve New York gibi geleneksel merkezlerin yanında, Bahama, Singapur, Hong-Kong ve Bahreyn gibi yeni uluslararası finans merkezleri ortaya çıkmış, bu finans merkezlerinde faaliyet gösteren banka sayısı da giderek artmıştır.

(6) Daha geniş bilgi için bkz. Ursel Stauber, International Banking the Foreign Activities of the Banks of Principal Industrial Countries, A.W. Sijthoff International Publishing Company, Netherlands, 1976, s.1-2-3.

(7) Roussakis (Ed.), op.cit. s.1.

3- Eurodollar piyasası oldukça büyümüştür.

4- Uluslararası döviz ticaretinde büyüme meydana gelmiştir.

Uluslararası ticarî bankacılık dünyasına hakim olan hemen hemen tüm bankalar, gelişmiş parasal sistemi sahip, büyük sanayi ülkelerine aittir. Bu ülkelerde çokuluslu şirketlerin genişlemesiyle uluslararası bankaların gelişmesi birlikte ortaya çıkmıştır (8).

Bankacılığın uluslararasılaşması, Batı Avrupa'da ve Batı Yarı Küre'de yer alan başlıca ticarî bankacılık kurumları başlatılmıştır. Uluslararası bankacılığa başlayan ve liderlik eden bankalar, Kanada, Fransa, Almanya, İsviçre, İngiltere ve Amerika gibi bankacılığı yabancı bankacılığa yönelik ülkelere bulunan özel kurumlardır. Bu ülkelerin arasına Japonya'da eklenebilir. Japon bankaları hernekadar dünya finans sahasına geç girmişlerse de, uluslararası finansal gittikçe artan öneme sahip olmuşlardır. Bu değişik ülkelerin bankaları finansal piyasaların uluslararasılaşmasına yardımcı olmuşlarsa da, esas ağırlık noktası Amerikan ticarî bankaları olmuştur. Finansal piyasalarda en çok bu bankalar aktif olmuşlar ve bundan dolayı uluslararası bankacılığa hakim olmuşlardır. Amerikan bankalarının bu liderliği uluslararası bankacılık tarihinde en yeni safhayı göstermektedir (9).

(8) Ian N. Giddy, Ed. Edward I. Altman, Financial Handbook, 5th Edition, A.Ronald Press Publication, Canada, 1981, s.143.

(9) Ed. Roussakis, op.cit., s.3.

Günümüzde uluslararası bankacılık faaliyetleri gelişmiş ülke bankalarının ve özellikle de Amerikan bankalarının kontrolünde bulunmaktadır. Amerikan bankalarının şubeleşme sistemi ulusal piyasa ötesinde genişlemiştir ve diğer ülkelerdeki Amerikan bankalarının şubeleri, dolar mevduatları için ev sahibi ülke bankalarıyla rekabete başlamışlardır (10).

Uluslararası bankacılığın karakteri, 1960 ve 1970'lerde iki önemli değişime göstermiştir. 1960'lardaki değişim uluslararası iletişim ve dünya ticaretindeki sıçramadır. Endüstri şirketlerinin çokuluslu hale gelmesiyle dünya ticaretindeki sıçrama, bankacılık işlemlerinin uluslararasılaştırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1960'lardan sonra hızla gelişen taşıma ve haberleşme teknikleri, firmalara zaman ve bilgi açısından büyük olanaklar yaratmıştır. Bu da uluslararası pazarların gelişmesine neden olmuştur. Genişleyen pazarlar ise finansman ihtiyacını arttırmıştır. Artan talebin karşılanabilmesi ise doğal olarak ticarî bankaların kaynaklarının artmasına bağlıydı. Oysa ki, talep artışı çoğu kez tüm ulusal bankacılık sisteminin finansal kapasitesinin üzerindeydi. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak ulusal bankalar uluslararası piyasalara başvurmuşlardır. Uydular aracılığıyla telekomüni-

(10) Thomas Mayer et. al., Money, Banking and the Economy, W.W. Norton Company, United States, 1981, s.694.

kasyonun sağlanması ve kompütörlerin gelişmesi hızla genişleyen bankacılık hizmet ve örgütlerinin merkezden anında izlenebilmesini ve hizmetlerin en etkin ve hızlı şekilde yapılabilmesini sağlamıştır.

1970'lerdeki değişimse petrol fiyatlarındaki büyük artıştan etkilenerek ortaya çıkmıştır. 1973 sonundaki petrol fiyatı artışı ile birlikte bankaların finansman işlevi giderek artmıştır. Petro-dolarların dev boyutlara ulaşması ve birçok ülkenin ödemeler bilançosunu denkleştirme sürecinde finansman ihtiyacının artışı bu değişikliğe neden olmuştur. Petrol fiyatlarındaki artışların sonucunda, özellikle az gelişmiş ülkelerde, bütçe açıklarının geleneksel ticarî finansmanı yanında ödemeler dengesi finansmanı olarak yeni bir kredi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bankalar, yeni fiyatlara uyum sağlanmasını kolaylaştırmak ve petrol tüketicisi ülkelerin ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak amacıyla kredi sunmaya başlamışlardır.

Bu gelişmelere paralel olarak 1970'lerden sonra uluslararası finans sahasına Arap-İslâm bankalarının çıktığı görülmektedir. 1972'deki petrol fiyatlarının artışı, Arap bankalarının da bankacılık tarihinde görülmemiş bir hızla büyümelerine neden olmuştur.

Uluslararası bankacılıkta değişimi oluşturan bu iki önemli gelişmeye ilave olarak diğer gelişmeleri de şöyle sıralayabiliriz:

1- Sabit döviz kuru sisteminden esnek döviz kuru sistemine geçiş.

1970'lerin ilk yıllarında sabit kur uygulamasının terk edilmesiyle uluslararası bankalar için yeni olanaklar ortaya çıkmıştır. Bankalar ödemeler bilançosunun cari hesap ve/veya sermaye hesabındaki dengesizlikleri ve büyük dalgalanmaları sadece net dışsal pozisyonlarıyla değil aynı zamanda gayri safi aktif ve pasif pozisyonlarıyla gidermeye başlamışlardır. Dalgalı döviz kuru uygulamaları bankaların peşin ve vadeli döviz piyasalarına katılma imkanlarını önemli ölçüde arttırmıştır. Bundan dolayı, Euro-para piyasalarının rolü, vadeli döviz piyasalarının ikâmesi olma özelliğini kazanmasına bağlı olarak hızla artmıştır. Döviz ticaretinin uluslararası bankacılık işlemleri içindeki yeri dikkate alındığında, bu değişikliklerin önemi daha kolay bir şekilde anlaşılabilir.

2- Euro-para piyasasının gelişmesi

Euro-para piyasası ulusal sınırları aşan, vadeleri bir yıla kadar olan fakat uygulamada genellikle 30 günlük ve en çok 6 aylık vadelerin yaygın olduğu piyasayı içermektedir. Ulusal para piyasalarındaki likidite dar boğazlarının giderilmesini ya da kısa süreli atıl likiditenin arbitraj amacıyla çeşitli amaçlara yönelttilmesini amaçlamaktadır. Euro-para piyasası bankalararası bir piyasa olmakla beraber, kredi değerliliği yüksek ve uluslararası üne sahip firmalar da yararlanabilmektedirler.

3- Muhtelif kambiyo gelişmelerini izlenmesi ayrı bir uzmanlık haline geldiğinden, kambiyo kayıplarına uğramak istemeyen uluslararası şirketlerin danışma ihtiyaçlarının artması.

Esnek kurlar nedeniyle ortaya çıkan belirsizlikler kambiyo işlemleriyle ilgili olarak bilgi ve ekonomik uzmanlık ihtiyacını arttırmıştır. Finansal piyasalar hakkında fazla bilgisi olmayan müşteriler istihbarat ve teknik uzmanlık hizmetleri için bankalara yönelmişlerdir. Bu talepler ise bankalar tarafından en hızlı ve kârlı şekilde yerine getirilmiştir.

4- Ödemeler dengesi finansmanı ve büyük ölçekli işlerin finansmanı nedeniyle bankalar konsorsiyumlarının artması ve küçük bankaların bu konsorsiyumlar aracılığıyla uluslararası işlemlere girebilmeleri.

Bu birleşmelerde üye bankalar kaynak ve hizmetlerini bir araya getirerek riski paylaşırlar. Uluslararası ticaret ve kalkınmanın finansmanında tecrübeli büyük bankalar bu tür birleşmelere gerek duymazlar. Büyük bankalar genellikle kendi örgütleri ile çalışıp kendi işlemleri üzerinde tam bir kontrolü tercih ederler. Bu büyük bankalarla rekabet eden birçok banka uluslararası piyasaya bu birleşmelerle girmişlerdir. Bu birleşmeler bankacılık işlemlerinin genişlemesinde halen en önemli araç olmaya devam etmektedir.

Bu gelişmeler birçok Amerikan ve Amerikan olmayan bankaların ülke sınırları ötesinde faaliyette bulunmaları

için yeni fırsatlar yaratmıştır. Bu gelişim süreci içinde uluslararası bankalar, uluslararası yönetim, merkezden yönlendirme ve kontrol, kaynak bulma ve kredi verme, değişken faiz hadleri ve uluslararası bankacılığın dünyadaki politik ve ekonomik olaylardan etkilenmesi gibi sorunların çözümlenmesinde büyük deneyim kazanmışlardır.

1980'li yıllarda ise uluslararası bankacılık kriz tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin borçlarını ödeyemeyeceği korkusu, maliyetlerin artışı ve ulusal bankacılık piyasalarında rekabetin artışına bağlı olarak, 1980'li yılların başında bir kriz tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu kriz, uluslararası faaliyette bulunan birçok bankayı stratejilerini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Kısa bir süre içine kapalı bir dönem geçiren uluslararası bankacılık endüstrisi, selektif işlemlere ve güvenliği ön plânda tutan arayışlara dayalı olarak yeniden canlanmanın eşiğinde bulunmaktadır.

B. ULUSLARARASI BANKACILIĞA GEÇİŞİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Bankacılığın dışa açılmasını veya uluslararası bankacılığa geçişi belirleyen faktörler son derece geniş ve karmaşıktır. Örneğin, ulusal bankacılığın, piyasa yapısı, ülkelerin yabancı bankalar karşısındaki tutumu, ticarî zihniyet, döviz kontrolleri, petrol fiyatlarındaki ani artışlar, ödemeler dengesi sorunları, önemli finansal merkezlerde ve

piyasalarda iyi bir pozisyona sahip olma isteği bunlardan bir kısımdır. Bununla beraber, bir ÷lkedeki bankaların yurt dışına yönelmesi ile ilgili ÷lkenin dış ticareti ve yurt dışındaki yatırım düzeyi arasında tarihsel olarak pozitif bir ilişkinin bulunması, bankacılığın uluslararası özellik kazanmasında en önemli faktörün bankaların banka dışı firmaları takip ettiği düşüncesinin geçerliliğini arttırmaktadır (11).

Bankacılığın uluslararasılaşmasını sağlayan faktörlerin geniş ve karmaşık olması ise, uluslararası bankacılığın doğuş ve gelişimine ilişkin standart bir açıklamanın yapılamamasına neden olmaktadır. Çünkü, her banka değişik nedenlerle ve değişik şekillerde uluslararası alana yönelebilmektedir. Biz çalışmamızda bu karmaşık faktörler arasından önemli gördüklerimizin üzerinde duracağız.

Bankaların uluslararasılaşmasının en önemli nedeni, müşterilerini izleme ve yurt dışında da müşterilerine yurt içinde sağladıkları hizmetleri sunabilmektir. Firmaların ihracat ve doğrudan yatırımlar şeklindeki faali-

(11) İlker Parasız, " Türk Ekonomisi'ndeki Uluslararası Bankacılık Olgusuna İlişkin Bir Değerlendirme," Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Sayı: 78, 1985, s.19.

yetlerinin artmasına paralel olarak bankacılık hizmetlerinin de geliştirilmesi bir zorunluluk olmuştur (12).

Tarihsel olarak, uluslararası bankacılığın gelişimi ile uluslararası ticaret ve yatırım düzeyi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Geçmiş yıllarda çok güçlü olan bu ilişki günümüzde kısmen zayıflamış görülse bile yine de bankacılığın yurt dışına açılmasında en önemli belirleyici durumundadır.

Endüstriyel firmaların uluslararasılaşması, uluslararası düzeye gelmesi gereken bankacılık hizmetlerine yönelik talebi de önemli ölçüde arttırmıştır. Buna bağlı olarak bankaların, yurt dışında yatırıma yönelen çokuluslu firmaların taleplerini karşılamak amacıyla uluslararasılaşmasını rasyonel bir davranış olarak değerlendirmek gerekir.

Gelişigüzel bir gözlem, bazı ülkelerdeki yabancı banka şubelerinin genişlemesinin, aynı ülkelerde faaliyet birimleri bulunan endüstri firmalarının dış genişlemesine paralel olarak meydana geldiğini gösterir (13). Yani bankalar müşterilerine eşlik etmek için ülke sınırları ötesinde faaliyetlerini genişletmektedirler. Diğer bir deyişle,

(12) Pınar Öner Türk, Uluslararası Sermaye Hareketlerinde ve Malî Piyasalardaki Son Gelişmeler, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama, Koordinasyon Kurulu Yayını No:1986/273, Ankara, 1986, s.58.

(13) Aliber, op.cit., s.665.

bankaların bu faaliyetleri müşterilerinin uluslararası ticaret ve yurt dışındaki yatırımlarının yarattığı finansal ihtiyaçları karşılamaya yönelik olmaktadır. Bu gelişim bir bakıma, bankaların müşterilerini ev sahibi bankalara kaptırmamak için dış piyasalara açılmasını ifade etmektedir(14). Aslında müşterilerini izleme isteği bankalar arasında giderek büyüyen rekabetin hütünleyicisidir. Birçok ülkede bankacılık piyasası oligopolistik özelliklere sahip olduğundan, uluslararası piyasalara yönelen bir banka, sistemdeki diğer bankaların da dışa yönelmelerini teşvik etmektedir. Kısaca, bankaların yabancı ülkelerde faaliyette bulunması hem banka müşterilerinin ticarî ve endüstriyel faaliyetlerinin hem de öteki bankaların faaliyetlerinin yabancı ülkelere yayılması sonucu olmaktadır.

Bu gelişim sürecine Amerikan bankaları önderlik etmiştir. Amerika'nın dış ticaret hacmindeki gelişmeyle Federal Reserve'in üyesi olan bankaların denizaşırı şubelerinin gelişimi arasındaki bağlantıyı bir tablo yardımıyla gösterecek olursak:

(14) "A New Awakening: A Survey of International Banking", The Economist, 24-30 March 1984, s.6.

TABLO : 3

Amerika'nın Dış Ticareti ile Federal Reserve'in Üyesi
Amerikan Bankalarının Denizaşırı Subelerinin Gelişimi:

1970-1979 (Milyar Dolar)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
İhracat	42.5	43.3	49.4	71.4	98.3	107.1	114.7	120.8	142.1	182.1
İthalat	39.9	45.5	55.8	70.5	103.7	98.0	124.0	156.7	175.8	211.5
Dış Ticaret	82.4	88.9	105.2	141.9	202.0	205.1	238.7	277.5	317.9	393.6
Şube Sayısı	536	577	627	694	732	762	731	730	761	789

Kaynak: Kim and Miller, Competitive Structure of International Banking Industry, D.C. Heath and Company, Lexington, 1983, s.6-21'deki tablolardan hazırlanmıştır.

Amerika için ifade edilen bu durumu, gelişmiş tüm ekonomileri kapsayacak şekilde genelleştirmek mümkündür. Tablo 4'ten de görüleceği gibi, Alman endüstriyel firmalarının dış yatırımlarına ve Alman dış ticaretinin gelişmesine paralel olarak, Alman finansal kurumları da 1960'larda büyük miktarlara ulaşan yabancı yatırıma yönelmiştir.

Bankacılığın uluslararasılaşmasını açıklarken dikkate alınması gereken bir nokta da, yerel bankacılık piyasalarına girmenin yabancı bankalara sağlayacağı fırsatlardır. Birçok ülkede yerel bankacılık hizmetleri uygun şekilde sunulmamaktadır. Büyük yabancı bankalar ise bu eksiklikleri içermeyen bankacılık hizmeti sunabilme gücüne sahip-

tir. Ayrıca, yabancı bankalar kendi ülkelerinde kullanamadıkları fonlarını, ev sahibi ülkenin yerel müşterileriyle ilişkiye girerek daha etkin bir şekilde değerlendirebilirler.

TABLO : 4

Toplam Alman Doğrudan Yatırımı ile Alman Finansal Kurumları Tarafından Gerçekleştirilen Denizaşırı Doğrudan Yatırımın Gelişimi: 1961-1973 (milyon DM)

Yıllar (a)	Alman Finansal Kurumlarının Doğrudan Yat.	Yıllık Değişim (%)	Toplam Alman Doğrudan Yat.	Yıllık Değişim (%)	Finansal Yat. Toplam Yatırım İçindeki Payı (%)
1961	103.8	-	3.842.5	-	2.7
1965	206.3	98.7(b)	8.317.1	116.5(b)	2.5
1966	229.8	11.4	9.995.3	20.2	2.3
1967	314.3	36.8	12.056.8	20.6	2.6
1968	569.5	81.2	14.349.0	19.0	4.0
1969	691.2	21.4	17.618.3	22.8	3.9
1970	771.9	11.7	21.113.2	19.8	3.7
1971	928.0	20.2	23.780.7	12.6	3.9
1972	1.119.1	29.2	26.596.1	11.8	4.5
1973	1.779.9	48.4	22.235.0	21.2	5.5

(a) Yıl Sonu İtibariyle
(b) 1961'deki artış

Kaynak: Steuber, op.cit., s.31.

Bankaların uluslararası finansal işlemlerden pay alabilmeleri, finansal aracılık fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getirip getiremediklerine bağlıdır. Etkinlik, kârlılıkla yakından ilişkilidir. Kârlılık ise mevduat, kredi

ve yönetim işleri ile ilgili pazarlama, yatırım ve yönetim uzmanlıklarının derecesine bağlıdır. Etkinliği belirleyebilmenin en kolay yolu, spread'leri dikkate almaktır. Banka kârının temel unsurlarından biri olan mevduat faizi ile kredi faizi arasındaki fark, bankaların üstlendiği riskin karşılığıdır ve "spread" olarak adlandırılmaktadır. Spread'in düşüklüğüne bağlı olarak, bankalar uluslararası bankacılık faaliyetlerine daha kolay bir şekilde katılabilmektedirler.

Bankalar önemli finansal merkezlerde veya piyasalarda bir pozisyona sahip olma isteği nedeniyle de uluslararası faaliyetlere yönelmektedirler. Banka işlemlerinin genellikle önemli uluslararası finansal merkezlerde yoğunlaşmasının en önemli nedeni, bu merkezlerin üst düzeyde uluslararası iş bağlantıları sağlayabilen etkin kurumları yoluyla oldukça geniş finansman ve yatırım imkanları sunmasıdır (16).

Bankalar açısından en önemli uluslararası piyasa, Avrupa piyasalarıdır. Çünkü bu piyasalar hem mevduat hem de kredi piyasası özelliklerine sahiptir. Özellikle Londra piyasasında, karşılık oranı düşük olduğundan ve faiz oranları herhangi bir tavan getirilmediğinden birçok banka bu merkeze yönelmiştir (17). Bankaların belli finansal merkezlere yönel-

(15) Robert Z. Aliber, The International Monetary Game, Macmillan, London, 1977, s.211.

(16) Steuber, op.cit., s.51.

(17) Gül Günver Turan, Uluslararası Para Sistemi: Dünü ve Bugünü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekonomi Dizisi No: 15, Ankara, 1980. s.29-32.

mesinin bir nedeni de fon elde etmek olmaktadır. Esnek döviz kuru uygulamasına geçilmesiyle birlikte hem Amerika hem diğer ülkelerin bankaları döviz piyasasında aktif rol oynamaya başlayınca birçok banka hem dolar kaynağını genişletmek hem de döviz piyasalarına yakın olmak amacıyla Amerika'nın önemli finansal merkezlerine yönelmişlerdir (18).

Bankacılığın uluslararasılaşma süreci aynı zamanda devletin düzenlediği para ve ekonomi politikası önlemleriyle de etkilenmektedir.

1960'lı yılların sonlarında büyük Amerikan bankalarının yabancı ülkelerde şube ve yan kuruluşlar kurmalarında görülen kabarma, yabancı varlıkların iktisabını engelleyen Faiz Eşitleme Vergisi'ne (The Interest Equalization Tax) vadeli mevduata ödenen faiz haddini sınırlayan Q Düzenlemesine (Regulation Q) ve tarihsel dış kredi düzeylerini dikkate alarak Amerika'da bulunan bankaların dış kredilerine sınırlama getirmeyi amaçlayan Gönüllü Yabancı Kredi Sınırlama Programına (The Voluntary Foreign Credit Restraint Program) bağlanabilir. 1969'da Alman bankalarında mevduatlar üzerine Merkez Bankası tarafından konulan yüksek karşılık oranları, Batı Almanya bankalarına, Merkez Bankası etki alanı dışında şubeler açmak için uyarıcı oldu. İsveç ve İsviçre bankaları

(18) Steung H.Kim and Stephan W. Miller, Competitive Structure of the International Banking Industry, D.C. Heath and Company, 1983, s.29.

müşterilerinin dış gereksinimlerine hizmet etmede döviz üzerindeki ulusal düzenlemelerin neden olduğu engellerden kurtulmak için dış bürolar açtılar (19).

Ticaret ve üretimin uluslararasılaşması (yani çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması) bankacılığın uluslararasılaşmasının en önemli nedeni olmaktadır. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi, bu süreç devletin uyguladığı ekonomi politikasıyla önemli ölçüde etkilenebilmektedir.

Bu bölümde uluslararası bankacılık faaliyetlerini kısıtlayan yasal düzenlemelere değinmekte de fayda vardır. Genel olarak yabancı bankalara yönelik kısıtlamalar, ya piyasaya giriş kısıtlaması ya da bankacılık işlemlerine getirilen kısıtlamalar şeklindedir.

Hemen hemen her ülkede hükümet kararlamaları hem yerli hem de yabancı bankaların piyasaya girmelerini bir ölçüye kadar engeller. Girmeyi başarmış uluslararası bankalar için kârlar, diğer bankaların piyasaya kolaylıkla girip giremeyeceğine, yerli piyasaya hangi ölçüde girişe izin verildiğine ve işlemlerin tamamıyla sahip olunan bir şirket aracılığıyla yürütüleceğine, yoksa yerli kuruluşlarla küçük ortaklık iştirakleri ile sınırlı olup olmadığına bağlıdır (20).

(19) Daha geniş bilgi için bkz: J.Gray and P.Gray, op.cit., s.51. Aydın Esen, Amerika Birleşik Devletlerinde Uluslararası Bankacılık, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları No:1983/252, Ankara, 1983, s.54-55.

(20) J.Gray and P.Gray, op.cit., s.39.

Bir ülkenin bankacılığının dışa açılabilmesi için herşeyden önce o ülkenin bankacılık mevzuatının buna izin vermesi gereklidir. Fakat günümüzde bu konuda genellikle ülkeler arasında mütekabiliyet ilkesi gözetilmektedir. Bankaların dışa açılmasının ekonomik koşullarını ise, kârlılık, güven duygusu ve müşteriye hizmet şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca bankaların dışa açılabilmeleri, bu amaca uygun örgütlenmelerini gerektirmektedir. Bunun yanısıra, iyi yetişmiş, yabancı dil bilen, uluslararası işlemlerde deneyimli personele ihtiyaç vardır. Bütün bunlara ilâveten, ülkenin çağdaş bir haberleşme ve ulaşım sistemine sahip olması gereklidir.

C. EURO-PIYASALAR

Euro-piyasa, uluslararası bankacılığın boyutlarını belirleyen en önemli faktörlerden biri belki de en önemlisidir. Bu piyasa uluslararası bankacılık işlemlerinin, bu arada çokuluslu Amerikan bankalarının ayrılmaz bir parçasıdır. Uluslararası bankacılığın dinamizmini anlamak için Europiyasanın da iyi bilinmesi gerekmektedir (21).

Europiyasa birbirini bütünleyen iki bölümden oluşmaktadır: Eurocurrency piyasası ve Eurobond piyasası.

Eurocurrency piyasaları, eurocurrency mevduat ve/veya kredileriyle işlem yapan ve finansal aracılık rolünü

(21) Esen, op.cit., s.53.

üstlenen eurobankalar tarafından oluşturulmuş piyasalardır. Eurocurrency kendi ülkesi dışında bulunan paraları tanımlamak için kullanılmaktadır (22). Eurocurrency piyasaları genelinde kısa vadeli fon akımlarıyla ilgili olduğundan, uluslararası para piyasası görünümündedir.

Eurobond piyasaları ise, kendi ülkeleri dışında bulunan tahvillerin alınıp satıldığı piyasalardır. Bu piyasada yatırımcının çıkardığı tahviller kendi ülke parası dışındaki paralarla işlem görür. Eurobond piyasası, uzun vadeli fonların sağlandığı uluslararası sermaye piyasası görünümündedir.

1. Eurocurrency Piyasaları

Eurocurrency piyasalarının öncüsü 1950'lerin sonunda oluşan eurodolar piyasasıdır. Eurodolar, başta uluslararası bankalar olmak üzere; Amerika dışındaki kuruluşların ve kişilerin ellerinde bulunan dolar fonlarına verilen isimdir. Önceleri sadece Avrupa'daki dolarlar için kullanılan bu terim daha sonraları Amerika dışındaki tüm dolarları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Eurocurrency işlemlerinin çok büyük bir kısmı eurodolarla yapıldığı için, eurodolar piyasasını incelemek eurocurrency piyasalarını incelemek anlamına gelecektir.

(22) Feridun Ergin, Uluslararası Ödemeler, Elo-Elektronik Ofset, İstanbul, 1978, s.9.

a) Eurodolar Piyasasının Doğuşu ve Gelişimi

Eurodolar piyasasının başlangıcı konusunda farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre, bu piyasa 1957'de Sovyet-let Birliği ile Doğu Avrupa ülkelerinin Amerika'daki dolar mevduatlarını bu ülkeden çekmeye karar vermeleri ile başlamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Amerika bankalarındaki mevduatı dondurarak kendilerine verilmeyen bu ülkeler, benzer bir olayın tekrarından korktukları için mevduatlarını Amerikan bankalarından çektiler. Bu ülkelerin dolarlarını Londra'daki Moscow Norond, ve Paris'teki Banque Commerciale Pour L'Europe Nord bankalarına yatırarak ticarî işlemlerini bunlarla yapmaları üzerine europiyasının nüvesi oluşmaya başlamıştır (23).

Diğer Avrupa bankalarının da bu gelişimi izlemesi sonucu özellikle kısa süreli borçlanmaların gerçekleştiği bir uluslararası para piyasası doğmuş ve bu piyasa "Euro-Dollar Piyasası" olarak adlandırılmıştır (24).

Dünyanın II. Dünya Savaşı'ndan sonraki rezerv ve anahtar para olarak üstün pozisyonu aynı zamanda eurodolar piyasasının büyümesine yardım etmiştir. Uluslararası genel

(23) Daha geniş bilgi için bkz.: Esen, op.cit., s.53.

İhsan Ersan, Euro-pazarlar ve Türkiye, İ.Ü. İşletme Fakültesi Finans ve Finansal Kurumlar Yönetimi Enstitüsü Yayını No:2, İstanbul, 1979.

(24) Niyazi Berk, Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkileri, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Bankacılık Araştırmaları Dizisi, No:4, Ankara, 1986, s.38.

Kabul gören Amerikan Doları, 1944'te Bretton-Woods sistemiyle, başka hiçbir paranın üstlenemeyeceği fonksiyonları üzerine almıştı. Uluslararası para piyasasında, sadece Amerikan parasının değeri altına bağlanmış, diğer ülkeler ise kurlarını doların altın değerine göre tesbit etmişlerdir(25).

b) Eurodolar Piyasasının Yapısı ve Uluslararası Bankalar

Eurodolar piyasası birinci plânda telefon ve/veya teleks üzerine kurulmuş bankalararası bir piyasadır. Fakat bu piyasada bankalar yanında finansman şirketleri ve döviz tacirleri, uzmanlaşmış diğer kurumlar faaliyette bulunmaktadır.

Eurobankaların açtıkları kredilerin kaynağının önemli bir bölümünü bankalararası mevduat oluşturmaktadır. Londra'da bu mevduata ödenen faiz oranı LIBOR olarak adlandırılmaktadır. Çeşitli finansal merkezlerde bu oran değişmektedir. Son yıllarda Orta ve Uzakdoğuda yeni finansal merkezlerin önem kazanmaları SIBOR ve KIBOR kavramlarını gündeme getirmiştir. SIBOR Uzakdoğu'da önemli bir finansal merkez olan Singapur'da, KIBOR ise Ortaçdoğuda'da canlı bir merkez olan Kuveyt'de bankalararası mevduata ödenen faiz oranıdır.

(25) G.C. Turan, op.cit., s.174-175.

Bankaların eurocurrency piyasalarındaki rolünü anlayabilmek, bu piyasadaki faiz oranlarının yapısını anlamaya bağlıdır. Ulusal piyasalarda merkez bankalarının ve diğer düzenlemelerin etkisi dolayısıyla, her iki piyasadaki faiz oranları arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Serbest piyasalarda geçerli olan, arz ve talebin fiyat üzerindeki etkileri bu piyasada da söz konusudur.

Mevduat ve kredilerin vadeleri genellikle bir hafta ile üç ay arasında değişmektedir.

Bu piyasalarda yapılan işlemler iki genel grupta toplanabilir: Toptan (wholesale) ve perakende (retail) bankacılık işlemleri. Birincisi, banka olmayan büyük firmalarla ticarî bankalar arasındaki plasmanlarla ilgilidir. İkincisi ise, daha küçük firmalar, Doğu Avrupa Ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerle bankalar arasındaki plasmanlarla ilgilidir.

Ulusal bankacılık sistemleriyle bu piyasadaki uluslararası bankacılık işlemlerinin uyuşması işlemlerde kolaylık sağlamıştır. Eurodolar piyasası aşağıda gösterilen dört özelliği nedeniyle ulusal ve uluslararası bankacılığın kaynaşmasını sağlamıştır (26):

a) Piyasanın genişliğinin bütün dünyadaki ödünç alan ve verenleri cezbetmesi.

(26) Esen, op.cit., s.57-58.

b) Çeşitli ülkelerdeki kredi ve mevduat şart ve karakteristiklerine benzer özellikler taşıması.

c) Çeşitli piyasalardaki faiz yapılarına benzer bir faiz yapısının olması.

d) Sunulan önemli bankacılık hizmetlerindeki benzerlikler.

Eurodolar piyasası herhangi bir merkezî bankanın veya otoritenin düzenlemesine tabi değildir. Sadece kendi kuralları ve çok düşük düzeyde mevduat karşılıkları vardır. Mevduat toplamak için ödenen faiz oranlarında LIBOR'a uyulmakla birlikte tam bir serbesti bulunmaktadır. Eurodolar piyasasındaki bu serbesti ve piyasanın geniş olanaklarının doğurduğu çekicilik Amerika bankalarının fonlarının kendi deniz aşırı şubelerine yönelmesine neden olmuştur.

Eurocurrency piyasalar, bankalara işlemlerini farklılaştırma ve daha esnek bir şekilde faaliyette bulunma olanağı sağlamaktadır. Bankalar, bankalararası piyasayı kullanarak mevduat tabanını genişletebilmektedir. Böyle bir fırsat, bankaların müşterilerine uygun şartlarda kredi sunmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, bankaların bu piyasalarda yabancı para cinsinden belirlenmiş mevduat ve kredilerle ilgilenmelerinin iki nedeni olduğu kabul edilebilir: a) Spread ve arbitraj olanağı sağlayan para piyasası işlemlerinden faydalanmak ve b) müşterileri olan firmalara hizmet etmek. Neticede, ölçük ekonomilerinden faydalanan eurobankalar, kârlarını arttırabilmektedirler.

c) Euromerkezler

Bir dizi euromerkez bulunmasına rağmen, en çok kullanılan bankalararası piyasa Londra ve New York piyasalarıdır. Bankalararası piyasalardan borçlanırken ya da bu piyasalara fon aktarırken kullanılan faiz oranlarının, Londra ve New York'daki bankalararası piyasalarda geçerli oranlarda (LIBOR veya NIBOR) bağlı olması bu piyasaların önemini göstermektedir.

Bankalar açısından son derece önemli olan euromerkezlerin tanımı ve unsurları literatürde tam açıklığa kavuşturulamamakla beraber, bir euromerkezin temel özellikler şunlardır: Bu merkezlerde tüm eurocurrency'lerle işlem yapılabilir. Ulusal finansal merkezlerdekine benzeyen vergiler, döviz kontrolleri, karşılık oranları ve bankacılık işlemlerine veya faaliyetlerine ilişkin herhangi bir düzenleme söz konusu değildir. Tamamen olmasa bile, bu merkezler özellikle yabancı müşterilerle bağlantıların kurulduğu yerlerdir.

Başlıca euromerkezler: Londra, Zürih, Frankfurt, Lüksemburg, Paris, Amsterdam, Brüksel, Milano gibi merkezlerden oluşan Avrupa merkezleri; New York, Toronto, Chicago, Los Angeles, ve diğerlerinden oluşan Amerika ve Kuzey Amerika merkezleri; Singapur, Hong Kong ve Tokyo'dan oluşan Uzakdoğu ve Asya merkezleri; Beyrut, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden oluşan Ortadoğu merkezleri ve Nassau-Bahama,

Cayman Adaları ve Panama'dan oluşan Karayip merkezleri. Bu merkezlerin yapıları, kurumları, fonksiyonları ve denetim şekilleri ise birbirinden farklıdır.

2. Eurobond Piyasası

Eurobond, euromerkezlerden çıkarılan ve plase edilen, eurocurrency cinsinden belirlenmiş tahvillerdir. Bu piyasada yatırımcının çıkardığı tahviller kendi ülke parası dışındaki paralarla işlem görür.

a) Eurobond Piyasasının Doğuşu ve Gelişimi

Eurobond piyasası 1957'den, özellikle de Amerika'nın Faiz Eşitleme Vergisi'ni koyduğu 1963'den sonra büyük gelişme göstermiştir. Anılan vergi Amerika piyasasını yabancılara kapamış, New York'un yabancı tahvil piyasasındaki gelişmesini olumsuz etkileyerek dağınık Avrupa piyasalarının toparlanmasını sağlamıştır. Tahvil almak isteyenler Amerikan tahvil piyasasından daha küçük olan ancak bu sırada Avrupa'da en önemli piyasa durumundaki Alman tahvil piyasasına yöneltiler. Bu yöneliş Eurobond piyasasının oluşmasının başlangıcıdır (27). Bir taraftan, ulusal piyasalardan borçlanmak isteyen yabancı yatırımların varlığı, diğer taraftan özellikle kontrollerden uzak piyasalarda tahvillere yatırı-

(27) Ibid., s.59.

labilecek eurofonların varlığı, bu piyasanın hızlı bir şekilde genişlemesine neden olmuştur. Bu piyasada en aktif bankalar ise İsviçre ve Alman Bankaları'dır.

b) Eurobond Piyasasının Özellikleri

Eurobond piyasası, uzun vadeli tahvillerin satıldığı ve bu satışların genellikle tahvili ihrac edenin ulusal parası dışında piyasada egemen olan para birimi ile yapıldığı dünya çapında bir piyasadır. Bu piyasada yer alanların en önemlisi ve mekanizmanın çalışmasını sağlayan unsur uluslararası bankalardır. Uluslararası alanın çeşitliliği ve farklılığı tahvil ihracında çok sayıda banka ve mali kuruluşun işbirliği yapmasını gerekli kılmıştır (28).

Eurobond'lara yatırım yapanlar uluslararası düzeyde son derece farklılaştığından, tahvillerin ihracı ve satışı Avrupa ve diğer bölgelerdeki bir dizi banka ve finansal kurumun ortak çabalarını zorunlu kılmaktadır. Piyasanın yapısını ve işleyişini açıklamak için, bu bankaların değişik düzeydeki faaliyetlerini ele almak gerekir. Bankalar bu piyasada iki düzeyde faaliyette bulunmaktadırlar: 1) Eurobond'un ihracatını gerçekleştiren sindikasyonun yöneticisi olarak (managing syndicate) ve 2) bu sindikasyon aracılığıyla yayın-

(28) Ibid., s.60.

lanan eurobondlara ihraç güvencesi sağlayıcı olarak (underwriting syndicate) (29).

Eurobond piyasası kredi değerliliği yüksek borçlulara açık bir piyasadır. Bu olgunun temel nedeni piyasadaki yatırımcıların büyük ölçüde bireylerden oluşmasıdır. Bireysel yatırımcılar doğal olarak yatırımları için riskten kaçınmaya amaçlamaktadırlar. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin piyasada başarı şansları oldukça sınırlıdır (30).

Eurobond piyasasında hiçbir yasal daha doğrusu hükümet düzenlemesi söz konusu değildir. Bu piyasa tamamen Uluslararası Tahvil Satıcıları Birliği (Association of International Bond Dealers)'in düzenlemelerine ve uluslararası bankerlerin kararlarına dayanmaktadır. Bu piyasa yatırımcılar için de, buradan elde edilen gelirlerin vergiden muaf olması, gizlilik ve emniyet bakımından çekici bir piyasa özelliğini taşımaktadır.

Eurodolar ve Eurobond piyasaları etkin ve iyi örgütlenmiş uluslararası bankacılık şebekesine dayanmaktadır. Bu iyi piyasa uluslararası bankacılık fonksiyonlarının ayrılmaz bir parçasıdır (31).

(29) Ian H. Giddy, "The Blossoming of the Eurobond Market", The Columbia Journal of World Business, 1975, s.68-69.

(30) İhsan Ersan, "Euro-Pazarlar ve Türkiye", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:12,1979, s.68.

(31) Esen, op.cit., s.61-62.

D. ULUSLARARASI BANKACILIK ORGANİZASYONU

1. Organizasyon Yapısının Seçimini Etkileyen Faktörler

Uluslararası bankalar faaliyetlerini değişik düzeydeki organizasyon yapıları içinde sürdürmektedirler. Bir bankanın uluslararası organizasyon şeklini ve yapısını, bankanın stratejisi, büyüklüğü, uluslararası işlerinin özelliği ve bankanın ana ülkesine ilişkin koşullar belirlemektedir. Ayrıca ülkeler arası karşılıklı ilişkiler önemli bir rol oynamaktadır. Gidilen ülkenin (host country) bankacılık düzenlemeleri organizasyon yapısının seçimini etkilemektedir. Bankacılık, hemen hemen her ülkede diğer sektörlerle nazaran daha fazla yasal düzenlemeye tabi tutulmaktadır. Bu nedenle bankaların uluslararası faaliyetleri de bu kısıtlamalardan soyutlanamamaktadır.

Genellikle yabancı bankaların ulusal bankacılık piyasalarına girişi sınırlı kalmaktadır. Hangi tür bankacılık biriminin kurulacağı ve bu birimlerin hangi faaliyetlerde bulunacağı ev sahibi ülkelerin, yabancı bankalara karşı olan tutumuna bağlıdır (32).

Yurt dışı organizasyon yapısının kurulması, muhbir banka sisteminin oluşturulması, temsilciliklerin açılması, şubeler ve bağlı kuruluşlarla mümkündür. Bu bağımsız

(32) Robert Z. Aliber, "International Banking: Growth and Regulation", Columbia Journal of World Business, Winter, 1975, s.9.

birimlerin yanısıra son zamanlarda gittikçe yaygınlaşan Joint-Venture (ortak girişim) ve banka konsorsiyumları da (gruplaşmalar) aynı amaca hizmet etmektedirler.

2. Bankaların Yabancı Ülkelerdeki Varlık Şekilleri

a) Muhabir Banka İlişkileri (Correspondent Bank Connections)

Yurt dışı faaliyetlerin en basit ve en fazla görülen şekli muhabir banka ilişkileridir. Muhabir banka ilişkisi, iki banka arasındaki cari hesap ilişkisini ifade etmektedir. Burada yurt dışında yerleşik bir banka, kurumun oradaki çıkarlarını koruması ile görevlendirilmektedir. Bir banka, işlemlerinin veya faaliyetlerinin nisbeten az olduğu ülkelerde, belirlenmiş bazı işlemleri yapmada kendi ajansı olarak faaliyette bulunması için yerel bir bankayla bağlantı kurabilmektedir. Böyle bir durumda, yerel yabancı banka "muhabir banka" olarak adlandırılmaktadır. Muhabir bankacılığın temel varlık nedenini, bir bankanın yurt dışı bankacılık işlemlerini etkin yürütmesi için yurt dışında örgütlenecek bir büyüklüğe ulaşmamış olması nedeniyle, bu işlemleri yurt dışındaki bir bankaya yaptırması oluşturmaktadır. Bu yöntem, örgütsel gelişme olanağı bulunmayan bir bankanın müşterilerine uluslararası hizmet sağlamanın en ucuz yoludur. Muhabir banka ilişkisinin yararı, büyük bir organizasyona gerek duyulmadan, az bir maliyetle, kısa

zamanda bütün ülkelerde çok sayıda banka tarafından işlemlerin yapılabilmesidir. Ayrıca yabancı bankaların faaliyetlerine izin vermeyen ülkelerde de bu bağlantı sağlanabilmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası bankacılığın gelişmesine paralel olarak muhabir banka ilişkileri de çok gelişmiştir. Elektronik fon transferi, bilgi-işlem ve telekomünikasyon da bu gelişmede etkili olmuştur.

Tipik muhabirlik ilişkisi, iki banka arasındaki hesap ilişkilerinin dengelenmesinden ibarettir. Bununla beraber, bu ilişkiler çek veya poliçelerin kabulü, kredi mektuplarının kullanımı, kıymetli evrak alım-satımı, nakit yönetimi hizmetleri, genel danışmanlık hizmetleri ve değişik vasıtalarla fon transferini sağlayacak şekilde genişletilebilir. Diğer yandan, muhabir banka, diğer bankanın müşterilerinin yerel firmalarla ilişki kurmasını sağlayabilir, ülkesinin ekonomik ve politik yapısına ait bilgi aktarabilir, müşterilerle resmi kurumlar arasında ilişkilerin kurulmasına yardımcı olabilir ve istenildiğinde yerel firmalarla ilgili kredi değerlendirmesi yapabilir.

Muhabir banka ilişkisinin geleneksel tipi, dıştaki işlerin genişlemesinden dolayı bankaların büyümesi ile önemi kaybetmiştir. Normal olarak dış ticarettten dolayı artan ödeme akımlarının gerçekleştirilmesi, ülke bankaları tarafından faaliyette bulunan kurumların açılmasından sonra bile muhabir banka ilişkisi vasıtasıyla büyük ölçüde yapıl-

maktaydı. Ancak muhabir banka ilişkisi, örneğin ortaklık veya dış şube şeklinde bir doğrudan dış yatırımı temsil etmektedir (33). Muhabir banka ilişkileri günümüzde de, yurt dışı kredi akımlarının yaygınlaştırılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu bağlantılar uygulamada yurt dışı faaliyetlere açılmada ilk adım olarak görülmektedir (34).

b) Temsilcilik Bürosu (Representative Office)

Temsilcilik bürosu, bir bankanın yabancı bir ülkede kendisini temsil etme amacına yönelik bir ya da daha fazla kişiden oluşan bankacılık kurumudur.

Temsilcilik bürosu bir bankanın yabancı bir ülkede düşük maliyet ve düşük risk ile çalışmasının bir yöntemidir. Bir temsilcilik bürosu küçük bir ofis ve az sayıda personelden oluşur. Temsilcilik büroları, mevduat kabulü ve kredi açma gibi aktif bankacılık faaliyetleri ile uğraşmazlar (35).

Yurt dışında özel bankacılık işlemlerini yürütmeye yetkili olmayan temsilcilikler, yurt dışı birimlerin etkinlik sınıflamasının en alt basamağında yer alırlar. Bu tür kuruluşlar, muhabir banka bağlantılarının uluslararası

(33) Berk, op.cit., s.68.

(34) Steuber, op.cit., s.6.

(35) Ali İhsan Karacan, "Uluslararası Bankacılık Organizasyonu" Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Sayı:71, 1985, s.23.

ağının tamamlanması ve derinleştirilmesi yanında ayrıca müşterilerle ilişkilere geçilmesi ve yeni kredi ilişkilerinin kurulmasına hizmet ederler. Aynı zamanda ulusal merkezleri ve potansiyel müşteriler için danışma bürosu işlevini görürler (36).

Temsilcilik bürosu, ülke dışındaki girişimler ile bağlantı noktası gibi hizmet görür, yeni iş ilişkilerinin kurulmasını kolaylaştırır ve danışmanlık yapabilir (37). Temsilcilikler, müşterilerinin yurt dışı doğrudan yatırımları için, dış pazarlardaki bilgi eksikliğini gidererek şekilde danışmanlık hizmetini görmektedirler.

Temsilcilikler, yabancı ticari bankaların varlığını sınırlayan Japonya veya yasaklayan Suudi Arabistan ve Hindistan gibi ülkelere girmek için çok faydalı olmaktadır (38). Yabancı ülkelerdeki yasal düzenlemelerle diğer bankacılık faaliyet türlerine izin verilmemesi veya belirli iş alanlarıyla sınırlandırılması durumunda temsilcilik bürolarının ülke ekonomisine önemli katkıları bulunmaktadır.

Bütün bunlara ilaveten, temsilcilik bürosunun varlığı, eğer ileriki tarihlerde şube açılması planlanıyorsa çok faydalı olmaktadır.

(36) Berk, op.cit., s.68.

(37) Steuber, op.cit., s.6.

(38) Ed.Roussakis, op.cit., s.23

c) Şube (Branch)

Şube, bir yabancı ülkede aktif olarak faaliyette bulunmanın klasik bir yoludur. Subeler genellikle mevduat kabul eder, kredi verir ve diğer aktif bankacılık hizmetleri ile uğraşırlar. Yani bütünüyle banka işlemleri yapmaya yetkilidirler.

Dış şubeler, örgütsel anlamda bankanın ayrılmaz bir unsuru olarak yasal kimliklerine sahip değildirler (39). Yabancı ülkedeki şube Genel Müdürlüğünün yasal ve fonksiyonel bir uzantısı olarak uğraşmada bulunur ve ayrı bir tüzel kişi değildir. Şube faaliyette bulunduğu ülkenin düzenlemeleri uyarınca gereken kayıtları tutar, ancak hukuki anlamda kendi aktif ve pasiflerine sahip değildir (40).

Yurt dışında yerleşik müşteriler için finansal işlemleri doğrudan kendi bankalarının yurt dışı şubeleri aracılığı ile yaygınlaştırmanın üstünlüğü, hızlı karar yeteneği ve hizmet verilirken izlenen merci sayısının azlığından kaynaklanmaktadır. Şubeler, işletme yönetimini doğrudan etkileme olanağı, banka genel merkezinin hedeflerini en etkin gerçekleştirebilme ve onun çıkarlarını koruyabilme yeteneğine sahiptir. Böylece yurt dışı şubeler uluslararası pazarlarda fon derleme ve/veya fon kullanmada etkin bir araç olarak görülmektedir (41).

(39) Steuber, op.cit., s.6.

(40) Karacan, op.cit., s.23.

(41) Berk, op.cit., s.70.

Şubelerin faaliyet alanını, faaliyette buldukları ülkenin yasal düzenlemeleri belirlemektedir. Bu nedenle şubelerin faaliyet sınırları da ülkeden ülkeye değişmektedir ve bazı ülkelerde şubelerin tüm bankacılık faaliyetlerini yapmaları mümkün olmayabilmektedir.

d) İştirakler (Participations)

İştirakler, bankaların örgütsel alanda ortaklaşa temsilini ifade etmektedir. Yurt dışı iştirakleri ya yurt dışında mevcut, hukuken bağımsız kredi ve finansman kurumlarının paylarının devralınması ile ya da yurt dışındaki ortaklarla birlikte ortaklık oluşturulmasıyla ortaya çıkmaktadır (42).

Yabancı bir ülkede herhangi bir bankanın sermayesinde belirli oranda, genellikle yönetimi ele geçirebilecek bir oranda, iştirak ederek veya diğer bankalarla ortaklaşa iştirak halinde bir banka kurulabilir (43).

Dış ülkelerdeki iştirak veya kanun bağımsız kredi veya finans kurumu, bir bankanın hizmetlerinin genişlemesine kredi pozisyonunu düzeltmesine olanak verir. İhtisas kurumlarında iştiraklerin iktisabı, banka hizmetlerini çeşitlendirmeye uygundur (44).

(42) Ibit., s.70.

(43) Özcan Ertuna, Finansal Kurumlar, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1982, s.101.

(44) Steuber, op.cit., s.6.

tedirler. Konsorsiyum bankalar çoğunlukla mali merkezlerde yerleşerek faaliyetlerini uluslararası para-kredi piyasalarında sürdürmektedirler.

Talep edilen kredi miktarının bankanın finansal gücünü aşması, konsorsiyum bankalarının varlık nedenini teşkil etmektedir. Konsorsiyum bankalar temelde büyük boyutlardaki kredi işlemlerini gerçekleştirmek için ve genellikle de geçici olarak kurulmaktadır.

Bankalar konsorsiyumunda her banka kendi adı altında faaliyetine devam eder. Bankalar belirli bir kredi işlemini finanse etmek için biraraya gelmektedirler ve işlem bitince dağılmaktadırlar.

Konsorsiyum oluşturma, birçok küçük ve orta büyüklükteki banka için en avantajlı olan yoldur. Gerçekten de yayılma yolunda başka ortaklarla beraber gitmek, birçok bankaya üstünlük sağlamaktadır. Ortaya çıkan maliyetler farklı ortaklar arasında dağıtılabilmektedir. Gelirin bölüşümü sorunu, bu yeni kuruluş türünün yaygınlaşmasını pek az etkileyebilmekte, başka deyişle finansal pazarların hızlı büyümesi ortakların yeterli bir kâr payı almalarına olanak vermektedir (46).

(46) The Banker, July 1970, s.688.

g) Joint-Venture

Joint-Venture, bağımsız ve genellikle farklı uluslardan olan iki veya daha fazla ortak tarafından oluşturulan kuruluşu ifade etmektedir. Ortaklar genellikle bankalar olmakla beraber, banka dışı kuruluşların katıldığı Joint-Venture'ler de söz konusu olabilmektedir.

Joint-Venture'in bankalar konsorsiyumundan farkı, ayrı bir hukukî kişiliğe ve sürekliliğe sahip olmasıdır. Joint-Venture'in temel amacı, ortak bir amacı gerçekleştirmek için pay sahibi bankaların yönetim ve sermaye kaynaklarından yararlanmaktır.

Joint-Venture kuruluşunun ardında ilk sırada maliyet ve risk düşünceleri yatmaktadır. Yeni pazarların kazanılması çoğu kez büyük maliyetlere ve önceden kestirilemeyen risklere bağlıdır. Ancak ortak banka sayısının artması, bu riskleri bölüşmeye olanak sağlamaktadır. Alanların kiralanması, donanımı ve ortaya çıkan diğer maliyetler iştirak yoluyla karşılanmakta, bu da bankaların maliyetlerini azaltmaktadır (47).

En büyük ve en önemli Joint-Venture girişimlerinin temel fonksiyonu eurodolar piyasasında orta ve uzun vadeli kredilerin sağlanmasını içine alır. Ayrıca Joint-Venture'ler,

(47) Berk, op.cit., s.73.

kısa vadeli para piyasası işlemlerini kapsayan diğer eurodolar işlemlerini de yaparlar. Joint-Venture'lardan bazılarını diğer normal bankacılık işlemlerini de bütünüyle yapabilirler (48).

h) "Offshore Bankacılık Birimleri"

II. Dünya Savaşı Sonrası dönemde, finansal piyasalarda ortaya çıkan önemli bir gelişme de, offshore bankacılık merkezlerinin hızlı bir şekilde yayılmasıdır. Bu bankacılık birimlerinin temel fonksiyonu, farklı özellikteki maddelerden mevduat toplayıp, bu fonları yine farklı özellikteki diğer kişiler için yeniden kredilendirme sürecine sokmasıdır. Bu bankacılık birimleri genellikle, değişik Avrupa para birimleriyle belirlenmiş fonlarla ilgilenmektedir. Offshore bankacılık işlemlerinin en önemli özelliği, dünya ticaret ve finansmanı ile ilgili olması ve bu işlemlerin yapıldığı ülke ekonomisinin bir parçası olmamasıdır.

Offshore bankacılık birimleri, yasal düzenlemelerin nisbeten az olduğu offshore merkezlerde faaliyet gösterdiklerinden, uluslararası ticaret ve sermaye akımlarının ve döviz değişiminin serbest ve etkin bir şekilde sağlanmasında önemli rol oynamaktadırlar.

(48) Steuber, op.cit., s.8.

E. BANKALARIN ULUSLARARASILAŞMASININ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ACISINDAN ÖNEMİ

Uluslararası malî piyasalarla gelişmekte olan ülkelerin entegrasyonu, uluslararası bankacılık faaliyetlerindeki bağlantılar yoluyla sağlanmaktadır. Bu bağlantılar da banka içi ve bankalar arası fon akımlarına dayanmaktadır. Bu akımlar ise uluslararası bankacılığın organizasyon yapısını oluşturan bir dizi bankacılık birimince gerçekleştirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, yabancı bankalar bu konuda temel bir fonksiyon üstlenmektedirler. Bu fonksiyon, gelişmekte olan ülkelerde şube, temsilcilik, yan kuruluş vb. faaliyet birimi olan yabancı bankalar tarafından yerine getirilmektedir.

Bankaların uluslararasılaşması gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sisteminin modernizasyonuna ve dışa açılmasına yardımcı olmaktadır.

Uluslararası bankalar genellikle dünyada bankacılık alanında geliştirilmiş en son teknikleri kullanan, en yeni hizmetleri veren bankalardır. Bunlar gittikleri ülkelerde genellikle daha eski yöntemlerle çalışan bankalara örnek olur; onları modernizasyon, rasyonalizasyon, otomasyon çalışmalarını yapmaya hizmetlerini çeşitlendirmeye zorlarlar. Böylece ulusal bankacılık da etkinlik kazanır ve dış piyasalara açılabilir duruma gelir (49).

(49) Töre, op.cit., s.6.

Bu modernizasyon ve dışa açılmanın şekli ve derecesi, ulusal bankaların yapısına, parasal otoritelerin davranışlarına ve bankaların faaliyet göstermek zorunda kaldıkları yasal çerçeveye göre ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir.

Yabancı bankalar, önemli finansal merkezlerle bağlantı içinde olduklarından, uluslararası sermaye piyasalarına girişi kolaylaştırabilmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerin fon talebi yabancı bankalarca karşılandığından bu bankalar uluslararası malî piyasalarla doğrudan bağlantı sağlayabilmektedirler.

Ev sahibi ülkeler, yabancı bankalardan ülkeye yabancı sermaye girişini arttırmalarını, yatırımları çeşitli şekillerde finanse ederek teşvik etmelerini, uluslararası ticareti geliştirmelerini, yabancı doğrudan yatırımlara yardımcı olmalarını, bankacılık teknolojisi ve know-how sağlayarak bankacılığın modernizasyonuna katkıda bulunmalarını, tasarrufların teşvikini, uluslararası ve/veya bölgesel finansman faaliyetlerinin geliştirilmesini beklemektedirler (50).

Yabancı bankalar ölçek ekonomilerinden yararlanmaları, farklılaştırma ve riski yayma özellikleri ve uluslararası

(50) D.C. et Charles and, A. Michalet, International Banks and Financial Markets in Developing Countries, OECD Publication, 1984, s.87-88.

finansal merkezlerle doğrudan bağlantıları dolayısıyla bir maliyet avantajına sahip bulunmaktadırlar. En son kredi araçları ve teknolojisini kullanan yabancı bankalar rekabeti artırma yoluyla gittikleri ülkenin ulusal bankacılık sisteminin yapısını değiştirmektedirler. Bankacılık kesimindeki rekabetin artışı ise teorik olarak marjinal bankaların piyasadan çekilmesine ya da sunulan hizmetlerin kalitesindeki artışa neden olmaktadır. Bu süreç, tasfiye, birleşme veya yabancı bankalarla ortaklığa yol açacağından, dolaylı yoldan da olsa yabancı bankalar ev sahibi ülkenin yasal çerçevesini de etkilemektedirler.

Yabancı bankaların yarattığı rekabetçi ortam aynı zamanda ulusal bankacılık sisteminde de bir takım değişikliklere neden olmaktadır. Örneğin kredi hacmi ve dağılımındaki değişiklikler, kredilendirme yolu ile gelirin yeniden dağılımı ve uluslararası bankacılık anlayışının yaygınlaşması gibi.

Bütün bu anlattıklarımıza yabancı bankaların ev sahibi ülkede kaliteli eleman yetiştirici bir ortam yarattıklarını da ilave-etmeliyiz.

B Ö L Ü M III

TÜRK BANKACILIĞININ DIŞA AÇILMASI

A. YABANCI BANKALARIN FAALİYETLERİ

Türkiye'de yabancı bankacılık olgusu, ulusal bankacılıktan daha uzun bir geçmişe sahiptir. I. Bölümde ele aldığımız gibi Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde büyük bir yabancı banka akını olmuş ve borçlanma bankacılığı olarak nitelenebilecek bir dönem yaşanmıştır.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde faaliyet göstermeye başlayan yabancı bankalar, dönemin istikrarsızlıklarının yarattığı parasal sorunlardan kazanç sağlama, yabancı yatırımları finanse etme veya azınlıklara hizmet götürme amacını ön plânda tutmuştur. Kısa dönemde aşırı kâr amacına büyük önem veren yabancı bankalar, Osmanlı Devletinin iktisadî yapısına katkıda bulunmak bir yana toplanan ulusal tasarrufların çok küçük bir kısmını ülke sınırları içinde plâse etmişlerdir (1). Bu gelişim ulusal bankacılık sistemi-

(1) İlker Parasız, op.cit., s.20.

nin kurulması gerekliliğini bütün çaplaklığıyla ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ulusal bankacılık dönemi başlamış ve yabancı banka sayısının hızla azaldığı görülmüştür. Fakat bu dönem dışa kapalı bir ekonomik yapının uzantısı olarak, ulusal bankacılığımızın da dışa kapalı bir şekilde, kendi kabuğu içinde geliştiği bir dönem olmuştur. Bu durum ise, aynı zamanda Türk Bankacılığının çeşitli sorunlarla beraber gelişimini sağlayan bir sürece yol açmıştır.

24 Ocak 1980 tarihinde alınan bir dizi kararlar beraber, ülkemiz içe dönük bir ekonomik politika izlemekten vazgeçerek dışa dönük bir ekonomik politika izlemeye başlamıştır. Ülkemizin içe dönük bir ekonomi politika izlemekten vazgeçerek dış dünyaya açılması ise, Türkiye'yi yabancı bankalar açısından aranılan bir ülke haline getirmiştir (2). Türk siyasi ve ekonomik hayatının istikrar kazanması, dış ticaretinin önemli sıçramalarla kısa sürede belirli boyutlara gelmesi yabancı bankaların Türk dış ticaretinin finansmanına ilgilerini uyandırmıştır (3). Türkiye'nin bu dönemde gösterdiği gelişmeler, yabancı bankaların Türkiye'yi kârlı bir faaliyet alanı olarak görmelerine ve yabancı bankaların şu-

(2) Turgut Turhan, "Yabancı Bankaların Türkiye'de Şube Açarak Faaliyete Geçmeleri", Mali Sorunlara Çözüm Dergisi, Mart 1985, s.95.

(3) Metin Berk, "Yabancı Bankalar Türk Bankalarını Verimli ve Pazara Uygun Çalışma Koşullarına Yöneltti", Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Sayı: 78, 1985, s.9.

be açmalarına veya şube açma taleplerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Ulusal bankaların kurulmasına dahi izin verilmeyen uzun bir aradan sonra yabancı bankaların şube düzeyinde faaliyet göstermeye başlamaları, Türk Bankacılığı açısından yeni bir dönemi başlatmıştır (4). Bu gelişmelere paralel olarak bankacılık sektörü Türkiye'nin dış dünya ile entegrasyonunda en önemli sektör haline gelmiştir.

Halen Türkiye'de şube faaliyetlerine izin verilen yabancı bankalar ve geldikleri yıllar Tablo 5'de gösterilmektedir.

TABLO:5

1986 Sonu İtibariyle Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Bankalar

Bankalar	Yıl
Arap-Türk Bankası A.Ş.	1977
Bank Mollat	1982
Bank of Bahrain and Kuwait B.S.C.	1986
Bank of Credit and Commerce International	1982
Banko di Roma	1911
Banque Indosuez	1986
Chemical Mitsui Bank	1985
Citibank	1981
Habib Bank Limited	1983
Holantse Bank-Uni. N.V.	1921
Manufacturers Hanover Trust Company	1984
Osmanlı Bankası A.Ş.	1865
Saudi American Bank	1985
Standard Chartered Bank	1986
The Chase Manhattan Bank N.A.	1984
The First National Bank of Boston	1984
Türk Bankası Limited	1982

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1986 Bilânço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1986, s.13-17

(4) Parasız, op.cit., s.20.

Tablo 6'dan da görülebileceği gibi, 1980 yılı sonrasında yabancı bankaların Türk bankacılık sistemi içindeki payı önemli ölçüde artmıştır.

TABLO: 6

1980 Sonrası Dönemde Yabancı Bankaların Türk Banka Sistemi İçindeki Payı

Yıllar	Ulusal Banka	Yabancı Banka	Toplam Banka	Nisbi Ağırlık (%)
1980	40	5	45	11.1
1981	40	7	47	14.9
1982	40	10	50	20.0
1983	34	10	44	22.7
1984	35	13	48	27.1
1985	37	18	55	32.7
1986	33	17	50	34.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1980-1986 Sonu, Bilânço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilât, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1980-86.

Ayrıca yabancı bankalar şube açmanın yanısıra Türk Bankalarında hisse sahibi olmayı istemekte ve Türk bankaları da yabancılarla ortak banka kurma girişimlerinde bulunmaktadır.

1. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Geliş Nedenleri

a) Hukuki Nedenler

Yabancı bankaların bir ülkeye gelişinde en önemli faktörlerden biri yürürlükte bulunan mevzuattır. Çünkü hukuki sınırlamalar yabancı bankaların ülke içine girmesine engel olabilmektedir.

Türkiye'de 1980'den önceki dönemde yasal sınırlamalar yeni ulusal bankalara dahi izin vermemekteydi. Ulusal bankalar için bile sektöre giriş-çıkış çok zordu. Fakat 24 Ocak 1980 tarihli ve 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi'nde yabancı bankaların şube açabilecekleri açıkça belirtilmiş ve izni verecek makam Bakanlar Kurulu olarak belirlenmiştir. 25.1.1980 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan kararnamenin 5. maddesi şöyledir:

"Türkiye'de kurulu veya kurulacak bankalara yabancı sermaye iştirakleri ve yabancı bankaların Türkiye'de şube açabilmesi ile ilgili talepler Yabancı Sermaye Dairesince yapılır. Bu talepler Yabancı Sermaye Dairesince incelenir ve Maliye ve Ticaret Bakanlarının görüşü alınarak Bakanlar Kurulunun tasvibine sunulur".

Bu düzenlemeyle 1980'li yıllarda, yabancı bankaların Türkiye'de şube açarak faaliyet göstermelerine 6224 sayılı, 1954 tarihli Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile yukarıda anılan kararname ve 22 Temmuz 1983 tarih ve 18112 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 70 Sayılı Bankalar Hakkında Kanun

Hükümünde Kararname çerçevesinde izin verilmiştir. Daha sonra 1 Mayıs 1985 tarih ve 18741 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmıştır.

Yabancı bankaların şube açma, faaliyete geçme prosedürünü en son çıkan 3182 sayılı Bankalar Kanunu'na göre ele almak uygun olacaktır. Böylece, yabancı bankalarla ilgili yasal çerçeve de ele alınmış olacaktır.

Yabancı bir ülkede kurulmuş olup da, Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyete geçmek isteyen yabancı bankaların yerine getirmek zorunda oldukları ilk şart, Bakanlar Kurulu'ndan izin almaktır. 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun kuruluş izni başlığını taşıyan 4. maddesinde, "yabancı ülkelerde kurulmuş bir bankanın Türkiye'de şube açmak için Bakanlar Kurulu'ndan izin alınması şarttır", denilmektedir.

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açma şartları Kanununun 6. maddesinde yer almaktadır. Buna göre:

1. Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankaların,
 - a) Sermayesinin tamamına yabancı bir Devletin sahip olduğu bankalar hariç, uyruğunu taşıdıkları ülke kanunlarına göre anonim ortaklık veya eşiti bir statüye sahip olmaları,
 - b) Türkiye'ye ayrılan ödenmiş sermayelerinin 1 milyar TL'den az olmaması,

- c) Ana sözleşmelerinin bu Kanuna aykırı hükümler taşıması,
- d) Kuruldukları veya faaliyette buldukları ülkelerde mevzuata aykırı hareketlerinden dolayı mevduat kabul veya bankacılık işlemleri ile uğraşmaktan men edilmiş olmaları,
- e) Yönetim merkezi müdürü ile şube müdürlerinin veya bunların yardımcılarının Türkiye'de mukim veya Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması,
- f) Bakanlar Kurulunca gerekli görülecek diğer şartları taşımaları, şarttır.

2. Türkiye'de şube açan veya açacak olan yabancı bankaların kuruldukları ülkelerde, millî bankaların şube açarak faaliyet göstermek istemeleri halinde, o ülkeler mevzuatına göre tabi olacakları şartlar, bu Kanunun yabancı bankalar için koyduğu şartlardan daha ağır olduğu veya sonradan ağırlaştığı takdirde, Bakanlar Kurulu karşılık olarak ilgili yabancı bankalardan aynı şartları yerine getirmelerini isteyebilir ve bu talebe uymayanların izinlerini iptal edebilir.

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmak için başvuruları ve izin verilme usulleri, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 7. ve 8. maddelerinin ilgili bendlerinde belirtilmiştir. Buna göre:

Türkiye'de şube açmak üzere Müsteşarlığa verilecek başvuru dilekçelerine,

1. Banka kurulmasında,

- a) Kurucuların, Müsteşarlık ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanmış örneğe uygun şekilde ve noter huzurunda düzenleyip imza edecekleri birer beyannamenin,
- b) Ortaklık ana sözleşmesinin,
- c) Bankanın kurulması nedenlerini ayrıntılı olarak gösteren bir raporun,
- d) Müsteşarlık tarafından gerekli görülecek diğer bilgi ve belgelerin,

2. Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmalarında ilgili

ülke resmi makamlarınca onaylı;

- a) Banka ana sözleşmesinin,
- b) Türkiye'de şube açılması nedenlerini ayrıntılı olarak açıklayan bir raporun,
- c) Bankanın son 5 yıla ait bilanço ve kâr-zarar cetveleri ile Müsteşarlıkça istenecek diğer bilgi ve belgelerin, eklenmesi gerekir.

Bu şartlara göre yapılan başvuruları, Müsteşarlık inceledikten sonra izin istemini uygun gördüğü takdirde, başvuru dilekçelerini ekleri ile birlikte Sanayi ve Ticaret Bakanlığına gönderir. İzin istemi Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından da uygun görüldüğü takdirde, Bakanlık izin verilmesini Bakanlar Kurulu'na önerir.

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmalarına izin verilmesi için Bakanlar Kurulu'na yapılacak önerilere, 6224

sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu ve ilgili mevzuata göre yetkili merciin uygun görüşü eklenir.

Verilen izinlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları Resmi Gazete'de yayımlanır, yabancı bankaların Türkiye'de şube açmaları için özel şartlar öngörüldüğü takdirde, bunlar kararlarda gösterilir.

Yabancı ülkelerde kurulan bankaların Türkiye'deki şubeleri, ticaret siciline tescil ve ilan edildikten sonra Türkiye'ye ayrılan öz kaynakları döviz olarak getirilip T.C. Merkez Bankasına satılarak karşılığı ilgili hesaplara geçirildikten sonra Müsteşarlık ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na birer beyanname verirler. 3182 sayılı Kanununun 10. maddesinin 3. ve 4. bendlerine göre beyannamelerde,

- a) Bankanın unvanı ile hangi ülke kanunlarına göre kurulmuş olduğu ve merkezinin bulunduğu yeri,
- b) Türkiye'deki şubelerinin buldukları yerlerle bunların açılma tarihlerini,
- c) Türkiye'deki şubelerine ayırdıkları ve ödedikleri sermaye miktarını,
- d) Uğraştıkları işlem türlerini,
- e) Bankanın hangi tarihte kurulduğunu,
- f) Bankanın sermaye miktarı ile ne kadarının ödenmiş ve ne kadarının henüz ödenmemiş bulunduğunu,
- g) Varsa yedek akçelerinin türleri ve miktarlarını,

Bu yasal çerçeve içinde, uygulama esasları ilgili Bakanlıklarla Yabancı Sermaye Başkanlığının tebliğleriyle düzenlenmektedir. Yabancı bankalar 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Merkez Bankasının tebliğ ve talimatnamelerinin belirlediği çerçeve içinde faaliyette bulunmak zorundadır.

Bunun yanısıra, 55 sayılı karar çerçevesinde, Para ve Kredi Kurulu 5.11.1981 tarihinde yabancı bankaların açacakları şube sayısı ve her şube için gerekli sermaye miktarına sınır getirmiştir. Buna göre, yabancı bankalar İstanbul'da en çok 5 şube, İstanbul dışında ise her ilde bir şube açabilecektir. Diğer yandan, yabancı bankalar ilk şube için en az 6 milyon dolar, daha sonrakiler içinse en az 3 milyon dolar getirmek zorundadır.

b) Ekonomik Nedenler

Yabancı bankaların Türkiye'de faaliyete geçmelerinin ekonomik nedenlerini iki yönlü olarak ele almakta fayda vardır. Birincisi, Türkiye bu bankaların ülke sınırları içindeki faaliyetlerinden çeşitli ekonomik yararlar elde etmeyi ummaktadır. İkincisi ise, yabancı bankaları Türkiye'ye çeken, onları cezbeden ve faaliyette bulunmalarını ekonomik açıdan avantajlı duruma sokan faktörlerdir. Ancak bu iki yön birbirinden ayrı ve bağımsız olarak düşünülmemelidir.

Yabancı bankaların ülke ekonomisine olumlu katkıları şu noktalarda olabilir:

Türkiye 1980 yılından bu yana ihracata dayalı sanayileşme politikasını benimsemiş durumdadır. Türkiye'nin büyümesini ve gelişmesini ihracata bağladığı bir dönemde, ihracatın arttırılması, dış finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi, ihracatın kolaylaştırılması ve dış ticarete uzmanlaşmanın teşvik edilmesi zorunludur (5). Bu nedenle, bu konularda kolaylık sağlayacak olan dünya çapında teşkilat ağı bulunan, uluslararası işlemlerde deneyimli yabancı bankaların faaliyetine izin verilmesi doğal bir gelişimdir.

Yabancı bankaların uluslararası örgütleri sayesinde, yerli firmalara dışa açılma ve yeni pazar olanakları yaratma konusundaki katkıları çok önemlidir. Dünya çapında örgütlenme, ihracatın değişik piyasalara pazarlanmasını kolaylaştırabilir. Böyle bir avantaj etkin bir uluslararası bankacılığa bağlı olmaktadır. Diğer yandan evrensel şube ağı dolaşısıyla, yabancı bankalar ihracatçı ve ithalatçı arasında bir köprü oluşturabilmektedirler. Ayrıca uluslararası bankalar dış ticaretin (ithalat ve ihracat) finansmanına önemli katkılarda bulunabilirler.

Uluslararası bankalar, uluslararası para ve sermaye piyasalarında (euro-currency and euro-bond markets) faaliyet

(5) Erdoğan Karakoyunlu, "Yabancı Bankalar Neden Geliyor", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki, 12.3.1984, s.1.

göstermektedirler. Bu piyasalardaki bağlantıları dolayısıyla, yabancı bankalar büyük ölçüde fon aktarabilirler. Bunun yanında parasal yabancı sermaye akımıyla ilgili bir diğer katkıları da uluslararası para piyasalarından kaynak transfer edebilmeleridir (6). Böylece yerli firmaların (özel ve kamu) uluslararası piyasalara girememiş olmalarından kaynaklanan uluslararası para piyasasından yararlanamama engeli, yabancı bankalar yoluyla kaldırılmış olmaktadır (7).

Öte yandan, yabancı bankalar ülkemizde yatırım yapmak ve ticarî ilişkide bulunmak isteyen yabancı iş adamlarına bilgi ve öneriler sunarak iyi bir rehberlik hizmetini yerine getirebileceklerdir (8). Yabancı bir bankanın Türk ekonomisinde faaliyete başlaması, sunduğu danışmanlık ve yönetim hizmetlerinden dolayı, banka dışı firmaların Türk ekonomisinde yatırıma yönelmesini teşvik edebilir.

Yabancı bankalar, Türk bankacılık sistemine örgütleri ve yönetim biçimleriyle de örnek olacaklardır. Uluslararası bankalar, bankacılık alanında en son teknikleri kullanan ve en yeni hizmetleri verebilen bankalardır. Ulusal bankalarımız da bu yabancı bankalar sayesinde bilgi ve deneyimlerini artırma olanağı bulabileceklerdir. Bu bankaların yöntem ve stratejilerinden yararlanılması (sözelimi bilgisayardan yoğun

(6) Metin Berk, "Sessiz Sedasız Bir Mini Devrim Gerçekleşiyor", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki, 12.3.1984, s.4.

(7) Mustafa Sağcan, "Türkiye'de Yabancı Bankalar", İzmir Ticaret Odası Dergisi, Aralık 1984, s.6.

(8) Ibid., s.6.

bir şekilde yararlanma, etkin bir denetim sistemi ve araştırma-geliştirme) bankalarımızın maliyetlerinde düşüşe yol açabilecekler (9).

Yabancı bankaları Türkiye'ye çeken faktörleri ise şöyle sıralayabiliriz:

Yabancı bankaların Türkiye'de örgütlenme nedenlerinin başında kuşkusuz kâr hedefleri gelmektedir. Bu bankaların yetkilileri kendi çalışma alanlarınının Türk bankalarından farklı olduğunu, temelde belli alanlarda yeni potansiyeller yaratarak kâr etmeyi amaçladıklarını, bunu gerçekleştiremediklerinde Türkiye'deki faaliyetlerine son verebileceklerini belirtmektedirler (10).

Türk ekonomisini yabancı bankalar açısından kârlı hale getiren değişimleri kısaca şu şekilde açıklayabiliriz: GSMH son yıllarda ortalama olarak % 5 oranında artmıştır. 1980 yılına kadar kümülatif olarak 228 milyon dolara ulaşan yabancı yatırımlar (bankacılık da dahil), 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985 yıllarında izin verilen yabancı sermaye miktarı açısından 97, 338, 167, 103, 271, 235 milyon dolara ulaşmıştır. 1985 yılı sonu itibarıyla bankacılık sektöründeki yabancı yatırım, toplam yabancı yatırımların % 21'idir. Bankacılığa yapılan yabancı yatırımlar, hizmet sektörüyle ilgili

(9) Niyazi Berk, op.cit., s.76.

(10) Ibid., s.76.

yabancı yatırımların % 52'si oranındadır. Türk müteahhitle-
rinin uluslararası faaliyetlerinde de firma sayısı, Türki-
ye'ye gönderilen dövizler ve verilen teklifler açısından
önemli gelişmeler sağlanmıştır. 1979 ve 1985 yılları ara-
sında ortalama firma sayısı 62'den 296'ya, ihale değeri
3.517 milyon dolardan 15.499 milyon dolara yükselmiştir.
Diğer yandan dış ticaret hem miktar hem de alt bileşenleri
açısından önemli ölçüde farklılaşmıştır. Şöyle ki, 1980 yı-
linda 2.910.100 bin dolar olan ihracat 1985'de 7.598.100
bin dolara, 7.909.44 bin dolar olan ithalat da 11.343.558
bin dolara ulaşmıştır (11).

Bir ekonomide bu şekilde değişiklikler meydana
geldiğinde uluslararası bankacılık hizmetlerine de ihtiyaç
doğal olarak artacaktır.

Türk banka sisteminin, hem miktar hem de nitelik
olarak artış gösteren bankacılık hizmetlerine yönelik tale-
bi karşılama da yetersiz kalışı, yabancı bankaların 1980'li
yılların başlarında rekabetten uzak bir ortamda büyük öl-
çekte kâr elde etmelerini kolaylaştırmıştır (12).

Türkeyi'ye gelen tüm yabancı bankalarda, bu olanak-
ları değerlendirme amacının ön plânda geldiği söylenemez.

(11) İktisadi Rapor 1986, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları
ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1986, s.199-204-225-229-230
dan derlenmiştir.

(12) Atilla Uras, "Biz Yabancı Bankalar Olarak Pastayı Büyütmeye Çalışıyoruz"
Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki, 12.3.1984, s.4.

Libya, İran, Irak ve Pakistan gibi İslâm ülkelerinden gelen bankaların Türkiye ile bu ülkeler arasındaki ticarî, politik ve sosyal ilişkilerin artması sonucu kurumsallaşmalarına paralel olarak bu bankaların faaliyetleri de özellikle kendi ülkeleri ile Türkiye arasındaki ödeme akımlarına yardımcı olma biçiminde gelişmektedir (13).

Amerikan bankalarının Türkiye'de şube açma nedenleri daha değişiklerdir. Dünya çapındaki geniş örgütlenme olanakları bu bankalara çeşitli ülkelerdeki pazar boşluklarını değerlendirilmede üstünlük sağlamaktadır. Türkiye ekonomisinin son yıllardaki dışa açılma eğilimini ve bu eğilimin gereksinme duyduğu finansal hizmetleri sunmayı iyi değerlendiren bu bankalar ülkemizde örgütlenme kararı almışlardır (14). Amerikan bankalarının Türkiye'ye gelmesinin bir nedeni de Lâtin Amerika ülkelerinde yaşanan krizdir. Bu bankaların Lâtin Amerika ülkelerine çok büyük boyutlarda açtıkları kredilerin geri dönmemesi, kâr/zarar dengelerinin bozulmasına neden olmuştur. Lâtin Amerika ülkelerinin taşıdığı riskten dolayı Türkiye'deki ekonomik gelişmelerin yarattığı pazar potansiyelinden yararlanmak Amerikan bankalarına kârlı gelmiştir.

Yabancı bankaların Türkiye'de şube açmaları aynı zamanda bu bankaların dünya çapında yayılma politikalarının da bir sonucu olmaktadır. Böylece uluslararası bankaların

(13) N.Berk, op.cit., s.76.

(14) Ibid., s.75.

evrensel yayılması, kârlarını ve pazar paylarını arttırmalarının yanısıra riski düşürme işlevini de yerine getirmektedir.

Diğer yandan uluslararası bankalar çeşitli finansal pazarlardaki şubelerinin müşterilerine Türkiye'de hizmet vermek, bu müşterilerin Türkiye'ye ihracatları için pazar bulmak ve Türkiye'nin dış ticaret finansmanında rol oynamak istemektedirler. Ayrıca Türkiye'deki mevcut ve potansiyel pazar boşluklarından yararlanmak, kendi fon fazlalıklarına yatırım alanları bulmak amacıyla Türkiye'den kredi talep eden kurumların krediye yaraşırılıklarını yakından değerlendirmek bu bankalara önemli üstünlükler sağlamaktadır. Önemli Türk ticaret bankalarıyla olan ilişkilerini geliştirerek ortak iş olanaklarını arttırmak da, uluslararası bankalar açısından ülkemizi çekici kılan koşullar arasında yer almaktadır (15).

Yabancı bankaların ülkemize girişinin bu nedenleri yanında II. Bölümde bahsettiğimiz uluslararası bankacılık piyasasının oligopolistik yapısının da payı vardır. Durum böyle olunca, bankacılık piyasalarında, önde gelen bankalardan biri piyasalardaki oligopolistik yapıyı bozacak bir faaliyete girişirse doğal olarak diğerleri de bunu izlemek zorunda kalacaktır. Bu nedenle, Türkiye'deki ekonomik politika değişimi hem Amerika ve hem de diğer ülkelerin uluslararası bankalarının Türkiye'ye gelmesine neden olmuştur. Bu gelişimde,

(15) Ibid., s.76.

tarihsel gelişimde de bahsettiğimiz gibi, saldırgan Amerikan bankalarını, savunmacı anlayışla Avrupa bankaları takip etmektedir.

Hükümetin yabancı bankalara karşı tutumunu ise, içindeki ekonomik birimleri etkin ve verimli çalışmaya yöneltmek için ithalatı serbest bırakarak rekabetçi bir ortam yaratma çabasına benzetebiliriz. Yüksek maliyetle, rekabetten uzak, yüksek kârla çalışan, çağdaş teknik gelişmeden ve yönetim anlayışından, dolayısıyla etkinlikten uzak faaliyet gösteren Türk Bankacılık sistemi, bu gibi sorunları halletmiş büyük ölçekli yabancı bankaların gelişimiyle rekabete açılacaktır. Bu suretle de Türk Banka Sisteminde istenilen yapı değişimi, piyasa mekanizması kuralları içinde gerçekleştirilmiş olacaktır.

Bütün bu anlattıklarımızın yanısıra yabancı bankaları bir ülkede şube açmaya yönelten önemli faktörlerden biri de, ülkenin politik ve toplumsal istikrarıdır. Türkiye'de şube açan bazı yabancı bankalar, özellikle 1980 yılından sonra sağlanan sükunet ve huzur ortamını uygun ve yeterli bulduklarından, bankacılık alanında yatırıma yönelmede tereddüt etmemişlerdir (16).

Konuyu bu noktaya getirdikten sonra, Türkiye'de yabancı bankacılığın başlangıcı olan Osmanlı İmparatorluğu'nun

(16) Peter Nice, "Firmaların Dış İş Hacmi Genişledikçe Türk Bankalarının da Uluslararası Rekabette Şansı Artacak", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki, 12.3.1984, s.3
Açık Oturum, "Bankacılığımızın Bugünkü Durumu ve Temel Sorunları" Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:6, 1984, s.15.

son dönemlerindeki yabancı bankacılıkları, 1980 yılı sonrasında ortaya çıkan yabancı bankacılık arasında ilişki kurabiliriz.

İlk dönem yabancı bankacılık, ulusal bankacılık sisteminin yokluğundan dolayı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yabancı bankalar ulusal bankaların olmamasından dolayı bu boşluğu doldurmak üzere gelmişlerdir. 1980 yılı sonrasında yabancı bankacılıkta yaşanmakta olan ikinci dönem, yeni izlenmeye başlanan ekonomi politikasının gerektirdiği işlevleri yerine getirmeyen ulusal bankalara karşın bu işlevleri yerine getirmek amacıyla yabancı bankaların geldiği bir dönem olmuştur.

1923 yılına kadar varolan yabancı bankacılık dönemi, dış borç yönetim ve denetim işlevinin yanısıra yabancı sermaye yatırımlarının da finanse edilmesine dönük bir dönemdir (Anadolu-Bağdat demiryollarının finanse edilmesi gibi). Oysa, 1980'li yıllardaki yabancı bankacılık özellikle dış borç yönetim ve denetimiyle sınırlıdır; işlevi de özellikle dışsatımın uyarılmasına yönelik parasal destek ve hizmetlerle dış borçların zamanında ve düzenli ödenmesine yöneliktir (17). Tarihsel gelişime baktığımız zaman, II. Bölümde de değindiğimiz gibi, özellikle Amerikan bankalarının müşterileri olan firmaların dış faaliyetlerini finanse etmek için yabancı ülkelerde şubeleştirdiğini görmekteyiz. Bu bankaların Türkiye'ye

(17) Tuncay Artun, Loc.cit., s.43.

son dönemlerdeki yabancı bankacılıkları, 1980 yılı sonrasında ortaya çıkan yabancı bankacılık arasında ilişki kurabiliriz.

İlk dönem yabancı bankacılık, ulusal bankacılık sisteminin yokluğundan dolayı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yabancı bankalar ulusal bankaların olmamasından dolayı bu boşluğu doldurmak üzere gelmişlerdir. 1980 yılı sonrasında yabancı bankacılıkta yaşanmakta olan ikinci dönem, yeni izlenmeye başlanan ekonomi politikasının gerektirdiği işlevleri yerine getirmeyen ulusal bankalara karşın bu işlevleri yerine getirmek amacıyla yabancı bankaların geldiği bir dönem olmuştur.

1923 yılına kadar varolan yabancı bankacılık dönemi, dış borç yönetim ve denetim işlevinin yanısıra yabancı sermaye yatırımlarının da finanse edilmesine dönük bir dönemdir (Anadolu-Bağdat demiryollarının finanse edilmesi gibi). Oysa, 1980'li izleyen yıllardaki yabancı bankacılık özellikle dış borç yönetim ve denetimiyle sınırlıdır; işlevi de özellikle dışsatımın uyarılmasına yönelik parasal destek ve hizmetlerle dış borçların zamanında ve düzenli ödenmesine yöneliktir (17). Tarihsel gelişime baktığımız zaman, II. Bölümde de değindiğimiz gibi, özellikle Amerikan bankalarının müşterileri olan firmaların dış faaliyetlerini finanse etmek için yabancı ülkelerde şubeleştirdiğini görmekteyiz. Bu bankaların Türkiye'ye

(17) Tuncay Artun, Loc.cit., s.43.

gelmesinde ise şöye bir tutumum var) olmadan söz edemeyiz. Dikkât edilirse bu bankalar, kendilerine pazar yaratmak, dışarıdan müşteri teminetmek, Türkiyeye dışarıdan iş yaratmak ve dış ticaretin finansmanı gibi konularla ilgilenmektedirler. Durum böyle olunca yenedönemde, Osmanlı imparatorluğu döneminde yabancı bankaların varlık nedenlerinden biri olan yabancı yatırımları finanse etem olgusuna karşın 1980 yılı sonrasında böyle bir finansman amacıyla gelmenin sözkonusu olmadığını söyleyebiliriz.

Bunlara ilaveten, Osmanlı imparatorluğu'ndaki yabancı bankacılık Alman bankalarının egemenliğindeyken 1980 yılı ikinci dönem yabancı bankacılıkta Amerikan bankaları hakim pozisyonda bulunmaktadır.

2. Yabancı Bankaların Kurumsal ve Mali yapısı

a) Türkiye'de Bulunan Yabancı Bankaların Özellikleri

Ülkemizde bulunan yabancı bankaların şube ve personel sayısındaki gelişmeler yıllar itibariyle izlenerek bu bankaların kurumsal özelliklerini ortaya koymamız yerinde olacaktır.

Tablo 7' de yabancı bankaların 1980 yılından itibaren şube ve personel sayısı açısından gelişmeleri gösterilmektedir.

TABLO : 7

Yabancı Bankaların Şube ve Personel Sayısındaki Gelişmeler (1980-1986)

BANKALAR	1980		1981		1982		1983		1984		1985		1986	
	Şube	Personel	Şube	Personel	Şube	Personel	Şube	Personel	Şube	Personel	Şube	Personel	Şube	Personel
American Express IBC.	-	-	11	22	1	43	1	45	1	57	1	60	-	-
Arap-Türk Bankası	1	85	2	165	2	183	4	257	4	276	4	281	-	300
Bank of Boston	-	-	-	-	-	-	-	-	1	40	1	50	1	36
Bank Mellat	-	-	-	-	1	33	1	52	1	49	2	77	2	76
Bank of Credit and Commerce International	-	-	-	-	1	19	1	41	2	49	2	65	-	82
Banko di Roma	4	117	4	119	4	118	4	124	2	122	2	121	2	119
Chemical Mitsui Bank	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	35	1	40
Citibank N.A.	-	-	1	52	2	89	3	106	4	173	4	199	4	194
Habib Bank	-	-	-	-	-	-	1	18	2	33	2	36	2	38
Hollandse Bank Uni N.V.	2	84	2	93	2	95	1	85	1	80	1	80	1	78
Manufacturers Hanover Trust Company	-	-	-	-	-	-	-	-	1	31	1	36	1	36
Osmanlı Bankası	98	1.156	113	1.583	113	1.851	96	1.851	96	1.799	96	1.523	90	1.715
Saudi Amerikan Bank	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	32	1	30
The Chase Manhattan Bank	-	-	-	-	-	-	-	-	1	35	1	41	1	44
Türk Bankası Limited	-	-	-	-	1	16	1	24	1	25	1	26	1	29
Bank of Bahrain and Kuwait B.S.C.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	15
Banque Indosuez	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	28
Standart Chartered Bank	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	41
Toplam	105	1.842	123	2.034	127	2.453	113	2.603	117	2.769	120	2.652	117	2.942

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1980-86 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Yayın No: 117, 121, 125, 134, 137, Ankara, 1980-96.

Tablo 7'den de görülebileceği gibi yabancı bankalar az sayıdaki şubeleri ile faaliyette bulunmaktadır ve yıllar itibariyle izlendiğinde de şube sayılarını arttırma eğilimi görülmamaktadır. Yabancı bankalar içinde şube sayılarını arttırma eğiliminde olan iki banka görülmektedir. Arap-Türk Bankası ile Citibank N.A. 1 şube ile faaliyete başlamışlar ve 1986 yılı sonunda şube sayılarını 4'e yükseltmişlerdir.

TABLO : 8

Yabancı Bankaların Yıllar İtibariyle Şube ve Personel Sayılarındaki Artış Hızı

Yıllar	Şube Artış Hızı (%)	Personel Sayısı Artış Hızı (%)
1981	17.0	10
1982	3.2	21
1983	-11.0	6
1984	3.5	6
1985	2.5	-4
1986	-2.5	11

Kaynak: Tablo 7'deki istatistiki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yabancı bankalar içinde hem şube ve hem personel sayısı bakımından en büyük paya ise Osmanlı Bankası'nın sahip olduğu görülmektedir. Osmanlı Bankası'nın şube ve perso-

nel sayısı olarak yabancı banka grubu içindeki ağırlığı 1986 yılı sonu itibariyle % 76 ve % 58'dir. 1986 yılında yabancı bankalar grubunun ortalama olarak şube başına düşen personel sayısı 25'dir. Bu miktar Osmanlı Bankası dikkate alınmadığında 45'e yükselmektedir.

Şube ve personel sayısına bakarak yabancı bankaların Türk bankalarını karşılaştırmak bizi bir sonuç çıkarmaya götürmez. Çünkü, tezimizin I. Bölümünde de vurguladığımız gibi, Türk banka sisteminde fiyat dışı rekabet söz konusu olduğundan, bankaların en önemli kaynağının da mevduat olmasından dolayı, bankalar daha fazla mevduat toplayabilmek amacıyla çok hızlı bir şubeleşmeye yönelmişlerdir. Buna paralel olarak personel sayıları da artış göstermiştir. Bu nedenle 1980'li yıllara gelinceye kadar optimallik kriterine göre bir hizmet birimi oluşturma konusu önemsenmemiş ve dikkate alınmamıştır. Buna karşılık yabancı bankalar optimalliği ön plânda tutmaktadırlar.

Aynı zamanda yabancı bankaların şubeleri de dış ticaret faaliyetlerinin yoğun olduğu Ankara, İstanbul, İzmir gibi şehirlerde faaliyette bulunmaktadır.

Yabancı bankaların şube ve personel sayısı ile yerleşim yeri seçimini, bu bankaların kısa vadeli kâr amacı peşinde koştuğunun ve toptancı bankacılık anlayışına göre faaliyette bulunduğunun bir göstergesi olarak kabul edebiliriz.

TABLO : 9

Yabancı Bankalar Grubunun Bazı Aktif ve Pasif
Kalemleri: 1980-1986(Milyar TL.)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
AKTİF TOPLAMI	47.8	88.1	140.3	235.5	412.2	563.0	967.2
Likit Aktifler	16.0	18.9	47.1	87.3	163.0	207.0	315.5
Finansal Yat.	5.2	7.6	13.0	17.1	32.5	55.5	106.1
Krediler	17.4	26.4	42.5	70.4	113.0	22.9	300.0
Kısa Vad.Tic.K.	-	18.9	28.3	50.2	73.6	164.1	227.8
Ort.Uzun.V.Tic.K.	-	7.6	14.2	20.2	39.1	53.7	69.1
İştirakler	0.4	0.5	0.6	1.1	1.2	1.3	1.6
Sabit Kıymetler	0.4	1.1	1.8	3.5	8.3	14.3	16.8
Diğer Akt.Değer.	7.7	33.2	35.1	55.8	94.0	63.5	167.6
Zarar	0.02	0.2	0.04	0.09	0.02	0.03	0.5
PASİF TOPLAMI	47.8	88.1	140.3	235.5	412.2	562.3	967.2
Öz sermaye	1.1	1.8	6.0	14.9	36.8	52.9	75.1
Karşılıklar	0.1	0.2	0.02	0.4	0.2	0.09	7.1
T.C.Merkez Bankası-	-	5.3	1.1	3.0	0.7	3.4	3.7
Bankalar	-	0.9	31.9	61.2	89.6	116.7	16.3
Mevduatlar	18.9	39.1	45.4	70.0	121.3	184.6	563.9
Ticari Mevduat	6.3	10.3	15.7	25.5	33.3	50.1	51.9
Bankarası Mevd.	4.8	9.5	4.7	7.8	24.4	40.3	279.9
Tasarruf Mevd.	7.3	15.2	24.8	36.3	62.9	93.1	111.6
Diğer Mevduat	0.6	4.1	0.2	0.4	0.6	1.0	5.0
Döviz Tevdiatı	-	0.4	3.1	6.9	56.5	87.1	111.6
Diğer Pasifler	26.4	37.8	47.3	70.1	89.2	90.8	199.4
Kâr	1.2	2.6	5.3	9.0	18.0	27.4	30.4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1980,85 sonu Bilanço Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1980-86'daki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Fonlarını iştirakler şeklinde değerlendiren banka sayısı ise azdır. 1986 yılı sonu itibariyle faaliyette bulunan 17 yabancı bankanın sadece 3 tanesinin iştirakleri bulunmaktadır ki bu bankalar 1980 dönemi öncesinde faaliyette bulunan yabancı bankalardır. Bu bankalardan Arap-Türk Bankası'nın 943, Osmanlı Bankası'nın 636 ve Banko di Roma'nın ise 6 iştiraki bulunmaktadır (18).

Yabancı bankalar grubunun pasif kalemleri ise, aktive paralel olarak hızla artış göstermiştir. İtibari sermaye + yedek akçelerden oluşan öz sermaye önemli ölçüde artmıştır. Yıllar itibariyle yabancı bankalar grubunun öz sermayesi toplam pasifin 1980, 81, 82, 83, 84, 85 ve 86'da sırasıyla % 2.2, % 2, % 4.3, % 6.3, % 9, % 9.4 ve % 7.8'ne yükselmiştir.

Fon kaynağı olarak T.C. Merkez Bankası hesabının yıllar itibariyle istikrarlı bir seyir göstermemesi, yabancı bankalar grubunun bu fon kaynağını her zaman dikkate almamalarının bir göstergesi sayılmalıdır. Zaten 1986 sonunda faaliyette bulunan 17 yabancı bankanın sadece 3 tanesinin bu fon kaynağını kullandığı görülmektedir.

1986 yılı sonu itibariyle tasarruf mevduatının % 95'i Osmanlı bankasına aittir ve bu durum oldukça ilginç bir görünüm arz etmektedir. Bunun yanısıra resmi mevduatı

(18) Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1985 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat ve Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1986, Tablo No:6(a)'dan alınmıştır.

da sadece Osmanlı Bankası'nın kabul ettiği görülmektedir. Yabancı bankaların ise diğer mevduat türlerine nazaran bankalararası mevduata sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ticari mevduatta ise en büyük pay yine Osmanlı Bankası'na aittir. Bu verilerden hareket ederek 1980 yılından sonra Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı bankaların bankalararası mevduata daha fazla rağbet ettikleri söylenebilir.

Bir diğer kalem döviz tevdiat hesabıdır. Hemenkadar DCM hesaplarının tasfiyesiyle bakiyelerinin bu hesaba aktarıldığı düşünülse de, yabancı bankalar grubuna önemli miktarda döviz yatırıldığını kabul edebiliriz. Bu hesapta da yabancı bankalar içinde en büyük payı Arap-Türk Bankası, American Apress I.B.C. ve Osmanlı Bankası almaktadır.

Yabancı bankaların dış kaynaklarının (öz kaynak ve dış kredi gibi) mevduatlar ve toplam pasif içindeki payı son derece düşüktür. 1985 yılı verilerine göre dış kaynakların mevduatlar içindeki payı % 28 ve toplam pasif içindeki payı ise % 9'dur. Bu sonuç da bize göstermektedir ki, yabancı bankalar uluslararası fon transferiyle veya uluslararası kredilendirme işlemleriyle ilgilenmemektedir. Diğer bir deyişle yabancı bankalar Türk bankacılık sisteminin kullanabileceği kaynakları kullanmaktadırlar ve Türk Bankacılık Sisteminden yabancı bankalara doğru bir fon transferi durumu söz konusu olmaktadır.

ii) Gelir-Gider ve Kârlılık Durumu

Yabancı bankalar grubunun 1980 - 1986 yılları arasında faaliyet gelirlerinin gelişimi Tablo 10'da gösterilmiştir.

Yabancı banka gelirleri 1981, 82, 83, 84, 85, 86 yıllarında sırasıyla % 134, % 82, % 69, %101, % 52 ve % 52 artış göstermiştir.

TABLO: 10

Yabancı Bankalar Grubunun Kâr-Zarar Hesaplarının Bazı Kalemleri: 1980-1986 (Milyar TL.)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
GELİRLER	5.5	13.0	23.8	40.2	80.9	123.3	187.2
Alınan Faizler	3.5	6.7	15.0	24.6	52.7	88.3	123.5
Alınan Üc.ve Kom.	0.7	1.7	3.0	5.3	8.9	13.3	7.8
Kambiyo Kârları	0.9	2.9	4.8	7.1	13.9	17.0	33.5
İştirak. Al. Kâr P.	0.05	0.08	0.2	0.2	0.2	0.06	0.1
Diğer Gelirler	0.3	1.3	0.8	2.9	5.2	3.9	7.2
Zarar	0.02	0.2	0.03	0.09	0.02	0.3	0.07
GİDERLER	5.5	13.0	23.8	40.2	80.9	123.3	187.2
İşletme Giderleri	2.3	4.7	6.4	8.4	11.2	17.8	15.2
Verilen Faizler	1.7	5.5	11.5	18.5	41.7	70.8	94.3
Verilen Komisyon.	-	-	0.01	0.2	0.04	0.4	0.9
Kambiyo Zararları	-	-	0.1	0.8	1.4	0.5	13.7
Amort.ve Karşılık O.	0.08	0.2	0.3	3.1	8.1	5.6	4.1
Diğer Giderler	0.3	0.08	0.2	0.3	0.6	0.8	1.2
Kâr	1.2	2.6	5.3	9.0	17.9	27.3	30.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1980-86 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1980-86.

1980-1986 yılları arasında işletme giderlerinin toplam giderler içindeki payı % 41, % 36, % 27, % 21, % 14, % 14 ve % 8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda verilen faiz ve komisyonların toplam giderler içindeki payı ise % 30, % 42, % 48, % 46, % 52, % 58 ve % 51'dir.

Yabancı bankaların konsolide kârlarının da önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Kârların 1981-1986 yıllarında artış oranı sırasıyla % 114, % 104, % 70, % 99, % 72 ve % 10 olmuştur.

3. Yabancı Bankalar Grubunun Türk Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi

Yabancı bankaların Türk Bankacılık sistemi içindeki yeri ve önemini ortaya koyabilmek için bazı seçilmiş değişkenleri hem yabancı bankalar grubu ve hem de Türk bankacılık sistemi için ele almakta fayda vardır.

Tablo 11'de seçilmiş bazı değişkenlerin değerleri açısından Türk bankacılık sistemiyle yabancı bankalar grubu karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir.

Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı banka sayısının 1980'den 1986 yılına kadar yaklaşık 5 misli artarken Türk banka sistemi içindeki nisbi ağırlıklarının da 3 kat arttığı görülmektedir (bkz. Tablo 6 ve Tablo 11). Buna karşılık yabancı banka şubesi sayısında fazla bir artış olmamıştır.

Tablo 10'dan da görülebileceği gibi toplam gelirler içinde en büyük payı olan alınan faiz, ücret ve komisyonların 1980-1986 yılları arasında toplam faaliyet gelirleri içindeki ağırlığı sırasıyla % 76, % 66, % 76, % 74, % 76, % 82 ve % 70'dir. Toplam faaliyet gelirleri içinde kambiyo kârlarının payı ise aynı yıllarda sırasıyla % 17, % 22, % 20, % 18, % 17, % 14 ve % 18'dir. Yabancı bankalar özellikle kısa vadeli ticari kredi verme ve teminat mektubu gibi işlemlere ağırlık verdiklerinden, alınan faiz, ücret ve komisyonların faaliyet gelirleri içinde önemli bir pay almaları doğal karşılanmalıdır.

Kambiyo kârları döviz alım-satımında uygulanan kur farkından ve arbitraj işlemlerinden sağlanmaktadır. Toplam faaliyet gelirleri içinde ikinci önemli paya kambiyo kârları sahip olduğundan, yabancı bankaların dış ticaretin finansmanı yanında diğer önemli faaliyet alanlarının döviz işlemleri olduğunu söyleyebiliriz.

Yabancı bankaların faaliyet giderlerinin 1980-1986 yılları arasındaki artış oranı da gelirlerle paralellik göstermektedir. 1981, 82, 83, 84, 85 ve 86 yıllarındaki faaliyet giderleri artışı oranı sırasıyla % 134, % 82, % 69, % 101, % 52 ve % 52'dir.

Faaliyet giderleri içinde ise en büyük payı işletme giderleri ile verilen faiz ve komisyonlar almaktadır.

TABLO: 11

Yabancı Bankalar Grubunun Türk Banka Sistemindeki Ağırlığı 1980 - 1986 (Milyar TL.)

Değişkenler	1980 ^x		1981		1982		1983		1984		1985		1986	
	TBS	YBG	TBS	YBG	TBS	YBG	TBS	YBG	TBS	YBG	TBS	YBG	TBS	YBG
Aktif Toplamı	1580.5	47.8	21844.6	88.1	4359.6	140.3	62176.5	235.5	9.711.6	412.3	15.053.7	563.0	26.060.1	967.2
Çz sermaye	122.9	1.1	203.4	1.8	491.9	6.1	718.5	14.9	1.002.3	36.8	1.281.9	52.9	2.288.6	75.0
Dış Kredi	-	-	43.4	9.7	31.4	8.1	37.1	1.0	75.0	1.8	238.2	0.5	524.6	13.5
Mevduatlar	813.6	19.8	1.648.1	39.1	2.547.9	45.4	3.386.7	70.0	5.374.4	121.3	8.813.8	184.6	15.262.9	563.9
Ticari	287.0	6.3	469.8	10.3	650.5	15.7	819.7	25.5	1.169.3	33.4	1.911.7	50.1	3.140.4	51.9
Bankalararası	56.9	4.8	111.6	9.5	219.3	4.7	257.9	7.8	363.3	24.4	780.2	40.3	1.372.9	279.9
Tasarruf	383.1	7.3	901.1	15.2	1.452.9	24.8	1.932.4	36.3	3.255.8	62.9	5.212.9	93.1	5.064.0	88.5
Ticari Krediler	565.2	17.4	970.6	26.4	1.384.2	42.2	1.819.5	70.0	2.386.8	112.7	4.162.6	217.8	6.071.2	296.9
Kısa Vadeli	-	-	745.5	18.9	1.083.2	28.3	1.268.8	50.2	1.823.7	73.6	3.326.0	154.1	5.653.5	227.8
Uzun Vadeli	-	-	225.0	7.5	301.0	13.9	550.7	19.8	563.1	39.1	836.5	53.7	1.019.7	69.1
Döviz Tevdiatı	-	-	3.3	0.3	17.6	3.1	30.7	6.9	517.6	56.5	1.153.7	87.1	2.450.9	111.6
Faaliyet Gel.	208.2	5.6	476.7	13.0	813.2	23.8	1.068.5	40.2	1.902.1	80.9	3.235.4	123.3	5.075.2	187.3
Kambiyo Kârı	9.0	0.9	32.4	2.9	48.2	4.8	63.1	7.2	126.9	13.9	298.0	39.7	417.4	33.5
Alınan F. ve Kam.	134.9	3.6	381.6	8.5	652.8	18.0	927.2	29.9	1.665.3	61.6	2.763.3	101.8	4.141.8	131.2
Banka sayısı	40	4	40	7	40	10	34	10	35	13	37	18	39	17
Şube Sayısı	5.975	105	6.265	123	6.375	127	6.305	113	6.266	117	6.292	120	6.226	117
Personel Sayısı	131.150	1.842	132.714	2.034	137.726	2.453	140.395	2.603	141.974	2.769	145.210	2.652	139.269	2.901

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1980-1986 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1980-1986.

Not: (x) 1980 yılında "-" işaretli değişkenler ayrı bir hesap olarak gösterilmemiştir. Bu yılda ticari kredi olarak senetler cüzdanı, avanslar ve borçlu cari hesapların toplamı dikkate alınmıştır.

Bu durum yabancı bankaların genellikle tek şubeli olarak faaliyette bulunmalarından kaynaklanmaktadır. 1980-1986 yılları arasında yabancı bankaların personel sayısının da bir miktar arttığı görülmektedir.

Yabancı bankaların ulusal bankacılık sistemindeki nisbi yerinin ölçümü, ulusal mevduat ve krediler içindeki payı dikkate alınarak yapılabilir. Bu yaklaşım, ulusal likidite ve yabancı bankaların ekonomik faaliyetlerin finansmanına katkısı gibi konularda bilgi sahibi olunmak istendiğinde son derece kullanışlıdır (19). Yabancı bankaların 1980-1986 yılları arasında ulusal mevduat içindeki payı sırasıyla % 2.4, % 2.4, % 1.8, % 2, % 2.3, % 2 ve % 3.7'dir. 1981 yılından itibaren krediler içindeki payları ise % 1.9, % 2.2, % 2.7, % 3.4, % 3.7 ve % 1 olarak gerçekleşmiştir. Bu verilerden yola çıkarak genel bir trend olarak, yabancı bankaların toplam ulusal mevduat ve krediler içindeki payının önemli ölçüde düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Yabancı bankalar grubuna Osmanlı Bankası dahil edilmediğinde mevduatlar içinde en büyük payı bankalararası mevduatın aldığı ve bunu ticari mevduat ve tasarruf mevduatının izlediği görülmektedir.

(19) Nazım Ekren, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankaların Bankacılık Sektörüne Etkileri" Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı: 12, 1985, s.54.

Yabancı bankalar grubunun öz kaynaklarının ise önemli ölçüde arttığı görülmektedir. 1981-1986 yılları arasında öz kaynak artışları % 66, % 239, % 146, % 44 ve % 42'dir. Aynı yıllar arasında Türk bankacılık sistemindeki öz kaynak artışı ise, % 65, % 142, % 46, % 40, % 28 ve % 78.5 olarak gerçekleşmiştir. Öz kaynak artışında Türk bankacılık sistemi 1986 yılına gelinceye kadar yabancı bankalar grubunun gerisinde kalmıştır. Bunun nedeni sermaye arttırımı uygulamasına ulusal bankaların geç intibak etmeleridir.

Aktif toplamları açısından da yabancı bankalar grubunun aktiflerinin büyüme oranının, Türk bankacılık sisteminin aktiflerinin büyüme oranından daha yüksek olduğu görülmektedir. 1986 yılında ise eşitlenme görülmekte. 1981-1986 yılları arasında yabancı bankalar grubunun aktif toplamları büyüme oranı % 84, % 59, % 68, % 75, % 37 ve % 72'dir. Türk bankacılık sisteminde büyüme oranları ise % 80, % 53, % 42, % 57, % 55 ve % 72'dir.

Önceden de değindiğimiz gibi yabancı bankalar büyük ölçüde özellikle kısa vadeli kredilerle, dış ticaretin finansmanı, teminat mektupları sağlama ve döviz işlemleriyle ilgilenmektedir. Bu nedenle, yabancı bankalar grubunun ticari krediler ve kambiyo kârlarındaki nisbi ağırlığı önemli ölçüde artmıştır. Yabancı bankaların bu faaliyet alanlarında üstünlüğü ise tartışmasız kabul edilebilir. Öte yandan ya-

bancı bankaların uluslararası işlemlerdeki uzmanlıklarının yarattığı güvenden dolayı döviz tevdiatından da nisbi ağırlığının arttığı gözlenmektedir.

1980 yılında Türk bankacılık sisteminde yaratılan faaliyet gelirlerinin % 2.7'si yabancı bankalar grubuna aitken bu oran 1985'de % 3.7'ye ulaşmıştır.

Türk bankacılık sistemi içinde yabancı bankaların ağırlığı düşük olmakla beraber başarılarının nedenini uluslararası işlemlerde deneyimli, kaliteli eleman kullanmalarına, iyi bir organizasyon ve ileri teknolojiye sahip olmalarına, sağlam müşterilerle çalışmalarına ve uluslararası bağlantılara sahip olmalarına bağlayabiliriz.

Yabancı bankaların önemi, Türk ekonomisine sağlayacakları yarar ve zararlara bağlıdır. Yabancı bankaların öz kaynaklarının düşüklüğü ve dış kredi getirmeleri konusundaki isteksizliklerini dikkate aldığımızda, yabancı bankaların finansal aracılık faaliyetlerini sadece Türk ekonomisi sınırları içinde yaptıklarını söylememiz mümkündür. Yani yabancı bankalar 1980 yılı ekonomi politikası nedeniyle Türk banka ve mali sistemindeki değişiklikten doğacak fırsatları değerlendirmek amacındadır.

Önceden de belirttiğimiz gibi, Türk mali sektörü dışa açılma ve uluslararası finansal sisteme entegre olma

sürecinin başında bulunmaktadır. Yabancı bankaların değişik örgütsel şekilleri kullanarak Türkiye'ye gelmesi bu sürecin ilk aşamasıdır. Sürecin tamamlanması ise hiç kuşkusuz uzunca bir zaman aralığında gerçekleşecektir.

4. Yabancı Bankaların Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Yabancı bankalar, ulusal bankacılık endüstrisinin yapısını artan rekabet yoluyla değiştirecektir. Türkiye'ye gelen yabancı bankaların dünyanın en büyük 500 bankası arasında olduğu düşünülürse büyük bir rekabet gücüne sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Yabancı bankalara rekabet avantajı sağlayan nedenleri şöyle sıralayabiliriz: Yabancı bankalar ortalama işlem boyutunun artışından ve dolayısıyla işlem maliyetinin azalışından kaynaklanan ölçek ekonomilerinden yararlanmaktadırlar. Hem kredilendirme sürecinin hem de sunulan hizmetlerin yapısından dolayı, yabancı bankalar müşterilerine daha iyi imkanlar sunabilmektedirler. Yabancı bankalar önemli uluslararası finansal merkezlerle bağlantı içinde olduklarından, dünya ekonomisi ve uluslararası para sistemiyle ilgili ayrıntılı ve güvenilir bilgiye doğrudan doğruya ulaşabilmekte ve fon hareketlerinden önemli avantajlar elde etmektedirler.

Bu nedenlerden dolayı yabancı bankalar ulusal bankacılık sistemine şu katkılarda bulunabilirler: En son kredi araçları ve teknolojinin hızlı bir şekilde transferini gerçekleştirebilirler. Diğer yabancı bankaların da gelişimini teşvik ederek, bankacılık alanında yoğunlaşmanın azalmasına ve fiyat rekabeti artışına yol açabilirler.

Bankacılık endüstrisinde rekabetin artışı, diğer endüstrilerde olduğu gibi teorik olarak marjinal firmaların piyasadan çekilmesine ve hizmetlerin daha iyi ve etkin bir şekilde sunulmasına neden olacaktır.

Yabancı bankaların Türk bankacılık sistemine en önemli katkısı, daha önceki dönemlerde sisteme girişlerin kısıtlı olması dolayısıyla oligopol piyasasında ve özellikle kambiyo ve dış ticaret alanında rehavet içinde çalışmakta olan ulusal bankaları rekabete, canlılığa hatta bakış açısı değişikliğine iterek terbiye edici yönde olmuştur (20).

Yabancı bankalar ciddi kredilendirme, bilançoların denetlenmesi ve kredi müşterilerinin ihtiyaçlarının en uygun düzeyde karşılanması yönünde çalışmalar yapmışlardır. Şüphesiz çağın gereği doğrultusunda örgütlenmiş yabancı bankalar özellikle "birinci sınıf" kredi müşterisi olarak nitelenebilecek kesimde derhal etkinliklerini göstermişlerdir. Piyasa

(20) Orhan Emirdağ, "Türkiye Yabancı Bankalar İçin Cazip Bir Pazar", Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Sayı : 78, 1985, s.10.

koşullarını ve maliyetlerini umursamayarak maliyet + kâr bazında çalışan Türk bankaları, gelişen ve güçlenen rekabet karşısında maliyetlerini kontrol altına almaya ve verimli çalışma yolunda yeniden örgütlenme arayışına itilmişlerdir. Dolayısıyla yabancı bankaların rekabeti Türk bankalarını verimli ve pazara uygun çalışma koşullarına yöneltmiştir (21).

Ulusal ve yabancı bankalar birbirine teknoloji transfer edebilirler. Türk bankacılık sisteminin yapısı dikkate alındığında bu transferin yabancı bankalardan Türk bankalarına doğru olduğu görülecektir. Bu yolla sağlanacak en önemli fayda, ulusal bankaların uluslararası parasal ilişki ve işlemleri yurt dışına gitmeden görebileceği ve öğrenebileceği ortamın yaratılmasıdır. Bu gelişmeler, Türk bankacılığının uluslararası bankacılık standartlarını benimsemesine, yapısına zamanla bu standartlarla uyumlu hale getirmesine neden olacaktır. Böylece Türk bankacılığının temel sorunları olan yönetim-organizasyon, yürütme sistemi, emekyoğun teknolojik yapı, kaliteli eleman, bünye içi iletişim, piyasa analiz teknikleri ve dış dünya ile yakın temas gibi konularda anlamlı çözümler bulunabilir (22).

(21) Metin Berk, *op.cit.*, s.9.

(22) Burhan Karaçam, "Uluslararası Bankacılık Standartları ve Türk Bankacılığı", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki, 29.10.1984, s.4.

Türk Banka Sisteminin Yurt Dışındaki Bankacılık Birimleri (1986 Yılı Sonu)

Bankalar	ABD			Bahreyn			B.Almanya			Fransa			Hollanda			İngiltere			İran			İsviçre			Kıbrıs			S.Arabıs.			Toplam			
	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Ş	T	İB	Genel	Ş	T	İB			
Merkez Bankası	1			1			1	6				1			1						1							11	-	5	6			
Ziraat Bankası	1			1				7				1			1									4				15	6	9	-			
Akbank	1							7				1			1													10	-	10	-			
Yapı ve Kredi B.	1			1				6							1									1				10	1	9	-			
Türkiye Vakıf B.								1	2																			3	-	1	2			
T.Emlak Kredi B.								3					1													1		5	-	5	-			
T.Halk Bankası								1	4				1											1				7	1	2	4			
Pamukbank								6								1												7	-	7	-			
Türkiye İş B.							2	1	4				1	1										3				12	6	2	4			
T.Garanti B.								3							1									1				5	-	5	-			
Anadolu Bankası								1	1	1			1													1		5	-	3	2			
Etibank								1																				1	-	1	-			
T.Öğretmenler B.								1																1				2	-	2	-			
Türk Ticaret B.								2	1						1													4	-	3	1			
T.Tütüncüler B.								1																				1	-	1	-			
DESİYAB								1																				1	-	1	-			
Şekerbank								1																				1	-	1	-			
T O P L A M	1	3	-	1	1	-	2	44	18	-	1	-	-	7	-	2	5	-	-	1	-	-	4	-	8	-	-	-	1	1	100	14	67	19

Kaynak: Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1985 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teskilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1986, s.96-107'den derlenmiştir.

B. TÜRK BANKALARININ ULUSLARARASI FAALİYETLERİ

1. Uluslararası Piyasalardaki Türk Bankacılık Birimleri

Uluslararası bankacılık faaliyetleri tezimizde II.Bölümünde de ele aldığımız gibi bir dizi uluslararası bankacılık birimi aracılığıyla yapılmaktadır.

1986 yılı sonu itibariyle Türk banka sisteminin yurt dışındaki bankacılık birimlerinin bulunduğu yerler Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi Türk banka sisteminin yurt dışındaki bankacılık birimleri toplam (T.C. Merkez Bankası Birimleri dahil olmaz üzere) 100'dür. Bunlardan 67'si temsilcilik, 19'u irtibat bürosu ve 14'ü de şubedir.

Kıbrıs'taki şubeleri dikkate almazsak, Türk bankacılık sisteminin yurt dışında 5 şubesi vardır. Bunlardan Manama/Bahreyn'deki offshore bankacılık birimidir. Şubelerin çoğunun açılış tarihi yenidir. Bununla beraber, bu şubeler uluslararası para ve sermaye piyasalarının en önemli merkezlerinde açılmıştır. Bankacılık birimlerinin önemli bir bölümünün ise B.Almanya'da toplandığı gözlenmektedir. B. Almanya'da büyük miktarda Türk işçisinin bulunduğu düşünülürse, iki ülke arasındaki fon transferinin sağlanmasında bu şubelerin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu şubeler önemli euro-merkezlerde bulunduğundan uluslararası piyasalarla bağlantı sağlama konusunda bir dizi

avantaja sahiptir. Teorik olarak bu şubelerin tüm bankacılık hizmetlerini sunabileceği kabul edilse de bankacılık anlayışı ve sitili açısından uluslararası bankacılık sistemine intibak dönemi içinde buldukları ve bankacılık faaliyetleri konusunda kısmen çekingen davrandıkları bilinmektedir (23). Ancak Türk bankacılık sisteminin uluslararası para ve sermaye piyasalarından yararlanabilme ve bu piyasalara hizmet sunma konusunda sınırlı bir ölçüde de olsa ilk adımı attıklarını söyleyebiliriz.

Yurt dışındaki şubelerin bir önemli özelliği de, bu şubelerin ulusal bankacılık sisteminin oligopolistik yapısının yurt dışındaki uzantıları olmasıdır (I. Bölüm'de de değindiğimiz gibi, T. İş Bankası, Ziraat Bankası, Yapı ve Kredi Bankası).

İrtibat büroları bankacılık açısından çok fazla bir öneme sahip olmadığından üzerinde durmayacağız.

Temsilcilikler II. Bölüm'de de bahsettiğimiz gibi yurt dışına açılmak isteyen bankaların, yabancı piyasalara girişte kullandıkları ilk örgütsel yapısıdır.

Temsilciliklerin büyük çoğunluğu (% 64) Batı Almanya'dadır. Diğer Avrupa ülkelerindeki temsilciliklerin ağırlığı ise % 29'dur. Diyebiliriz ki temsilciliklerin yaklaşık olarak % 93'ü Batı Avrupa ülkelerindedir. Bu ülkeler ise Türk işçilerinin yoğun olarak bulunduğu ülkelerdir. Türk kambiyo sisteminde liberal eğilimler olarak kabul edilen ve 1970'lerde uygulanan Döviz Çevrilebilir Mevduat ile Döviz

(23) Nazım Ekren, "Bankacılıkta Uluslararasılaşma Aşamaları ve Türk Bankacılığının Durumu", Ekonomide Diyalog, Sayı:28-29, 1985, s.32.

Tevdiat Hesapları uygulamaları birçok Türk bankasının bu olanaktan yararlanmak için Batı Avrupa ülkelerinde temsilcilikler kurmaya başlamalarına neden olmuştur. Temsilciliklerin 3 tanesi Amerika'da, 1 tanesi de Suudi Arabistan'dadır. New York dünyanın en önemli finans merkezlerinden biridir. Arabistan ise Türk müteahhitlik hizmetlerinin yoğun olduğu bir yerdir.

Şubelerde olduğu gibi temsilcilikler de Türk Bankacılık sisteminin oligopolistik yapısını yansıtacak niteliktedir.

Bu gelişmelere ilave olarak bazı Türk bankalarının yabancı ortakları kabul etmeye başladığını veya yabancılarla birlikte yeni banka kurma girişimlerinde bulunduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir.

Türkiye'de joint-venture olarak kurulan ilk banka 1977'de faaliyete geçen Arap-Türk Bankası'dır. Arap-Türk Bankası, Türkiye, Libya ve Kuveyt bankalarının sermayeleri ile bir joint-venture olarak kurulmuştur ve Türkiye'de 4 şubesi vardır. Yeni joint-venture'ların kuruluşu ise 1985'de gerçekleşmiştir. Irving Trust Türk bankacılık piyasasına girerek Türkiye Tütünçüler Bankası ile bir joint-venture kurmuştur. Daha sonra Koç-American Express kurulmuştur. Buna Amerika'nın Chemical Bank'ı, Türkiye'nin Enka Grubu ve Japonya'nın Mitsui Bank'ı arasında kurulan joint-venture izlemiş-

tır. Son olarak da Sabancı Grubu, Fransız bankası PNP ile joint-venture olarak ENP-AK Bank'ı kurmuştur (24).

2. Türk Bankacılık Sisteminde Uluslararası İşlemler

Bu bölümde bankacılık sisteminin dolaylı dışa açılmasının bir göstergesi olan uluslararası bankacılık işlemlerini ele alacağız.

Türk bankacılık sisteminin yurt dışında tüm bankacılık işlemlerini hem sayı olarak az ve hem de kuruluş tarihleri yenidir. Bu nedenle uluslararası işlemler olarak ulusal bankaların faaliyetleri üzerinde duracağız. Çünkü yurt dışındaki bankacılık birimleri ana bankanın uzantısı durumundadır. Aynı zamanda, uluslararası bankacılık faaliyetlerinin temel göstergeleri olarak kullanılan gayri safi pasifler, gayri safi ulusal aktifler, net uluslararası banka kredileri ve "eurocurrency" piyasası işlemlerinin hacmi gibi bazı değişkenler şimdilik Türk bankacılık sistemi için söz konusu değildir. Bu nedenden dolayı, Türk bankacılığının doğrudan dışa açılmasının yeni gündeme geldiği bir dönemde, uluslararası bankacılık işlemlerini ana banka açısından incelememiz hatalı bir yaklaşım olmayacaktır.

Türk bankacılık sisteminde uluslararası işlemlerin boyutu ve dolayısıyla dışa açılma derecesi belli kriterlere

(24) Dışbank, Economic Review, Volume:1, Winter 1987, s.7.

göre belirlenebilir. Yayınlanan bilançolar dikkate alındığında, bankacılığımızın dolaylı yoldan dışa açılmışlık derecesini saptayabilmek için üç kriterin olduğu görülür. Bu kriterler, kambiyo işlemlerindeki çeşitlenme, kambiyo kârlarındaki değişimler ve ihracat kredilerindeki gelişmelerdir (25).

- Kambiyo işlemlerindeki çeşitlenme, büyük ölçüde Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile Merkez Bankası'nın tebliğ ve talimatnameleri ve Bakanlar Kurulu'nun kararlarına bağlı olarak gelişme göstermiştir.

Türkiye'de uzun yıllar uygulanan sıkı kambiyo denetimi politikası sonucu T.C. Merkez Bankası dışında kalan bankaların yaptıkları uluslararası işlemler döviz alım-satımı ile ithalat ve ihracat işlemlerindeki çeşitlenme ve gelişme 1967 yılında Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları uygulaması ile başlamış ve Döviz Pozisyonu Tutma Yetkisi ve Döviz Tevdiat Hesapları ile Devam etmiştir.

- Bankacılık sisteminin dolaylı olarak dışa açılmasının bir göstergesi de uluslararası işlemlerden elde edilen gelidir. Alınan faiz ve komisyonların ve kambiyo kârlarının toplam faaliyet gelirlerine oranı, uluslararasılaşmanın bir göstergesi olarak ele alınabilir. Ancak yayınlanan bilançolarda yer alan faiz, ücret ve komisyonlar ulusal ve uluslararası işlemlerin bileşimini yansıttığından, bu kalemin

(25) Töre, op.cit., s.11-16

içinden uluslararası işlemlerle ilgili olan kısmı çıkarmak çok güçtür. Bu nedenle uluslararasılaşmanın ikinci en iyi göstergesi olarak kambiyo kârlarını alabiliriz. Bununla beraber, kambiyo kârlarının da döviz alım satım kur farklarını, devalüasyon farkını ve arbitraj gelirini yansıttığı dikkate alınmalıdır. Döviz kuru değişmelerinden oluşan kambiyo evallüasyon farkından doğan kambiyo kârının deflate edilmesi gerekir. Böylece bankaların aktif bir şekilde uluslararası işlemlere katılmalarını kârlılık açısından sonuçlarını gösteren bir gösterge elde edilebilir.

Uluslararası bankacılığın klasik fonksiyonlarından birinin dış ticaretin finansmanı olduğunu bir önceki bölümde belirtmiştik. Dış ticaretin finansmanı hem ihracatın ve hem de ithalatın finansmanını içermektedir. Türk bankacılık sisteminde dış ticaret kredilerinin toplam krediler içindeki payını, bankacılığın uluslararası ticaret yoluyla dışa açılmasının bir göstergesi olarak ele alabiliriz.

Tablo 13'de Türk bankalarının uluslararası işlemlerle ilgili bazı göstergeler verilmiştir. Tablodaki değerler sadece Türk bankalarına ait olup yabancı bankaları kapsamamaktadır.

TABLO: 13

Türk Bankalarının Uluslararası İşlemleriyle İlgili
Bazı Göstergeler: 1980-1986 (Milyar TL)

Değişkenler	1980 ^x	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Aktif Toplamı	1532.7	2756.5	4219.3	5941.0	9299.3	14490.7	25092.9
Krediler Top(1)	943.2	1420.1	1914.4	2611.1	3371.1	5914.1	11517.2
Dış Tic.K.	85.9	250.5	409.8	561.8	674.8	990.3	1405.1
İhracat	-	219.5	371.4	523.4	551.9	721.1	1313.4
İthalat	-	31.0	38.4	138.4	122.9	269.2	91.7
Döviz Tevdiatı	-	2.9	14.5	23.8	461.1	1066.6	2480.9
Dış Krediler	-	39.8	23.4	36.1	73.2	237.8	782.3
Faaliyet Gel.	202.6	463.7	789.3	1028.2	1821.2	3112.1	5390.1
Kambiyo Kâr.	8.0	29.5	43.4	56.0	112.9	281.0	472.3
Kambiyo Zar.	0.6	1.8	3.2	8.8	11.6	39.5	311.2
Alınan Faiz ve Komisyonlar	150.1	373.1	634.8	898.0	1603.7	488.4	4373.8
Verilen Faiz ve Komisyonlar	72.9	241.0	514.2	722.3	1334.4	2342.3	3639.9

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımızın 1980-1986 Sonu Bilanço, Kâr ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler, Ankara, 1980-1986.

NOTLAR (x) 1980 yılında "-" işaretli değişkenler ayrı bir hesap olarak gösterilmiştir.

(1) Krediler yalnız Türk bankalarının değil yabancı bankaların verilerini de kapsamaktadır.

Dış ticaret kredileri içinde yabancı bankaların da payı için, bu krediler Türk bankacılık sisteminin durumunu yansıtmamaktadır. Ancak yabancı bankaların verdikleri kredilerin tümünün dış ticaretle ilgili olduğunu varsayarsak, 1980-

1986 yıllarında yabancı bankaların dış ticaret kredileri içindeki payı sırasıyla % 20, % 11, % 10, % 12, % 17, % 22, ve % 21'dir.

Türk bankacılık sisteminde dış ticaret kredilerinin toplam krediler içindeki payı ise sırasıyla % 9, % 17, % 21, % 20, % 20, ve % 12'dir. Bu krediler içindeki yabancı bankaların payı düşüldüğünde oranlar daha da küçülecektir. Yine de dış ticaret kredilerinin toplam krediler içindeki nisbi ağırlığının son yıllarda arttığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda tablodan da görüldüğü gibi ihracat kredilerindeki artış ithalat kredilerindeki artıştan daha hızlı olmuştur. --

1981-1986 yılları arasında Türk bankacılık sisteminde döviz tevdiatının toplam aktif içindeki payı ise % 0.1, % 0.2, % 0.4, % 5, % 7 ve % 9 olarak gerçekleşmiştir. Bankaların yurt dışından sağladıkları kredinin toplam pasif içindeki payı ise sırasıyla % 1.4, % 0.5, % 0.6, % 0.8, % 1.6 ve % 10'dur.

Rakamları yorumladığımızda, Türk bankacılık sisteminin uluslararası işlemlerinin düşük düzeyde olduğunu söylememiz mümkündür.

Kambiyo kârlarının da toplam faaliyet gelirleri içindeki payı 1980-1986 yılları arasında sırasıyla % 4, % 6, % 5, % 5, % 6, % 9 ve % 9'dur. Kambiyo kârlarının toplam faaliyet gelirleri içindeki payı yıllar itibariyle artış göstermekle beraber bu oranlarda düşük sayılabilecek düzeydedir.

Türk bankalarının dışa açılmasının dolaylı göstergesi olan uluslararası işlemleri son dönemlerde artış göstermiştir. Ancak bu işlemler yine de yetersiz düzeyde kalmaktadır.

Bu özellikleri dikkate alındığında Türk Bankacılığının uluslararası bankacılık sistemi içerisinde kabul edilebilir bir ağırlığa sahip olmadığını, sadece daha önceden yaptıkları uluslararası işlemleri yoğunlaştırdığını söyleyebiliriz.

Yetersiz sayılabilecek uluslararası faaliyetlerin Türk bankacılık sisteminin oligopolistik yapısının izlerini taşıdığını kabul edebiliriz. Çünkü yetersiz sayılan gelişmenin büyük bir kısmı Türk bankacılık sistemine hakim birkaç banka tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türk bankacılık sisteminin bankacılık anlayışı olarak uluslararasılaşma olayından uzak olduğunu kabul edebiliriz. Çünkü hem teorik hem de fonksiyonel olarak, bankacılığın uluslararasılaşmasını belirleyen faktörler Türk Banka sistemi için yeni yeni gündeme gelmektedir.

Tezimizin I. Bölüm'ünde de ele aldığımız gibi Cumhuriyet sonrası kurulan ve gelişen Türk bankacılık sistemi, ekonomik yapıya paralel olarak içe kapalı bir gelişim süreci izlemiştir. Bu nedenle Türk bankacılık sisteminin en belirgin özelliği dışa kapalı bir bankacılık olmasıdır. Son yıllarda

dış ekonomik ilişkilerin artışına bağlı olarak Türk bankacılık sisteminde de dışa açılma gereği ortaya çıkmıştır. Ancak dışa kapalı bankacılık döneminin etkileri Türk Bankacılık sektörünün dışa açılmasında engel teşkil etmektedir.

Türk bankacılık sisteminin dışa açılmasını etkileyen faktörlerden biri sabit maliyetlerin yüksekliğidir. Bunun nedeni daha önceden de vurguladığımız gibi bankaların yüksek enflasyon ortamında, düşük sabit faiz sisteminin uygulanmasına bağlı olarak bankaların fiyat dışı rekabete, yani şubelerini arttırmaya ve yoğun reklama yönelmeleridir. Bunun yanı sıra, bankacılık faaliyetlerinde verimliliğin sağlanmasında önemli bir ağırlığı olan araştırma-geliştirme çalışmalarını düşük düzeydedir ve elektronik bankacılıkta ve bilgi-işlem kullanımında çok geride kalmıştır. Bu nedenle teknoloji eksikliği söz konusudur.

Yurt dışına açılmada bir diğer olumsuz faktör Türk bankalarının öz kaynaklarının yetersiz olmasıdır. Bankalarımızın büyük bir bölümü son zamanlarda sermaye yapılarını güçlendirmelerine rağmen uluslararası bankalarla karşılaştırıldığında gerçekte öz sermayelerinin yetersizliği görülmektedir (26). Türk bankalarının büyük çoğunluğu dünya bankacılık sistemindeki özkaynak/mevduat oranının çok altında faaliyet göstermektedir. 1981 yılı sonu itibarıyla, Türk bankacılık

(26) Niyazi Berk, "Dış Kredi İlişkileri Açısından Bankacılığın Dışa Açılması", Para ve Sermaye Piyasası Dergisi, Sayı:78, 1985, s.15.

sisteminin konsolide (ödenmiş sermaye + ihtiyatlar/toplam mevduat) oranı 3 9.5'tur. Dünya bankacılık sisteminde söz konusu oran ortalama 3 35 civarındadır (27).

Türk bankacılık sistemine hakim olan yönetim tekniği ve ticari anlayış, uluslararası standartlardan uzaktır. Bu nedenle, bankaların fon kaynak ve kullanım kompozisyonu ile Performansları, uluslararası özelliklerden önemli ölçüde uzaktır. Bunun bir sonucu olarak, Türk bankacılık sisteminde değişme ve yeniliklerle buna bağlı spesifik hizmetler yetersiz düzeyde kalmıştır (28).

Türk bankacılık sisteminin şu andaki pozisyonu, dış piyasada sunulan uluslararası bankacılık hizmetlerinden kendileri ya da müşterileri adına yararlanmaktır. Türk bankacılık sisteminin kendi kaynaklarını ve kendi yarattığı hizmetleri yurt dışında pazarlama konusundaki en büyük eksikliği, dünya bankacılık sisteminde geçerli olan Amerikan ve Anglo-Sakson bankacılığı anlayışından uzaklığı ve piyasada kullanılan mali araçları iyi tanıyamamasıdır. Diğer bir deyişle, Türk bankacılık sistemi uluslararası bankacılık standartlarından uzak bir yapıda bulunmaktadır (29).

(27) Nazım Ekren, "op.cit.", s.13.

(28) TÜSİAD, Mali Aracı Kuruluşlar, İstanbul, 1982, s.7.

(29) Özcan Güven, "Dışa Açılmak İstiyorsak, Amerikan ve Anglo-Sakson Bankacılığını Bilmemiz Gerekir", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki, 12.3.1984, s.2.

Türk bankacılığının dışa açılmasında TL.'nin konvertibl olmaması de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bankaların yurt dışında örgütlenmelerinde dövizin önemi küçümsenemez. Euro-pazarlarda gerçekleştirilen kredi işlemlerinin % 75'inin dolar birimli olduğu düşünülürse, bu pazarlarda örgütlenme ve kredi işlemlerine katılmanın güçlüğü görülecektir. İşlemlerin dolar üzerinden gerçekleştirilmesi ve Türk parasının dolar karşısındaki sürekli değer kaybı bankalarımızın dış pazarlardan sağlayabileceği kredilerin Türk sanayici ve iş adamlarınca talep edilmemesi sonucunu ortayakoymaktadır (30). Böylece bankalarımızın uluslararası faaliyetlerinin boyutları da daralmaktadır.

Bankacılığın dışa yönelmesini engelleyici diğer bir faktör ise, Türk ekonomisindeki telekomünikasyon sisteminin dış işlemler için gerekli olan haberleşmeye elverişli olmamasıdır. Türk bankacılık sisteminin içe-dönük gelişimi uluslararası bankalarla aralarında öncelikli teknoloji açığının oluşmasına neden olmuştur. Uluslararası finansal pazarlarla iletişim eksikliği ve eğitilmiş, kalifiye eleman yetersizliği de bankalarımızın yurt dışı işlemlerinin olumsuz yönde etkilemektedir.

(30) N. Berk, op.cit., s.15.

S O N U Ç

Türkiye'de bankacılık 1980 yılına kadar mevduat toplamaya yönelik olarak gelişme göstermiştir. Fiyat dışı rekabetin sonucu olarak, amaç daha fazla mevduat toplamak olduğundan bankalar hızla şubeleşme yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle, Cumhuriyet dönemi Türk bankacılık sisteminin temel işlevi, şubeler aracılığıyla daha çok mevduat toplayıp bunları kredi şeklinde plase etmek olmuştur. Bu ise bankaların maliyetlerinin yüksek olmasına ve rekabettan uzak, dışa kapalı bir gelişim süreci içine girmesine neden olmuştur. Türkiye ekonomisinin ithal-ikâmecî bir politikayla dışa kapalı bir ekonomik gelişim göstermesi, ekonominin önemli bir parçası olan bankacılık kesiminin de dışa kapalı bir yapıya bürünmesine yol açmıştır. 24 Ocak 1980 istikrar kararları ile birlikte, ekonominin dışa açılması amacıyla ihracata dayalı sanayileşme politikasının benimsenmesi aynı zamanda bankacılığın da dışa açılması sorununu gündeme getirmiştir.

Bankacılığın dışa açılması, dolaylı olarak toplam bankacılık işlemleri içinde uluslararası işlemlerin payının artması ve doğrudan dışa açılma olarak da bankaların yurt

Türk bankacılık sistemi açısından durum böyle olunca, son dönemlerde gündeme gelen Türk bankacılığının dışa açılmasının daha çok yabancı bankaların ülkemize gelip faaliyete geçmeleri şeklinde geliştiğini söyleyebiliriz.

Teorik olarak bir ülke bankalarının yurt dışına yönelmesinin ya da ülke sınırları dışına taşmasının nedeni, şirketlerin yabancı ülkelerdeki yatırımları ve faaliyetleri olmaktadır. Tarihsel olarak çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması ve üretimin uluslararası hale gelmesi bankaların da verdikleri hizmetleri geliştirmelerine ve aynı zamanda müşterileri olan bu şirketlerin finansmanını sağlama amacıyla yurt dışına yönelmelerine neden olmuştur.

Türkiye'de 1980 yılı sonrası yabancı bankacılığın da aynı gelişimi izlediğini söylemek oldukça zordur. Çünkü bu bankaların gelişlerindeki temel amaç müşterileri tarafından Türkiye'de yapılmakta olan veya yapılacak yatırımları finanse etmek değildir. Yabancı bankaların Türkiye'yi kârlı bir pazar olarak görmelerinin nedeni özellikle 1980 yılı sonrasında politika değişikliğine paralel olarak gösterdiği gelişmelerdir. İhracata dayalı sanayileşme politikasına geçilmesiyle dış ticaret önem kazanmış ve ihracatı arttırmak kilit nokta olmuştur. Bu değişimin ve dönüşümün gerektirdiği finansman ve hizmetleri yerine getirmekte Türk bankaları yetersiz kalmıştır. Bu boşluğu gören yabancı bankalar ise kendilerine açılan bu yeni pazara girmekte vakit kaybetmemişlerdir.

dışında örgütlenmeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Esas önemli olan bankaların doğrudan dışa açılmaları ise yabancı bankaların ülkeye girerek faaliyette bulunmaları ve ilke bankalarının yabancı ülkelerde örgütlenmeleri şeklinde iki yönlü bir olgudur.

Türkiye'de 24 Ocak 1986'den başlayarak uygulamaya konulan dünya ekonomisiyle entegrasyona yönelik ekonomik politikaya bağlı olarak bir kısım Türk bankaları toptancı bankacılık yapmak üzere reorganizasyona giderken, yurt dışında temsilcilik ve şube açma girişimleri artmış, bankaların uluslararası işlemlerinde de bir artış kaydedilmiştir. Bu gelişmelere ilâve olarak, bir yandan da ülkenize hızlı bir yabancı banka akımı başlamıştır.

Türk bankacılık sisteminde, dolaylı dışa açılmanın göstergesi olarak kabul edilen uluslararası işlemlerde son yıllarda bir artış ortaya çıkmakla beraber bu işlemler halen yetersiz düzeydedir. Türk bankalarının yurt dışında örgütlenme konusunda da daha ilk adımları attıklarını söyleyebiliriz. Bu nedenle bu şubelerin teorik olarak tüm bankacılık hizmetlerini sunabilmeye yetkili olmalarına rağmen bankacılık sitili ve anlayışı açısından henüz uluslararası bankacılık sistemine uyum sağlama döneminde bulduklarını ve uluslararası bankacılık faaliyetleri konusunda çekingen davranışlarını söyleyebiliriz.

Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı bankalar büyük ölçüde kısa vadeli krediler, dış ticaretin finansmanı, teminat mektupları sağlama ve döviz işlemleriyle ilgilenmektedirler. Yabancı bankaların getirdikleri öz kaynaklarının ve dış kredilerinin düşüklüğü ise bize yabancı bankaların uluslararası fon transferiyle ve uluslararası kredilendirme işlemleriyle ilgilenmediklerini göstermektedir. Bu durumda da yabancı bankaların Türk bankacılık sisteminin kullanabileceği kaynakları kullandıklarını ve Türk bankacılık sisteminden yabancı bankalara doğru bir fon transferinin gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Yabancı bankalar bu özelliklerini değiştirmedikleri sürece Türkiye'nin bankacılık sektörü, ekonomik kalkınma, ödemeler dengesi vb. üzerindeki etkileri yetersiz bir düzeyde kalacaktır. Bu nedenle endüstriyel organizasyon ve uluslararası finansman açısından tartışmasız bir üstünlüğe sahip yabancı bankaların Türkiye ekonomisi üzerinde olumlu etkilerinin arttırılması için tedbirler alınmalıdır. Yabancı bankaların uluslararası para ve sermaye piyasalarındaki fon kaynaklarını devreye sokması ve bu fonları da anahtar rol oynayan sektörlerle yöneltmesi sağlanmalıdır. Yabancı bankaların doğrudan ya da portföy yatırımları Türkiye'ye çekmeleri ve Türk bankalarıyla bağlı ya da yan kuruluşlar oluşturmaları sağlanmalıdır. Türkiye'de şube açacak bankaların etkin bir bankacılık ağına sahip olmalarına dikkat edilmelidir.

Türk bankacılığının dışa açılması, yani uluslararasılaşması, daha çok yabancı bankaların ülkemizde yoğun olarak şube açarak faaliyete geçmeleri şeklinde gelişmiştir. Ancak ekonomik bakımdan son derece önemli olan bankacılık sektörünün uluslararası yönünün yabancı bankalara bırakılması olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Türk banka sistemi hem endüstriyel organizasyon ve hem de uluslararası finansman yönünden son derece yetersiz bir düzeyde bulunmaktadır. Bu nedenle Türk bankalarının etkin uluslararası bankacılık faaliyetlerinde bulunmalarını teşvik edici politikalar uygulanmalıdır. Bu konuda en büyük öneme sahip sektör ihracat ve dış müteahhitlik hizmetleri olmaktadır. İhracatın arttırılması bankacılığın dışa açılmasında büyük öneme sahiptir. Bunun için Türk bankacılık sisteminin dışa açılmasında ihracat ve dış müteahhitlik hizmetlerinin yoğun olduğu ülkeler tercih edilmeli ve bu teşvik edilmelidir. Ayrıca Türk işçilerinin yoğun olarak bulunduğu yabancı ülkeler için de benzer uygulama yapılabilir.

Türk bankalarının öz kaynaklarının, maliyet yapılarının, teknik özelliklerinin ve yönetim anlayışının uluslararası standartlara yaklaştırılması da dışa açılmayı kolaylaştıracaktır. Türk bankacılık sisteminin öncelikle iç piyasaya yönelik faaliyetleri, Türk bankalarının uluslara-

rası bankalarla aralarında önemli farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Ama artık Türkiye'deki yeni ekonomik anlayış ve gelişmelere paralel olarak bankalarımızda öz kaynak artışı, kaliteli eleman kullanılması, araştırma-geliştirmeye önem verilmesi, teknolojik gelişmelerin takip edilmesi gerekmektedir. Ancak bunlar sağlandığında uluslararası bankacılık etkin olarak gerçekleştirilebilecektir.

Türk bankaları ortaklıklar veya devlet desteğinde örgütler oluşturarak uluslararası para ve sermaye piyasalarına yönelebilirler.

İki yönlü bir gelişim olan bankacılığın dışa açılmasının birinci adımı yabancı bankaların Türkiye'ye gelmeleriyle gerçekleşmiştir. Fakat esas önemli olan ikinci adım Türk bankalarının etkin bir şekilde uluslararası bankacılık yapabilmeleridir. Bu ise Türk bankacılık sistemi için, uygulanan iktisat politikaları çerçevesinde sağlanan ekonomik gelişmelerin devamına, bankacılıktaki gelişimin teşvik edici politikalarla desteklenmesine ve zamana bağlıdır.

KAYNAKÇA

- ABAÇ SELÇUK Turkey's Banks And Banking System, Euromoney Publication, London 1986
- AKGÜÇ Öztin Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanındaki Gelişmeler, Ankara, -975
- ALIBER Robert "Inter National Banking :A Survey" Journal of Money Credit And Banking ,1984
- ARTUN Tuncay İşlevi, Gelişimi, Özellikleri Ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık, Ankara 1983
- ARTUN Tuncay "Türk Mali Sistemi 1980-1985 İçinde, Ankara, 1985
- AYDOĞAN Cahit "Türk Bankacılık Sistemi", Ankara 1981
- AYSAN Mustafa Dışa Açılmanın Gerektirdiği Politikalar, Banka Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi,
- BERK Metin "Sessiz Sedasız Bir Devrim Gerçekleşiyor", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki, 1984

BERK Metin "Yabancı Bankalar Türk Bankalarını Verimli ve Pazara Uygun Çalışma Koşullarına Yöneltilti",1985

BERK Niyazi Banakacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkileri,Ankara,1986

BERK Niyazi Dış Kredi İlişkileri Açısından Banakacılığın Dışa Açılması,Para ve Sermaye Dergisi,Ankara,1986

BERKSOY Taner Az Gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme, İstanbul, 1982

CHARLES D.G. MICHALET A. International Banks And Financial Markets Developing Countries, OECD Publication, 1984

ÇIVI Halil Türkiyede Bankacılık, 1985

ÇELEBİCAN Gürkan "Bankacılık Sistemi, Yapısı, Sorunları ve Çözüm Yolları",Ankara 1981

DERİN Haldun Türkiyede Devletçilik, İSTANBUL, 1940

EKREN Nazım "Bankacılıkta Uluslararasılaşma Motivasyonları", Para ve Sermaye Piyasası Dergisi,Sayı:84, 1986

- EKREN Nazım
"Bankacılıkta
Uluslararasılaşma Aşamaları
ve Türk Bankacılığının
Durumu", Ekonomide Diyalog,
Sayı:28-29, 1985
- EKREN Nazım
"Gelimekte Olan Ülkelerde
Yabancı Bankaların Bankacılık
Sektörüne Etkileri", Banka ve
Ekonomik Yorumlar Dergisi,
Sayı:12, 1985
- ELDEM Vedat
Osmanlı İmparatorluğu'nun
İktisadi Şartları Hakkında
Bir Tetkik, Ankara, 1970
- EMİRDAĞ Orhan
"Türkiyede Yabancı Bankalar
İçin Cazip Bir Pazar", Para
ve Sermaye Piyasası
Dergisi, Sayı:78, 1985
- ERGİN Feridun
Uluslararası Ödemeler,
İstanbul, 1980
- ERSAN İhsan
"Euro-Pazarlar ve Türkiye",
İstanbul, 1980
- ERTUNA Özcan
Finansal Kurumlar, İzmir,
1982
- ESEN Aydın
Amerika Birleşik Devletleri 'nde
Uluslararası Bankacılık,
Ankara, 1983

ESEN Aydın

**"Türk Bankacılığında
Uluslararası Bankacılığa"**
Ekonomide Diyalog Dergisi,
Sayı:12, 1983

GIDDY Ian

**"The Bossoming Of The
Eurobond Market"**, Colombia,
1975

GOODMAN Laurie

**"Comment On International
Banking: A Survey"**, 1984

GÜVEN Özcan

**"Dışa Açılmak İstiyorsak
Amerikan ve Anglo- Salson
Bankacılığını Bilmemiz
Gerekir"**, Dünya Gazetesi
Uluslararası Bankacılık Eki,
1984

HİÇ Mükerrerem

Para Teorisi, İstanbul, 1980

İLKİN Akın

**"Türk Bankacılık Sistemi
Kalıcı Çözümler Bekliyor"**,
Ekonomide Diyalog Dergisi,
Sayı:12, 1984

KARACAN Ali İhsan

**"Uluslararası Bankacılık
Organizasyonu"**, Para ve
Sermaye Piyasası
Dergisi, Sayı:78, 1985

KARAÇAM Burhan

" Uluslararası Bankacılık Standartları ve Türk Bankacılığı", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki,1984

KARAKOYUNLU Erdoğan

"Yabancı Bankalar Neden Geliyor", Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki,1984

KEPENEK Yakup

Gelişim, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, Ankara, 1984

KIM Steung and MILLER Stephan

Competitive Structure Of International Banking Industry, D.C. Heat And Company, Lexinton, 1983

KURUÇ Bilsay

Bırakınız Yapsınlar Bırakınız Geçsinler Türkiye 1980-1985 İçinde, Ankara , 1985

MAYER Thomas

Money, Banking And The Economy, W.W Norton Company, United States, 1981

NICE Peter

"Firmaların Dış İş Hacmi Genişledikçe Türk Bankalarının da Uluslararası Rekabette Şansı Artacak, Dünya Gazetesi Uluslararası Bankacılık Eki,1984

ÖKÇÜN Gündüz

"1909-1930 Yılları Arasında
Anonim Şirket Olarak Kurulan
Bankalar, Türkiye İktisat
Tarihi Semineri, Ankara, 1980

ÖNERTÜRK Pınar

Uluslararası Sermaye
Hareketlerinde ve Mali
Piyasalardaki Son Gelişmeler
, Ankara, 1986

ÖZYEGİN Hüsnü

"Türkiyede Bankaların Dışa
Açılması", DPT, Ankara, 1981

PARASIZ İlker

"Türk Ekonomisi' ndeki
Uluslararası Bankacılık
Olgusuna İlişkin Bir
Değerlendirme", Para ve
Sermaye Piyasası
Dergisi, Sayı:78, 1985

ROUSSAKIS Emmanuel

" International Banking,
Principles And Practice,
Preager Publishers, USA, 1983

SAĞCAN Mustafa

"Türk Bankacılığından
Uluslararası Bankacılığa",
Ekonomide Diyalog Dergisi,
Sayı:12, 1984

SEYİTOĞLU Halil

Uluslararası İktisat, 1989

SİLİER Oya

**"1920' Lerde Türk
Bankacılığının Genel
Görünümü"**, Türkiye İktisat
Tarihi Semineri, Ankara, 1980

TEKELİ İlhan, İLKAN Selim

**Para Ve Kredi Sisteminin
Oluşumunda Bir Aşama**, Ankara
, 1981

TOPÇU Mehmet

**"Türkiye' nin Dışa Açılması
Ve Bankacılığımızın Görev Ve
Fonksiyonları"**, Yeni İş
Dünyası Dergisi, Sayı:44,
1985

TÖRE Nahit

**Türk Bankacılığının Dışa
Açılması**, Türkiye Bankalar
Birliği Yayını, Yayın No:122
, Ankara, 1982

TURAN GÜL Günver

**Uluslararası Para Sistemi:
Dünü ve Bugünü**, Türkiye İş
Bankası Kültür
Yayınları, Ekonomi Dizisi
No:15

TURHAN Turgut

**"Yabancı Bankaların Türkiye'
de Şube Açarak Faliyete
Geçmeleri"**, Mali Sorunlara
Çözüm Dergisi, 1985

ULUTAN Burhan

Bankacılığın Tekamülü,
Ankara, 1957

URAS Atilla

"Biz Yabancı Bankalar Olarak
Pastayı Büyütmeye
Çalışıyoruz", Dünya Gazetesi
Uluslararası Bankacılık
Eki, 1984

ZARAKOĞLU Avni

Cumhuriyetin 50. Yılında
Memleketimizde Bankacılık,
Türkiye Bankalar Birliği
Yayını, Yayın No:100 ,
Ankara, 1980

AÇIK OTURUMLAR

AÇIK OTURUM

"Bankacılığımızın Bugünkü
Durumu ve Temel
Sorunları", 1984

KURUM YAYINLARI

DIŞBANK	"Economic Review", Winter, 1987
DPT	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara , 1963
DPT	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara , 1968
DPT	Yeni Strateji Ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl, Ankara , 1973
DPT	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara , 1978
The BANKER	July, 1970
The ECONOMIST	"A New Awakening: A Survey Of International Banking, 1984
TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ	Bankalarımızın 1979-1986 Sonu Bilanço Bilgileri, Ankara, 1987
TÜSİAT	Mali Aracı Kuruluşlar, İstanbul, 1982